

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SLAV DİLLERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

RUS DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BORİS PASTERNAK'IN “DOKTOR JİVAGO”
ADLI ROMANINDA TARİHSEL VE YENİ
SÖZCÜKLER**

Gamze ÜÇER

2501130916

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. Emine İNANIR

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : GAMZE ÜÇER Numarası : 2501130916
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı/ Programı : RUS DİLİ VE EDEBİYAT BİLİM DALI Danışmanı : PROF.DR.EMİNE İNANIR
Tez Savunma Tarihi : 31.05.2019 Saati : 11.00
Tez Başlığı : BORİS PASTERNAK'IN "DOKTOR JIVAGO" ADLI ROMANINDA TARİHSEL VE YENİ SÖZCÜKLER.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.EMİNE İNANIR		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ ELENA N.DEMİRİZ		Kabul
DR.ÖĞR.ÜYESİ KORHAN KORBEC		Kabul

YEDEK JÜRI ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
PROF.DR.GÖNÜL UZELLİ		
PROF.DR.İLYAS KEMALOĞLU		

ÖZ

BORİS PASTERNAK'IN “DOKTOR JİVAGO” ADLI ROMANINDA TARİHSEL VE YENİ SÖZCÜKLER

GAMZE ÜÇER

Bu çalışmada XX. yüzyıl Rus edebiyatının önemli yazarlarından biri olan Boris Leonidoviç Pasternak'ın **Doktor Jivago** adlı romanındaki pasif sözcük dağarcığının irdelenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığı ele alınmış, bu dağarcığı oluşturan tarihsel ve yeni sözcükler üzerinde durulmuştur. Devamında ise Pasternak'ın yaşamı ve yazınsal yaratıcılığına ek olarak yazarın tarih anlayışına değinilmiştir. **Doktor Jivago**'daki tarihsel ve yeni sözcükler, adlandırdıkları kavramlar açısından sınıflandırılmıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan eserin tarihsel sözcüklerinin toplumun panoraması ve dönemin renkliliği hakkında okuyucuya önemli ipuçları verdiği sonucu ispat edilmeye çalışılmıştır. Yeni sözcüklerle ise dönemin Rusya'sında Devrim, Birinci Dünya Savaşı, İç Savaş gibi toplumsal ve siyasal olaylarla bağlantılı olarak dilin sözcük dağarcığındaki hareketliliğin somut kanıtları sunulmak istenmiştir.

Böylelikle, Çağdaş Rus Dilinin sözcük dağarcığının sürekli olarak kendini yenileyen ve içinde bulunulan döneme göre dilde sadelik ve zenginlik gibi dilin temelini oluşturan ilkelere uyum sağlayan özelliğinin Doktor Jivago'daki yansımaları verilmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: B. L. Pasternak, Çağdaş Rus Dili, Doktor Jivago, Pasif Sözcük Dağarcığı, Tarihsel Sözcükler, Yeni Sözcükler

ABSTRACT

HISTORICAL WORDS AND NEOLOGISM IN BORIS PASTERNAK’S NOVEL “DOCTOR ZHIVAGO”

GAMZE ÜÇER

In this study, it is aimed to examine the passive vocabulary in the novel of **Doctor Zhivago** which was written by Boris Pasternak who is one of the important writers in Russian literature. In this direction, firstly, the passive vocabulary of Contemporary Russian Language was reviewed, then the historical words and neologism were touched upon. In continuation, Pasternak’s perception of history was studied upon in addition to Pasternak’s life and literary creativity. Historical words and neologism in **Doctor Zhivago** were classified in respect to terms, which they represent.

It has been concluded that the historical words of the work which constitutes the subject of the study, give the reader important clues about the panorama of the society and the color of the period. By neologism, it was intended to present the concrete evidences of the mobility of the language in relation to social and political phenomena such as the Revolution, First World War and Civil War in Russia.

Thus, the reflections of the vocabulary of the Contemporary Russian Language that are constantly renewing and adapting to principles which constitutes the basis of language such as plainness and wealth in the language according to the current period are given in **Doctor Zhivago**.

Keywords: B. L. Pasternak, Contemporary Russian Language, Doctor Zhivago, Passive Vocabulary, Historical Words, Neologism.

ÖN SÖZ

Şair ve yazar Boris Pasternak, 20. yüzyıl Rus edebiyatında, yüzyılın ilk yarısında kaleme almaya başladığı **Doktor Jivago** adlı romanı ile dikkatleri üzerine çeken bir yazardır. Pasternak'ın romanında somut tarihsel ögelere yer verışı, romanının kurgusunu aynı yüzyıl Rusya'da gerçekleşen hem Rusya tarihi hem de dünya tarihi açısından önemli tarihsel olaylar etrafında şekillendirmesi bizi dilin sözcük dağarcığının toplumdaki değişimlerden etkilenip şekillendiğini sunmak istediğimiz bu çalışmaya yönlendirdi.

Bu çalışmayla **Doktor Jivago** adlı eserde aslına uygun olarak kaleme alınan ve 20. yüzyılda Rusya'da meydana gelen dönemin toplumsal olaylarının Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığının da kullanılarak aktarılışını gösterip, bu dağarcığı oluşturan tarihsel ve yeni sözcükleri sınıflandırmak amaçlanmaktadır.

Bu çalışma, Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığı hakkında bir ön araştırma niteliğinde olup Rusça sözcükbilim alanında yapılacak olan akademik çalışmalara yardımcı olması açısından önemlidir.

“Doktor Jivago Adlı Romanda Tarihsel ve Yeni Sözcükler” adlı çalışmamızda benden desteğini ve yardımını esirgemeyen, bana yol gösteren hocam, değerli danışmanım Prof. Dr. Emine İnanır'a teşekkürlerimi sunarım. Tezimi titizlikle okuması, sabrı ve anlayışı bu çalışmanın nihayete ermesini sağladı. Tezimin yazım sürecindeki değerli yönlendirmeleri ve eleştirilerinin tezimdeki katkısı çok büyük.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim süresince üzerimde emeği geçen saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Gönül Uzelli'ye, Prof. Dr. Türkan Olcay'a ve Dr. Öğr. Üyesi Korhan Korbek'e çeviri konusunda yardımını aldığım hocam Öğr. Gör. Nihal Erturan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Tezimin yazım aşamasında sözcüklerin dilimizdeki karşılıkları için Doktor Jivago'nun Türkçe çevirisinden yararlandım. Eserin çevirmeni Dr. Öğr. Üyesi Hülya Arslan'a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin oluşmasındaki önemli katkıları, yol göstericiliği ve değerli yönlendirmeleri için Doç. Dr. Olga Klimkina'ya çok teşekkür ederim. Tezimin yazım aşamasındaki desteklerinden dolayı araştırma görevlisi arkadaşlarım Cihan Kara'ya ve Yulva Muhurcişi'ye teşekkür ederim.

Lisans ve yüksek lisans hayatım boyunca her türlü desteği aldığım dostlarım Arş. Gör. Havva Hilal Tepe'ye ve Arş. Gör. Duygu İkisivri'ye tezimin yazım aşamasındaki desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Hayatımın her aşamasında desteklerini her daim hissettiğim aileme özellikle ablam Şefiye Ertek'e teşekkür ederim.

Gamze ÜÇER

2019- İstanbul

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖN SÖZ	v
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ RUS DİLİNİN PASİF SÖZCÜK DAĞARCIĞI

1.1. Sözcükbilime Kısa Bir Bakış	3
1.1.1. Rusya’da Sözcükbilim Çalışmaları	6
1.2. Çağdaş Rus Dilinin Pasif Sözcük Dağarcığı.....	12
1.3. Eski Sözcükler	17
1.3.1. Tarihsel Sözcükler	18
1.4. Yeni Sözcükler.....	22
1.5. Rusya’da Sözlük Çalışmalarının Tarihçesi	27

İKİNCİ BÖLÜM

“DOKTOR JİVAGO” ROMANINDA TARİHSEL SÖZCÜKLER

2.1. Boris Pasternak’ın Tarih Anlayışı.....	33
2.2. Tarihsel Sözcükler	40
2.2.1. Kişi Adlandırmalarında Kullanılan Tarihsel Sözcükler	40
2.2.2. İdari ve Bölgesel Kurumları, Mekân ve Yaşam Alanlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler	54
2.2.3. Ticari ve Ekonomik Alanlardaki Kavramları Adlandıran Tarihsel Sözcükler.....	58
2.2.4. Ulaşım Araçları ve Taşımacılık Kavramlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler	60
2.2.5. Giysi ve Aksesuarları Adlandıran Tarihsel Sözcükler	63
2.2.6. Binaları, Odaları ve Yapıları Adlandıran Tarihsel Sözcükler	68
2.2.7. Ölçü ve Ağırlık Birimlerini Adlandıran Tarihsel Sözcükler	69

2.2.8. Eğitim ve Öğretim Kavramlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler	70
2.2.9. Törenleri ve Eğlenceleri Adlandıran Tarihsel Sözcükler	72

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

"DOKTOR JİVAGO" ROMANINDA YENİ SÖZCÜKLER

3.1. Eserde Yeni Dönemdeki Değişiklikler Bağlamında Yeni Sözcükler.....	74
3.1.1. Kişi Adlandırmalarında Kullanılan Yeni Sözcükler	79
3.1.2. Kurum, Kuruluş ve Örgütleri Adlandıran Yeni Sözcükler	86
3.1.3. Yayın Organlarını Adlandıran Yeni Sözcükler.....	90
3.1.4. Toplumsal Hareketleri Adlandıran Yeni Sözcükler	90
3.1.5. Ekonomi Kavramlarını Adlandıran Yeni Sözcükler.....	93
3.1.6. Siyasi Kavramları Adlandıran Yeni Sözcükler	94
3.1.7. Eserde Geçen Diğer Yeni Sözcükler.....	96
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	101

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Sözcükbilim Dalları.....	5
Şekil 1.2: Çağdaş Rus Dilinin Söz Varlığı	15
Şekil 1.3: Çağdaş Rus Dilinin Pasif Sözcük Dağarcığı	16

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser/yer
A.g.e.	: Adı geçen eser
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Yayına Hazırlayan
S.	: Sayfalar /sayfa
V.d.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Dil, yaşayan bir organizmadır. Bu nedenle dilin önemli parçası olan sözcükler de sürekli devinim halindedir. Bu açıdan bakıldığında dilin sözcük dağarcığını oluşturan bazı sözcüklerin kullanımdan kalkması bazılarının ise dile yeni giriş yapması olağandır. Bir dilin sözcük dağarcığı, ait olduğu toplum hakkında önemli bilgiler sunabilmektedir. Dilin sözcük dağarcığına ulaşılabilen en önemli kaynaklardan biri yazılı metinlerdir. Yazılı metinler içerisinde edebi ürünlerin önemi büyüktür. Çağdaş Rus Dilinin sözcük dağarcığına en kapsamlı edebi ürünlerden biri olan romanlardan ulaşabilmek mümkündür. Bu bağlamda şair Boris Pasternak'ın edebi çevrelerce yazar olarak da kabulünü sağlayan romanı **Doktor Jivago**'nun pasif sözcük dağarcığı araştırmacılara dönemin Rusya'sı hakkında bilgisi vermesi açısından değerlidir.

19. yüzyılın sonundan itibaren Rusya, birbiri ardına sıralanan toplumsal ve tarihi olaylara sahne olmuştur. Dönemin yazarları, Rusya tarihini kökünden değiştiren bu olaylara eserlerinde yer vererek gelecek nesillere edebi bir miras bırakmışlardır. Bu yazarlardan biri de Boris Leonidoviç Pasternak'tır. Yazar, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ardından diğer bir deyişle Rusya'daki köklü değişimlerin temellerinin atılıp sağlamlaştığı bu yıllarda kaleme aldığı eseri **Doktor Jivago**'da Rusya'yı tüm gerçekliği ile gözler önüne sermiştir.

Bu çalışmanın amacı **Doktor Jivago** adlı eserde aslına uygun olarak kaleme alınan ve 20. yüzyılda Rusya'da meydana gelen dönemin toplumsal olaylarının Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığının da kullanılarak aktarılışını gösterip, bu dağarcığı oluşturan tarihsel ve yeni sözcükleri sınıflandırmaktır.

Söz konusu amaç doğrultusunda, üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, dilbilimin alt dalı olan sözcükbilime kısaca değinilip Rusya'da bu alanda yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilecektir. Bu bölümde Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığını oluşturan eski sözcük sınıflandırmasına giren tarihsel sözcükler ile yeni sözcüklerin kapsamlı tanımları yapılmaya çalışılacaktır. Rusya'da Çağdaş Rus Dilinin

pasif sözcük dağarcığı üzerine yapılan tarihsel sözlük çalışmalarından örnekler verilecektir.

İkinci bölümde ise yazarın yaşamı, sanatsal yaratıcılığına kısaca değinilerek yazarın tarih anlayışına yer verilecektir. **Doktor Jivago**'da yer alan tarihsel sözcükler, temaları açısından sözlükbilimsel bir yöntemle sınıflandırılıp bu sözcüklerin eserdeki kullanımlarından örnekler verilecektir.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde **Doktor Jivago**'da konu edinilen 20. yüzyılda Rusya'da gerçekleşen devrimler ve savaşlar ekseninde yeni dönemdeki değişimler bağlamında yeni sözcüklere dikkat çekilecektir. Eserde yer alan yeni sözcükler, sözlükbilimsel bir yöntemle sınıflandırılacak bu sözcüklerin kullanımlarına eserden örnekler sunulacaktır. Ulaşılan tüm bulgular tezin sonuç kısmında özetlenecektir.

Türkiye'de Doktor Jivago ve Boris Pasternak üzerine daha önce yayımlanan tezler arasında; Erciyes Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı, (Elmacıoğlu, Esra, **Boris Pasternak'ın Doktor Jivago Romanında Rus Aydın'ın Manevi Problemleri**, 2004, Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Dr. Sevinç Üçgül) ve Ankara Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı (Hüseyinova, Şefika, **Boris Pasternak'ın Şiirleri**, 2000, Ankara, Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Leman Ergenç) başlıklı tezler bulunmaktadır.

Boris Pasternak'ın "Doktor Jivago" adlı romanında tarihsel ve yeni sözcükler, ülkemizde dilbilimsel bağlamda ele alınmadığı için bu konu ilk kez bu tezde incelenecektir. Bu yüksek lisans tez çalışmasının bu alanda yapılacak diğer çalışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ RUS DİLİNİN PASİF SÖZCÜK DAĞARCIĞI

1.1. Sözcükbilime Kısa Bir Bakış

İletişim aracı dilin temel öğelerinden biri olan sözcükler, geçmişten günümüze tüm insanlığın duygu ve düşüncelerini ifade etmede birincil başvuru kaynağı olarak kabul edilir. Herhangi bir dilin sözcükleri o dilin kullanımında, sözlü ve yazılı iletişimde etkin bir rol üstlenir. Sözcükler, araştırmacılara parçası olduğu dil ile ilgili bilgiler sunar. Bu bilgiler ile ilgili kapsamlı analizlere ise dilbilimin bir alt dalı olan ve sözcükbilim olarak adlandırılan bilim dalı sayesinde ulaşabilmek mümkündür.

Kamile İmer, Ahmet Kocaman ve A. Sumru Özsoy **Dilbilim Sözlüğü** adlı çalışmalarında sözcükbilimi şu şekilde tanımlarlar:

“Sözcükbilim, bir dilin söz varlığını, sözcüklerin ve öteki söz varlığı öğelerinin yapılarını, oluşumlarını ve gelişimlerini araştıran dilbilim dalıdır.”¹

Zeynep Korkmaz’ın **Gramer Terimleri Sözlüğü** adlı çalışmasında sözcükbilimin geniş tanımı ise şöyledir:

“Kelime bilimi, bir dilin kelime varlığını şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi açısından ele alarak türetmede görev alan birimlerini, birleşik kelimelerini, kalıplaşmış şekillerini, deyimlerini, atasözlerini, alıntı kelime vb. öğelerini inceleyen, bunların köken yapılarını araştıran şekil ve anlam biçimi açısından geçirdikleri değişme ve gelişmeleri belirleyen bir bilim dalıdır.”²

Yukarıda verilen tanımlardan anlaşılacağı üzere sözcükbilim, bir dilin ana birimi olan sözcüğün yapısal, anlamsal ve işlevsel yönlerini incelemektedir. Sözcükbilim, sözcük birimlerinin işleyişini ve sözcüklerin kullanım alanlarının bölgesel, mesleki ve toplumsal ilişkiyle sınırlı olup olmadığını araştırır. Söz konusu bilim dalı, sözcükleri kullanım alanlarına göre incelerken, bir dil topluluğunun sözcük hazinesinin parçası

¹ Kamile İmer, Ahmet Kocaman, A. Sumru Özsoy, **Dilbilim Sözlüğü**, 2. bs., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013, s. 235.

² Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü**, 1. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s. 100.

olan sözcüklerin ulusal sözcük dağarcığına aktarılan, bu dağarcığı tamamlayan ve güncelleyen durumlarını da göz önünde bulundurur.³

İlk kez 1765 yılında Denis Diderot (1713-1784) ve Jean le Rond D’alembert (1717-1783) tarafından Fransız ansiklopedisinde kullanılan sözcükbilim teriminin Türkçede çeşitli kullanımları bulunmaktadır. Şükrü Haluk Akalın **Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük** adlı çalışmasında sözcükbilimin bu kullanımları ile ilgili şöyle bir tespitte bulunur:

“Türkçe’de sözcük bilimi için eş değer terim sayılabilecek kelime bilimi, kelimebilim, sözcükbilim terimleri kullanılmıştır. Bazı kaynaklarda ise sözcük bilimi (veya sözcükbilim) teriminden sözlük bilimi (veya sözlükbilim) terimine gönderme yapıldığı kimi kaynaklarda ise leksikoloji karşılığında yalnızca sözlük bilimi (veya sözlükbilim) teriminin kullanıldığı görülür.”⁴

Dilbilimin diğer alanlarıyla yakın bir ilişki içerisinde olan sözcükbilim, basit ve birleşik sözcükler üzerine çalışır. Sözcükleri, şekilleri, anlamları ve kökenleri yönünden analiz eder. Bu açıdan bakıldığında sözcükbilim, sözcüklerin biçimlerini çalışan yapıbilimden (morfoloji), sözcüklerin anlamlarını inceleyen anlambilimden (semantik) ve aynı zamanda sözcüklerin kökenlerini araştıran kökenbilimden (etimoloji) elde ettiği bilgilerden yararlanır.⁵

Sözcükbilimin çeşitli dalları bulunmaktadır. Sözcükbilim genel sözcükbilim, özel sözcükbilim ve karşılaştırmalı sözcükbilim olmak üzere üçe ayrılır. Araştırmacı G. Tleumeratov, **Lectures on Lexicology** adlı çalışmasında sözcükbilimin yukarıda belirtilen dallarının tanımlarını şöyle aktarır:

“Bir dilin sözcüklerinin özel yapısıyla ve genel nitelikleriyle ilgilenen genel sözcükbilim, tüm dillerde ortak kullanılan sözcüklerin özelliklerini inceler. Genel sözcükbilim, sözcüklere ait gelişmelerin ve sözcük kalıplarının evrenselliğini ortaya çıkarmaya çalışır. Özel sözcükbilim belirli bir dilin sözcüklerini incelerken genel sözcükbilimin ilkelerini temel alır.”

³ L.İ. Rahmanova, V. N. Suzdaltseva, **Sovremenny russkiy yazık**, 3. bs. Moskva, Aspekt Press, 2010, s. 19.

⁴Şükrü Haluk Akalın, **Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük**, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat 2010, s. 164.

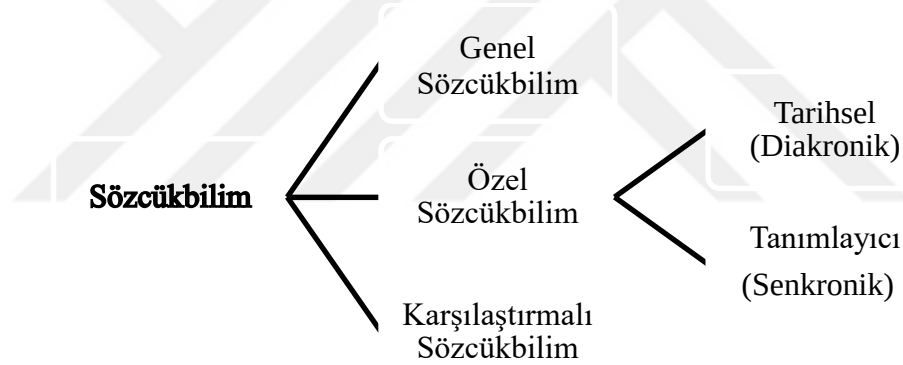
⁵Howard Jackson, Etienne Ze Amvela, **Words, Meaning and Vocabulary. An introduction to Modern English Lexicology**, London, Continuum, 2000, s. 1- 2.

*Karşılaştırmalı sözcükbilim ise iki ya da daha fazla dilin sözcüklerini inceler.*⁶

Özel sözcükbilim ise tanımlayıcı (senkronik) ve tarihsel (diakronik) olmak üzere ikiye ayrılır. Tanımlayıcı ve tarihsel özel sözcükbilimin tanımları ise şöyledir:

*“Tanımlayıcı (senkronik) özel sözcükbilim belirli bir zamandaki bir dilin sözcük hazinesi ile ilgilenir. Örneğin; şu anda, belirli bir zamanda belirli bir dilin sözcükleri ve sözcük hazinesi üzerine çalışır. Tarihsel sözcükbilim ise zamansal bağlamda sözcük hazinesindeki gelişmeleri ve sözcük hazinesinde meydana gelen değişimleri araştırır.”*⁷

Yukarıda belirtilen bilgilerden yararlanarak sözcükbilim dallarını şöyle bir şekil içerisinde gösterilebilmek mümkündür:

Şekil 1.1: Sözcükbilim Dalları.

Görüldüğü üzere sözcükbilimin araştırma alanları, araştırılan konulara göre çeşitlilik göstermektedir. Sözcükbilimin dilbilimin diğer alanlarıyla sıklıkla kesiştiği söylenebilir. Araştırma alanlarına göre farklılıklar taşıyan sözcükbilimin Rusya'daki ilerleme süreci genel olarak sözcükbilim başlığı altında toplanan araştırmalardan yola çıkarak gösterilmeye çalışılacaktır.

⁶ G. Tleumeratov, **Lectures on Lexicology**, Moskva, Nukus, 2007, s. 2.

⁷ R. S. Ginzburg, S. S. Khidekel, G. Y. Knyazeva, A. A. Sankin, **A Course of Modern English Language**, Moskva, Vışşaya Şkola, 1979, s. 7-8.

1.1.1. Rusya’da Sözcükbilim Çalışmaları

Rus dilbilim araştırmacılarından biri olan Nikolay Maksimoviç Şanskiy **Çağdaş Rus Dilinin Sözcükbilimi** (Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka) adlı çalışmasında sözcükbilimin tanımını ve Rus dilinin sözcükleri hakkında yapılan çalışmaların alanını şu şekilde belirtir:

“Sözcükbilim, dilin sözcük dağarcığının çağdaş durumunu ve tarihsel gelişimini inceleyen dilbilim alt dalıdır. Çağdaş Rus dili dersinde sözcükbilim bölümü dilimizin çağdaş sözcük sistemini, Rus dilinin tarihsel sözcükbilimini- Rus halkının tarihi ile bağlantılı olarak oluşumunu ve zenginleşmesini kapsar.”⁸

Rusya’da sözcük üzerine çalışmalar 18. yüzyılda başlar. 1783 yılında dönemin Çariçesi II. Katerina, Peterburg Sanat ve Bilimler Akademisine en yakın yandaşlarından biri olan Knyagina (Prenses) Katerina Daşkova’yı müdür olarak atar ve Daşkova 1784 yılında Rus dilini geliştirmek amacıyla kurulan Rusya Bilimler Akademisinin ilk yöneticisi olur. E. İnandır Daşkova’nın bu dönemdeki çalışmaları ile ilgili şunları belirtir:

“Daşkova, Rusya’nın önde gelen yazarlarıyla iş birliği yapar, Rusça dilbilgisi ve imla kuralları yeniden düzenlenir ve 1788 yılında ilk Rus Dili Sözlüğü basılır.”⁹

Yukarıda belirtilen ilk sözlüğün basımından sonra Rusya’da sözcük çalışmaları 19. yüzyılda yoğun bir şekilde devam etmektedir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısına ait sözcükbilim, sözlükbilim, anlambilim üzerine pek çok çalışma bulunmaktadır. Rus dilbilimci Viktor Vladimiroviç Vinogradov **Rus Dilbilim Çalışmaları Tarihi** (İstoriya russkih lingvistiçeskih uçeniy) başlıklı incelemesinde dönemin sözcük çalışmaları ile ilgili şöyle bir tespitte bulunur:

“Bu dönemde yapılan tarihsel-sözcükbilim alanındaki çalışmalar Batı Avrupa’daki dilbilim çalışmalarının ilerisindedir.”¹⁰

⁸ N. M. Şanskiy, **Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka**, Moskva, Lenand, 2017, s. 13.

⁹ Emine İnandır, **Rus Edebiyatında Aydınlanma Çağı**, 2. bs, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2017, s. 136.

¹⁰ V. V. Vinogradov, **İstoriya russkih lingvistiçeskih uçeniy**, Moskva, Vısşaya şkola, 1978, s. 181.

Dönemin dilbilimcilerinden Aleksandr Afanasyeviç Potebnya (1835-1891), Nikolay Gavriloviç Çernişevski (1828-1889), Mihail Nikolayeviç Pokrovski (1868-1932), Vasiliy İl'iç Çernişev (1867-1949) tarafından yapılan sözcük ve anlam arasındaki ilişkilere değinen, sözcüğün anlamsal değişiminin nedenlerini ele alan ve bu nedenleri farklı bakış açıları ile değerlendiren çalışmalar bulunmaktadır.

Aleksandr Afanasyeviç Potebnya, **Slav Halk Şiirinde Bazı Semboller Üzerine** (O nekotorih simvolah v slavyanskoy narodnoy poezii), **Dildeki Bazı Kuralların İlişkileri Üzerine** (O svyazi nekotorih predstavleniy v yazıke), **Kupala Ateşleri ve Onunla İlgili Ritüeller Üzerine** (O kupalskih ognyah i srodnih s nimi predstavleniyah) **Kader ve Onunla İlgili Öğeler Üzerine** (O dole i srodnih s neyu suşestviah) başlıklı çalışmalarında tüm sözcük gruplarında anlam ilişkilendirme kurallarının ve yasalarının incelenmesi gerektiğini ifade eder. Dilbilimciye göre sözcüklerin anlamsal dizinleri, ulus tarihi ile dil ve düşüncenin gelişimi arasındaki ilişkiden yola çıkarak incelenmelidir. Potebnya, adı geçen çalışmalarını topladığı aynı adlı eserinde toplumsal yaşam ve düşüncenin sözcüklerin anlamsal yapısı ile karşılıklı etkileşim halinde olduğunu belirtir.¹¹ Dilbilimci, **Rusça Dilbilgisi Üzerine Notlar** (İz zapisok po russkoy grammatike) adlı üç ciltten oluşan çalışmasında ise 1890'lı yıllarda kaleme aldığı tarihsel-anlambilim üzerinde yoğunlaştırdığı araştırmalarını **İsim Kategorisinde Anlamanın Değişimi ve Yerine Başka Kategorilerin Yerleşimi Üzerine** (Ob izmenenii znaçeniya i zamenah suşestvitelnogo) adlı çalışmasında sunar. Bu çalışmada Potebnya, sözcüğün tarihsel anlamına bakarken dilin tarihsel gelişiminin de dikkate alınması gerektiğini öne sürer.¹²

19. yüzyılda Rus dilbilimine özellikle sözcük üzerine yaptığı çalışmalarla sözcükbilime katkıları bulunan bir başka dilbilimci Mihail Nikolayeviç Pokrovski'dir. Klasik filoloji ve karşılaştırmalı-tarihsel dilbilim alanında uzman olan Pokrovski, Latin dilinde tarihsel dilbilgisini özellikle bu dilin tarihsel morfolojisini, Latin dilinde sözcük yapımı, Latin dili etimolojisi, Yunan ve Latin dillerinin sözcük hazinesi

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: A. A. Potebnya, **O nekotorih simvolah v slavyanskoy narodnoy poezii, O svyazi nekotorih predstavleniy v yazıke, O kupalskih ognyah i srodnih s nimi predstavleniyah**, 2. bs., Harkov, M. V. Potebnya, 1914, s. 1-2.

¹² A. A. Potebnya, **İz zapisok po russkoy grammatike; Ob izmenenii znaçeniya i zamenah suşestvitelnogo**, C. III, Moskva, Prosveşenie, 1968, s. 5.

alanlarında birçok araştırma yapar. Pokrovski'nin çalışmalarının merkezinde Latin dili tarihi bulunmaktadır. **Latin Dilinin Tarihsel Dilbilgisi Konusunda Kullanılan Çalışmalar** (Materiali dlya istoričeskoy gramatiki latinskogo yazıka) adlı çalışması bu duruma örnek olarak verilebilir.

19. yüzyılın 90'lı yıllarında Pokrovski, anlambilim alanına yoğunlaşır. Batı Avrupa'daki anlambilim araştırmacılarının görüşlerinin aksine sözcük anlamı tarihi alanında tarihsel yasaların kavranması gerektiği görüşüne karşı çıkar. Pokrovski, sözcüğe ve anlama, Yunan ve Latin dillerinde yaptığı çalışmalarında tarihsel-morfolojik bir bakış açısıyla yaklaşır. Rus dilbilimci Vinogradov'un Pokrovski'nin anlambilime olan yaklaşımına ilişkin yorumu şöyledir:

“Pokrovski'ye göre sözcük oluşumunda anlamsal değişimler yalnızca bir dilin somut tarihi ile ilişkilendirilmez, bu değişimler aynı zamanda dilin toplumbilimsel, ruhbilimsel ve sözcüksel-yapısal özelliklerine de bağlıdır. Sözcüğün anlam sistemini ve tarihsel değişimini açıklarken Pokrovski, toplum ve dil gelişiminin somut koşullarını ayrı tutar. Dilbilimciye göre sözcüklerin anlamsal değişimlerinin temelinde yatan toplumsal nedenler her zaman tarihsel koşullarla bağlantılı değildir.”¹³

Bu dönemde çalışmaları ile Rus dilbiliminin gelişmesine katkı sağlayan Nikolay Gavriloviç Çernişevski, dili gerçek hayatın bir yansıması olarak incelemektedir. Sözcüklerle her zaman yalnızca önemli detayların aktarıldığını belirten Çernişevski, dil ve düşüncenin özdeşleşmesi ilkesine karşı çıkar.¹⁴ Çernişevski, sözcüğün, dil bilgisinin ve sözcük hazinesinin dilin zenginliğini yansıttığını aynı zamanda bu kavramların halk kültürünün sözcüsü olduğunu öne sürer. Cümle içerisinde sözcüğün anlamının, yapı bilim ve söz dizimi arasındaki bağın, dil bilgisi ve söz varlığı arasındaki ilişkinin öğrenilmesi ve anlaşılması gerekliliğini savunur. Çernişevski, dil tarihi ve halk tarihi arasındaki ilişkiyi incelerken dilin söz varlığına özellikle önem verir ve ayrıca halkın kültürünü diline göre değerlendirir.¹⁵

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz. V. V. Vinogradov, **a.g.e.** s. 192.

¹⁴ N. G. Çernişevski, **Polnoe sobranie soçineniy; stati i retsenzii 1853-1855**, II., Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1949, s. 891.

¹⁵ Vinogradov, **a.g.e.**, s. 188.

Bu durumdan Çernişevski'nin sözcükbilim üzerine yaptığı çalışmalarda sözcüğü cümle içerisindeki kullanımına göre değerlendirdiği ve dilin söz varlığı, sözcüğün anlamı, dil bilgisi arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak değerlendirdiği sonucuna varılabilir.

19. yüzyılda Potebnya, Pokrovski ve Çernişevski'nin sözcükbilim üzerine yaptıkları çalışmaların yanı sıra Vasiliy İlyiç Çernişev de sözcüğe ve sözcüğün anlamına ilişkin çalışmalar ortaya çıkarır. Vasiliy İlyiç Çernişev, tarihsel-sözcükbilim alanındaki araştırmalarında sözcüğün anlamındaki değişimleri yaşamadaki eğilimlerin değişmesine bağlar. Günlük yaşamdaki değişikliklerin kültür ve toplum üzerindeki etkisi ile beraber sözcüğün anlamında da değişimlerin meydana geldiğini savunur.¹⁶ Bu gibi saptamalar, Çernişev'in iki ciltten oluşan **Seçme Çalışmalar** (İzbranniye trudı) adlı çalışmasının ilk cildinde toplanır. Ayrıca adı geçen çalışma dilbilimcinin sözcükbilim, sözlükbilim, Çağdaş Rus dili ve kültür dili üzerine yaptığı çalışmaları içermektedir.

Dönemin dilbilimcilerinden biri olan Vladimir İvanoviç Dal' (1801-1872) ise **Yaşayan Büyük Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü**/1863-1866 (Tolkovıy slovar jivago velikorusskogo yazıka) adlı sözlüğü derlemiştir. Sözlük, iki yüz bini aşan sözcük sayısı ve otuz bine yakın atasözü ve deyimden oluşur.¹⁷ Dal, bu sözlük çalışmasında sözcüklerin açıklamalı anlamlarıyla birlikte atasözlerine, deyimlere ve bilmecelelere de yer verir. Bu açıdan bakıldığında sözlüğün, Rus dilini ve Rus kültürünü bir bütün olarak yansıttığı söylenebilir.

Rusya'da 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında sözcükbilim ile ilgili çalışmalar yapan Rus dilbilimciler, Filipp Fedoroviç Fortunatov (1848-1914), İvan Aleksandroviç Boduen de Kurtene (1845-1929), Aleksandr Aleksandroviç Şahmatov (1864-1920)'dur.

Filipp Fedoroviç Fortunatov, Hint-Avrupa dillerini fonetik ve morfolojik açıdan inceler, sözcük ve sözcük grupları ile ilgili çalışmalarıyla Rus dilbilimine katkılar

¹⁶ A. e., s. 205.

¹⁷ N. A. Konıraşov, *İstoriya lingvistiçeskih učeniy*, Moskva, Prosveşenie, 1979, s. 84.

sağlar. Moskova Dilbilim Okulu'nun kurucusu olan Fortunatov, dili, sözcük ve sözcük gruplarının toplamı olarak ele alır. Fortunatov'a göre dil, yalnızca birkaçı hariç cümlelerde birleşen sözcüklerden oluşur. Bu nedenle sözcüklerin düşüncelerde ve konuşmalardaki ifadelerinde bir başka deyişle cümlelerdeki birleşiminde sözcük ve sözcük grupları arasında ayırım yapılması gerekmektedir.¹⁸ Rus dilbilimcinin **Samaveda-Aranyaka-Samhita** (1875), **Baltık Dillerinde Vurgu ve Uzunluk Üzerine** (Ob udarenii i dolgote v baltiyskih yazıkah), **Eski Slav Dilinin (Kilise Slavcası) Fonetigi Üzerine Dersler** (Lektsii po fonetike staroslavvyanskogo (tserkovnoslavvyanskogo) yazıka), **Karşılaştırmalı Dilbilim** (Sravnitelnoe yazıkovedenie) gibi çalışmaları bulunmaktadır.

Kazan Dilbilim Okulu'nun kurucusu Boduen de Kurtene fonemler, morfemler¹⁹ ve sözcük üzerine yenilikçi fikirler ortaya atar. Dilbilimci, seslerin fiziksel ve işlevsel özellikleri arasındaki uyumsuzluklara dikkat çeker. Böylece fonem doktrininin (fonoloji) temelini oluşturur. Ses (konuşma organları ile hava arasındaki titreşimin ürünü) ile fonem (sözcükte ve herhangi bir dilbilgisel formda anlam belirleyici bir işlevi olan ve böylelikle dilin fonetik yapısının oluşturulmasına katkı sağlayan tamamen dilbilimsel bir unsur) arasındaki ayrımı belirler. Araştırmacı N. A. Konıraşov'un aktardığına göre dilbilimci, 1895 yılında kaleme aldığı **Fonetik Değişim Teorisinin Denemesi. Psikofonetikten Bölüm** (Opıt teorii fonetiçeskih alternatsiy. Glava iz psihofonetiki) adlı çalışmasında fonemleri bireysel ve ruhbilimsel bir bakış açısıyla ele alır.²⁰ Dilbilimcinin sözcük üzerine yaptığı çalışmalarda sözcüğün yapısına yoğunlaştığı ve fonemleri ruhbilimsel yönden inceleyerek disiplinler arası bir bakış açısına sahip olduğu söylenebilir.

Rus dilbilim tarihinde sözcükler üzerine çalışan bir diğer dilbilimci ise söz dizimi alanındaki çalışmaları ile çıkarımlarda bulunan Şahmatov'dur. Şahmatov, söz dizimi

¹⁸ F. F. Fortunatov, **Sravnitelnoe yazıkovedenie**, Moskva, Stereotip, 2016, s. 111.

¹⁹ Bir cümle çözümlenince elde edilen en küçük anlamlı birimler Monemlerdir (Birinci Eklemlene Birimleri). Monemlerin çözümlenmesiyle elde edilen en küçük görevsel ses birimlerine de Fonem (İkinci Eklemlene Birimleri). Kelimeyle monem aynı şey değildir. Örneğin "toplumsal" kelimesinde iki Monem vardır: "toplum" ve "sal". Bunların birincisi bir Leksem, ikincisi bir Morfemdir. Berke Vardar, **Dilbilim Yazıları**, İstanbul, Multilingual, 2001, s. 22.

²⁰ N. A. Konıraşov, **a.g.e.**, Moskva, Prosveşenie, 1979, s. 101.

alanında Çağdaş Rus dilinin söz dizimi yapılarının çeşitliliği ve özellikle farklı basit cümleler üzerine çalışır. Şahmatov, **Rus Dilinin Söz Dizimi** (Sentaksis russkogo yazıka) adlı çalışmasında cümle yapıları, çekimsiz ve emir cümleleri, çift yüklemlili cümleler, sıfat cümleleri gibi birçok konuda ayrıntılı bir yol izler. Rus Profesör E. S. İstrina eserin giriş bölümünde Şahmatov'un söz konusu çalışmasını kendi ifadesiyle şöyle yorumlar:

“Şahmatov'un Çağdaş Rus edebi dili ve özellikle söz dizimi alanına yönelimi dilbilimcinin bilimsel toplumsal ilgileri ve hedefleri ile sıkı bir biçimde bağlantılıdır. Söz dizimi araştırmalarına yönelik çok zengin bir kaynak buldu ve Rus dilbiliminde en önemli yerlerden birini alan olağanüstü bir çalışma yarattı.”²¹

20. yüzyılın ortalarına doğru ise sözcüğün dilin temel birimi olarak incelenmesinde, toplum ve düşünce arasındaki ilişkinin yanı sıra dil-içi bağlantılara yönelme de söz konusudur. 1920 ve 1940 yılları arasında sözcüğün incelenmesinde toplumsal ve anlamsal-ideolojik yan ağır bassa da 1950'li ve 60'lı yıllarda dil-içi ilişkiler ön plana çıkar. Sözcükler eş anlamlılık (sinonim), çok seslilik (polisemiya), eş seslilik (omonim) yönünden ele alınır. Metnin içindeki sözcüklerin dağılımı ve sözcük sınıfları, olasılıklar açısından ve istatistiksel özellikleri bakımından incelenir.²²

Sovyet döneminde sözcüğe yönelik yapılan çalışmalar ışığında sözlük hazırlama konusunda da birçok önemli çalışmanın yer aldığı görülür. 1936 yılında dilbilimci akademisyen Lev Vladimiroviç Şerba (1880-1944) tarafından hazırlanan **Rusça-Fransızca Sözlük** (Russko-frantsuzskiy slovar) yayımlanır. Bir diğer dilbilimci Dimitriy Nikolayeviç Uşakov'un (1873-1942) editörlüğünü üstlendiği dört ciltten oluşan **Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü** (Tolkoviy slovar russkogo yazıka /1934-1940) basılır. İlk basımı 1949 yılında gerçekleşen ve Sergey İvanoviç Ojegov (1900-1964) tarafından **Rus Dili Sözlüğü** (Slovar russkogo yazıka) hazırlanır. Bu dönemde yayımlanan bir diğer sözlük ise Anastasiya Petrovna Yevgeneva (1899-1985)

²¹ A. A. Şahmatov, **Sintaksis russkogo yazıka**, 3. bs., URSS, Moskva, 2001, s. 8.

²² V. İ. Koduhov, **Obşee yazıkoznaniye**, Moskva, Knijnyy Dom “Librokom”, 2017, s. 112.

tarafından editörlüğü yapılan dört ciltlik **Rus Dili Sözlüğü** (Slovar russkogo yazıka/ 1957-1965)'dür.²³

Görüldüğü üzere Rusya'da sözcükbilim çalışmaları 19. yüzyılın ikinci yarısında sözcüğün anlam yönünden inceleme ile başlar. Sözcüğün anlamsal yönü, ruhbilim, toplumbilim, tarih gibi diğer disiplinlerle olan ilişkisi çerçevesinde ele alınır. Dil dışı etkenlerin sözcük üzerindeki etkisine yoğun olarak dikkat verildiği bu dönemden 20. yüzyılın ortalarına doğru dil içi unsurlara diğer bir deyişle sözcüğün yapısına yönelen araştırmalara geçiş yapıldığı söylenebilir. Ayrıca sözcükler üzerine yapılan teorik çalışmalar sözlük hazırlama gibi pratik alanlara aktarılır.

1.2. Çağdaş Rus Dilinin Pasif Sözcük Dağarcığı

Berke Vardar **Açıklamalı Dilbilimleri Sözlüğü** adlı çalışmasında dili “*belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizesi*”²⁴ olarak tanımlamaktadır. Bu tanımda “belli bir insan topluluğuna özgü” ifadesiyle Vardar, dil ve toplum arasındaki ilişkiye vurgu yapar. Vardar'ın bu tespitini Fransız dilbilimci A. Martinet'in dil tanımında da görmek mümkündür. A. Martinet dili şu şekilde açıklar:

*“İnsan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçimlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle anlambirimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır; bu sessel anlatım da her dilde belli sayıda bulunan, öz nitelikleriyle karşılıklı bağıntıları da bir dilden öbürüne değişen ayırıcı ve ardışık birimler, başka bir deyişle sesbirimler biçiminde eklenir.”*²⁵

Dil, toplumları oluşturan bireyler arasında iletişimin sağlanması için kullanılan temel öğelerdendir. Dil sayesinde toplumsal yaşamdaki insanların birbirleriyle iletişim sağlamaları kolaylaşır ve hatta dil, iletişim için öncül bir görev üstlenir. Dille düşüncenin ortak kökenini oluşturan simgesel işlevin yalnızca biyolojik bir evrimin sonucu olmadığını belirten Vardar, bu işlevin toplumsal etkenlerle, ortak yaşama ve çatışma koşullarıyla da yakından ilgili olduğunu ve bu durumun dilin toplumsallığını ortaya koyduğunu belirtir.²⁶ Bu noktadan yola çıkarak dilin bireysel bir durum sonucu

²³ Ya. V. Loya, **İstoriya lingvističeskikh učenii**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1968, s. 243-244.

²⁴ Berke Vardar, **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual, 2002, s. 71.

²⁵ Andre Martinet, **İşlevsel Genel Dilbilim**, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual, 1998, s. 28.

²⁶ Berke Vardar, **Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, İstanbul, Multilingual, 2001, s. 15.

ortaya çıkan bir olay değil, toplumun ortak koşullarıyla şekillenen bir olay olduğu söylenebilir.

Dil ve toplum arasındaki etkileşimi gösterebilmek adına yapılan birçok dilbilimsel araştırma mevcuttur. Dilin toplumsallığını ortaya koyan dilbilimsel çalışmalar sayesinde toplumda meydana gelen değişimler, olaylar, toplumun yaşayış biçimi, gelenekleri, görenekleri ve kültürü hakkında çeşitli bilgilere ulaşmak mümkündür. Burada yol gösterici ana kaynak olarak dilin söz varlığından, sözcük hazinesinden değerli ipuçları edinilebilir.²⁷

Rus araştırmacı E. V. Kuznetsova'ya göre dil ve dilin sözcük hazinesinin içeriği iç ve dış etkenler tarafından belirlenmektedir. Bu noktada ana etken olarak dil ve toplum arasındaki ilişkiyi önemli bulan araştırmacı bu durumun nedenini şu şekilde açıklar:

“Dili oluşturan her etken; dilin birim sistemi, varoluş biçimi, gelişim yasaları dilin kendi işlevine göre şekillenir. Bu işlevler ise toplumsal özellikler taşımaktadır. Toplum, dilin sözcük hazinesi üzerinde doğrudan etkilidir ve sözcükbilim sistemi ile bağlantılı olarak dilin iç etkenleri için de bir temel oluşturur. Dış etkenler, dilin değişim ihtiyaçlarını belirlerken iç etkenler ise bu ihtiyaçların gerçekleşmesi için dilin sunduğu fırsatları gösterir. Dilin sözcük hazinesinin gelişimini belirleyen dış etkenler, toplumun durumu, toplumsal bilinç, toplumsal ihtiyaçlar tarafından şekillenir. Toplumsal bilinç, toplumun kültür seviyesi ve sosyal yapısıyla oluşan toplumsal gerçeklik ile oluşur. Toplumsal ihtiyaçlar ise çok çeşitlidir ve sürekli bir devinim halindedir. Tüm bu etkenler bizi herhangi bir toplumun en güçlü iletişim aracı olan dilin genel şartlarına götürür. Güncellik ve istikrar, çeşitlilik ve birleşim, zenginlik ve tasarruf gibi şartlarla dil ihtiyaca göre değişir ve iyileşir.”²⁸

Kuznetsova, aynı zamanda toplumun kendi diline yüklediği güncellik şartı uyarınca, dilin sözcük hazinesinin toplumsal önem taşıyan her şeye uygun olması gerektiğini vurgular ve ekler:

“Dil, yeni sözcükler ile güncellenmeli ve toplumsal olarak önemini kaybetmiş olaylarla ilişkili tüm sözcüklerden kurtulmalıdır. Toplum, dilin kuşaklar arasında bağlantı sağlayabilen belirli bir düzeyde tutarlılığa sahip olmasıyla

²⁷ D. Aksan, **Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977, s. 65.

²⁸ E. V. Kuznetsova, **Leksikologiya russkogo yazıka**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1989, s. 154-155.

ilgilenir. Buna uygun olarak dil her ne kadar yeni sözcüklerle zenginleştirilse de dilin temel birimleri sabit kalmalıdır."²⁹

Rus araştırmacı M. İ. Fomina ise **Çağdaş Rus Dili Sözcük Bilimi** (Sovremennyy russkiy yazık Leksikologiya) adlı çalışmasında dilin söz varlığı ile ilgili şu saptamalarda bulunur:

*"Bir dilin söz varlığı o dilin en hareketli bölümüdür. Dilin söz varlığındaki değişimler ve bu değişimlerin tamamlanması anlaşılabilir niteliktedir. Söz konusu değişimler kişilerin üretim faaliyetleri, halk yaşamındaki ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel gelişmelerle doğrudan bağlantılıdır. Bir dilin söz varlığında toplumun tarihsel gelişiminin tüm süreçleri yansıtılır."*³⁰

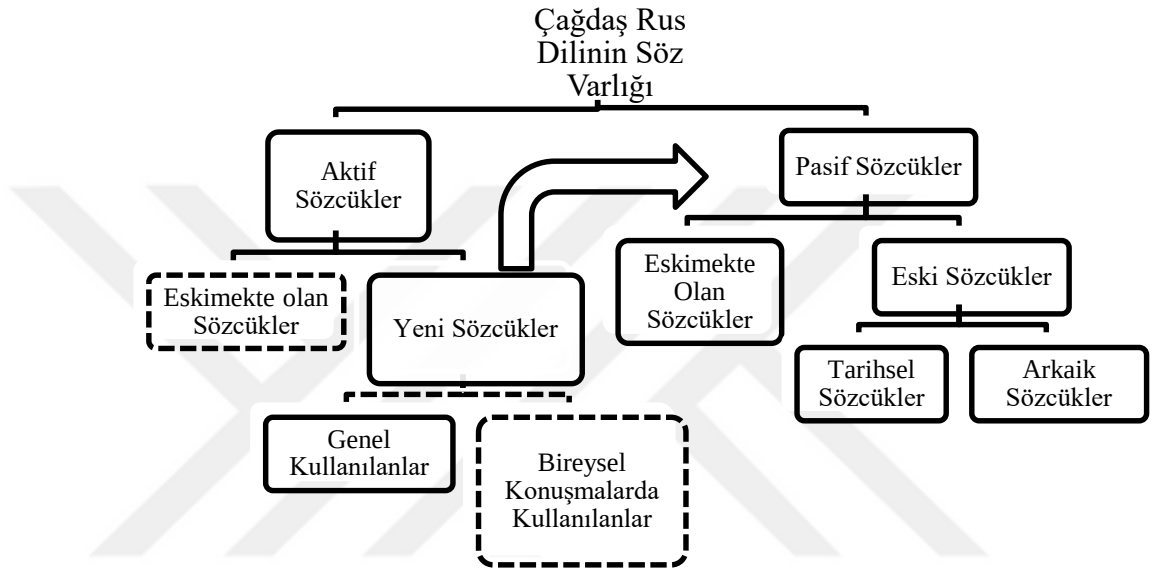
Dilin söz varlığının gelişim süreci, zenginleşmesi ve yetkinleşmesi var olan söz varlığındaki yeni sözcükler sayesinde sürekli bir ilerleme kaydetmektedir. Dilin mevcut söz varlığı sürekli bir biçimde toplumsal yapıdaki değişimleri, üretim, kültür, bilim ve sanat alanındaki gelişmelere göre oluşan sözcükleri içine alır. Sözlükte giderek artan sayıda sözcük birikimi, dilbilgisel yapının yetkinleştirilmesi ve iyileştirilmesi ile birlikte dilin üslup bakımından kaynaklarının tamamlanması dilin genel ilerleyişini yansıtır. Ancak bununla birlikte dilin sözcük dağarcığında gözlemlenen değişiklikler, daha önce mevcut olmayan yeni sözcüklerin ortaya çıkışıyla sınırlı değildir. Dilin söz varlığında aynı zamanda tam tersi bir süreç de mevcuttur. Bu, eski sözcükleri ortadan kaldıran bir süreçtir. Bu süreç dilin sözcük gelişiminde her ne kadar belirleyici olmasa da dilin sözcük dağarcığını güçlü bir biçimde etkilemekte ve aynı zamanda dilin sürekli gelişimini göstermektedir. Sözlüğün gereksiz sözcüklerden kurtuluşu yeni sözcüklerle zenginleşmesi kadar gereklidir. Bu durum dilin gereksiz sözcüklerden arınmasına, eski sözcüklerin aktif durumdan pasif hale geçmesine ve böylece dilin işlevlerinin etkili bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunur. Yeni sözcüklerin ortaya çıkışı ve eskimiş olanlarının bir araya getirilmesiyle ilgili bu süreçlere sözcüklerde yeni anlamların ortaya çıkışı ve eski anlamların yitirilmesi gibi semantik düzen süreçleri de eşlik eder.³¹

²⁹ A.e., s. 156.

³⁰ M. İ. Fomina, **Sovremennyy russkiy yazık leksikologiya**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1990, s. 285.

³¹ N. M. Şanski, **Leksika i frazeologiya sovremennogo russkogo yazık**, Moskva, Lenand, 2017, s. 151.

Yeni sözcüklerin ve anlamlarının dile eklenme ve özellikle sözcüklerin dilden ayrılma süreci yavaş ve uzun bir süreç olduğu için dilin sözcük hazinesinde bir yandan aktif sözcük dağarcığı, diğer yandan pasif sözcük dağarcığı olmak üzere eş zamanlı iki sözcük katmanı bulunur. Araştırmacı Fomina'nın adı geçen çalışmasında Çağdaş Rus dilinin söz varlığına ilişkin şöyle bir şekil yer almaktadır:³²

Şekil 1.2: Çağdaş Rus Dilinin Söz Varlığı.

Çağdaş Rus dilinin sözcük dağarcığının bir bölümünü oluşturan pasif sözcük dağarcığı, Rus araştırmacı L. G. Samotik'in **Çağdaş Rus Dilinin Söz Varlığı** (Leksika sovremennogo russkogo yazıka) başlıklı çalışmasında şu şekilde tanımlanır:

“Pasif sözcük dağarcığı yazılı metinlerle daha sıkı bir ilişki içindedir. Bunlar okuduğumuzda anladığımız ancak konuşmalarımızda kullanmadığımız sözcüklerdir. Söz konusu sözcükler, kuşakların kültürlerini birbirine bağlar ve ulusal dilin oluşumu ve işlevselliği bakımından büyük bir öneme sahiptir.”³³

Bir diğer Rus araştırmacı L. P. Krisin ise **Çağdaş Rus Dili** (Sovremennyy russkiy yazık) adlı çalışmasında pasif sözcüklerle ilgili şunları aktarır:

“Çağdaş Rus dilinde ortak kullanımı olmayan ya da özel amaçlar için kullanılan pasif sözcüklerin kullanılmama ya da seyrek olarak kullanılma

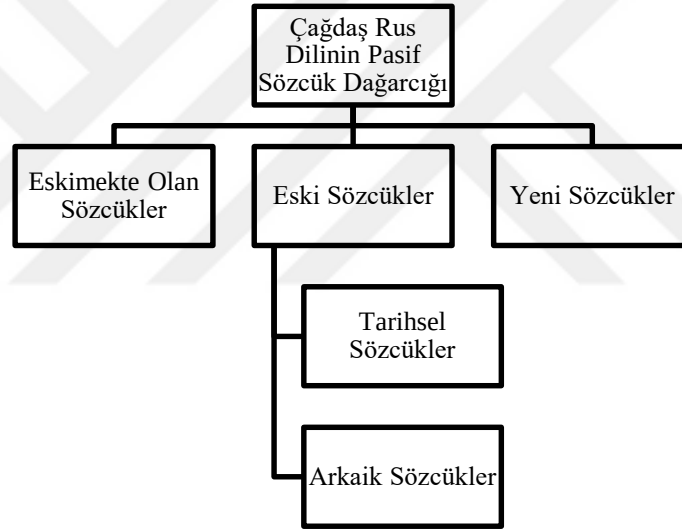
³² Fomina, **a.g.e.**, s. 286.

³³ L. G. Samotik, **Leksika sovremennogo russkogo yazıka**, 2. bs., Moskva, Filinta, 2012, s. 346.

sebepleri çeşitlidir. Şöyle ki, dildeki bir sözcük eskimiştir, diğer bir sözcük ise yenidir. Bu sözcükler Çağdaş Rus dili konuşurlarının alışık olmadıkları sözcüklerdir. Rusça konuşan insanların büyük bir çoğunluğu tarafından bilinmeyen bu sözcükler, bilimsel alanlarda ya da teknik konularda uzmanlaşmış kişiler tarafından da kullanılabilir.”³⁴

Pasif sözcük dağarcığında, eskimekte olan, eskimiş sözcüklerle ve yeni olmalarından dolayı dili konuşanlar tarafından yeteri kadar bilinmeyen ve her zaman anlaşılmayan sözcükler bulunur.

Pasif sözcük dağarcığındaki sözcükler Fomina’nın adı geçen çalışmasında aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi eskimekte olan sözcükler, eski sözcükler ve yeni sözcükler olmak üzere üç ana gruba ayrılır.³⁵

Şekil 1.3: Çağdaş Rus Dilinin Pasif Sözcük Dağarcığı.

Çalışmamızın konusu kapsamında Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığı sınıflandırmasında bulunan ve Eski Sözcükler sınıfına giren **Tarihsel Sözcükler** ile **Yeni Sözcükler** incelenecektir.

³⁴ Kırşin, a.g.e., s. 132.

³⁵ Fomina, a.g.e., s. 286.

1.3. Eski Sözcükler

N. M. Şanski **Çağdaş Rus Dilinin Sözcükbilimi** (Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka) başlıklı çalışmasında sözcüklerin yok olmasının ve bu sözcüklerin bir ya da birkaç anlamının yitirilmesinin aşamalı bir süreçte gerçekleştiğini belirtir. Genel olarak bu durumun dilin sözcük dağarcığından sözcüklerin kaybolmasına yol açan karmaşık bir süreci kapsadığını vurgular ve şöyle devam eder:

“Bir sözcüğün yok olması ya da anlamının kaybolması başlangıçta aktif sözcük dağarcığından pasif sözcük dağarcığına geçiş yapan ve daha sonraları ise yavaş yavaş unutilan ve dilden tamamen kaybolan sözcüklerin uzun bir eskime sürecinin sonucudur. Bu süreç sabit bir gelişim göstermez. Bazı durumlarda eski sözcükler daha sonraları dilin aktif sözcük dağarcığında yeniden yer alır. Bu durumda bu sözcüklerin anlamlarının keskin bir şekilde değişmesi doğaldır. Çağdaş Rus edebi dilinin eski söz varlığını oluşturan eski sözcükler, karmaşık ve çok katmanlı bir sistemi temsil eder. Bu durumun nedeni eski sözcüklerin ayrı cinsten ve çok çeşitli olmalarıdır.”³⁶

Bir sözcüğün eskime ve aktif kullanımdan çıkma nedenleri çeşitlidir. Sözcükler, adlandırdıkları kavramların güncelliklerini yitirmeleriyle eskiyebilir, diğer bir deyişle bu sözcüklerle ifade edilen kişilerin yaşam biçimleri, nesneler, olgular kullanımdan kalkar. Bir sözcük yerini herhangi bir nedenden dolayı kişilerin yaşam biçimlerini, nesneleri ve olguları ifade edebilen başka sözcüklere bırakabilir.³⁷

Çağdaş Rus Dilinde eski sözcüklerin dilden kaybolma süreçlerinde farklılıklar bulunmaktadır. Ana dili konuşurları, uzun zamandır aktif bir biçimde kullanılmayan sözcükleri unutmamış ve bu sözcüklere konuşmalarında seyrek bir biçimde de olsa yer vermişlerdir. Aksine nispeten yakın zamanda kaybolmuş ve unutilmuş sözcüklerin dilin pasif sözcük dağarcığına geçiş yapma durumları da söz konusudur. Örneğin: **алкать** (alkat/açlık hissetmek), **вран** (vran/kuzgun), **бедство** (bedstvo/felaket, afet) gibi sözcükler yüzyıldan daha uzun bir süre önce sadece yazılı anlatımda değil, sözlü konuşmada da aktif sözcük dağarcığından çıkmıştır. Ancak günümüz Çağdaş Rus dilinde bu sözcüklerin temel anlamları anlaşılmaktadır.³⁸

³⁶ N. M. Şanski, **a.g.e.**, s. 25.

³⁷ L. İ. Rahmanova, V. N. Suzdaltseva, **a.g.e.**, s. 139.

³⁸ Şanski, **a.g.e.**, s. 156.

Rus araştırmacılar L. İ. Rahmanova ve V. N. Suzdaltseva **Çağdaş Rus Dili** (Sovremenniy russkiy yazık) adlı çalışmalarında bazı eski sözcüklerin diğer özelliğini ise şu şekilde açıklarlar:

*“İlk anlamını yitiren çok sayıda eski sözcük çağdaş dilde ilk anlamının dışında mecaza uğramış olarak karşımıza çıkabilir. Örneğin, doğrudan tarihsel anlamı “fakir düşmüş, soylu, tüccar, aydın” olan **приживальщик** (prijivalşık) sözcüğü Çağdaş Rusçada “başkasının hesabından geçinen ve kurnaz, olumsuz özellikler taşıyan insan” anlamında kullanılır. **Кабак** (kabak) sözcüğü ise “Çarlık Rusyası’nda en düşük sınıfın içki içtiği yer” anlamına gelir. Ancak bu sözcük Çağdaş Rusçada gençlerin konuşmalarında “restoran, kafe, bir şeyler içilen yer” olarak geçer.”³⁹*

Eski sözcüklerin bir kısmı adlandırdıkları nesnelerin, olguların, kişilerin yaşam biçiminin ortadan kalkmasıyla tamamen yok olurken diğer bir kısmı ise yerini başka sözcüklere bırakmıştır. Sözcüklerin eskime nedenleri arasındaki bu iki temel farktan dolayı eski sözcükler kendi aralarında **Tarihsel Sözcükler** (İstorizm) ve Eski, arkaik Sözcükler (Arhaizm) olmak üzere iki gruba ayrılır.

1.3.1. Tarihsel Sözcükler

İlgili kavramın tek bir ifadesi olarak kullanılan ve pasif sözcük hazinesinde yer alan tarihsel sözcüklerin tanımını araştırmacı Kasatkin başta olmak üzere Rus dili uzmanları şu şekilde yapmaktadırlar:

“Tarihsel sözcükler, belirttikleri nesne ve olguların toplumsal yaşamdan yok olmasına bağlı olarak aktif sözcük dağarcığından çıkan eski sözcüklerdir.”⁴⁰

Çalışmamızın Çağdaş Rus Dilinin Pasif Sözcük Dağarcığı başlıklı bölümünde belirttiğimiz üzere dil ve dilin sözcük hazinesinin içeriği iç ve dış etkenler tarafından belirlenmektedir. Samotik’e göre Tarihsel sözcüklerin eskime nedenleri de dil dışı etkenlere bağlıdır.⁴¹ Bu etkenler arasında coğrafi nedenler, toplumsal değişim, ekonomik nedenler, dil ve bireysel etkileşim, diller arası etkileşimi psikolojik ve

³⁹ L. İ. Rahmanova, V. N. Suzdaltseva, **a.g.e.**, s. 141.

⁴⁰ L. L. Kasatkin v.d., **Russkiy yazık: obşie svedeniya, leksikologiya sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka, fonetika, grafika i orfografiya**, Moskva, Prosveşenie, 1989, s. 112.

⁴¹ Samotik, **a.g.e.**, s. 149.

kültürel etkenler, önemli kişilikler, çevirinin dayattığı dilsel düşünceler, moda ve evrimsel değişimler yer almaktadır.⁴²

Tarihsel sözcükler, belirttikleri kavramlara, eskime derecelerine, ilişkili oldukları dönemlere göre farklılık gösterebilir. Tarihsel sözcüklerin türlerini Samotik şu şekilde verir:⁴³

1. Tarihsel sözcükler, eski yaşayış biçimlerine ait; **армяк** (armyak/eskiden köylülerin giydiği kalın bezden yapılmış kaftan), **камзол** (kamzol/yaşlı erkeklerin giydikleri kolsuz üst kıyafet), **летник** (letnik/16. ve 17. yüzyıllarda Rus kadınlarının giydikleri uzun genellikle zemine kadar inen, geniş kollu elbise), **сбитень** (sbiten/eskiden baharat ve balla yapılan sıcak içecek) gibi nesneleri adlandırırken kullanılır.
2. Tarihsel sözcükler, **титulyарный советник** (titulyarny sovetnik/Çarlık Rusyası'nda dokuzuncu dereceden rütbe), **мировой судья** (mirovoy sudya/en alt rütbedeki hâkim) gibi geçmişin toplumsal-siyasal olaylarını, rütbelerini, görevlerini adlandırırlar.
3. Tarihsel sözcükler, eski silah çeşitlerini ve askeri donanımları; **ботфорты** (botfortı/eskiden çoğunlukla süvari askerlerinde olan yüksek botlar), **кираса** (kirasa/zırh, 20. yüzyılın başlarına kadar muhafız tümeninin geçit törenlerinde kullandıkları zırh), **пищаль** (pişal/eski bir top ya da ağır bir tüfek) gibi kavramları adlandırırlar.
4. Tarihsel sözcükler eskime derecelerine göre çeşitlilik gösterebilir. Örneğin, **глашатай** (glaşatay/eski zamanlarda haberci) gibi uzun geçmişe ait sözcüklerle, **изба-читальня** (izba-çitalnya/SSCB'de 60'lı yılların sonuna kadar köyde bulunan eğitim ve okuma odaları), **нэпман** (nepman/1920'li yıllarda SSCB'de Yeni Ekonomi Politikası döneminde özel girişimci, tüccar); **пионер** (pioner/SSCB'de okul çağındaki çocuk örgütü üyesi), **комсомолец** (komsomolets/Komsomol-Komünist Gençler Birliği üyesi), **партком**

⁴² Burak Tüfekçioğlu, “Dilsel Değişmelerin Dil Ekonomisi Bağlamında İnternet Ortamındaki Yazışmalara Yansımaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, No: 3, Sayı: 2, 2010, s. 24-25.

⁴³ **A.e.**, s. 149-150.

(partkom/parti komitesi) gibi Sovyet döneminin ilk ve ikinci dönemine ait sözcükler gibi.

5. Tarihsel sözcüklerden bazıları belirli zamansal dönemlerle ilişkilendirilebilir. Örneğin; **стрелец** (strelets/16. ve 17. yüzyıllarda Rusya’da sürekli ordu askeri); **гугеноты** (gugenoty/16. ve 18. yüzyıllarda katolik kilisesi ve hükümet tarafından zulüm gören Fransız Protestanları), **гильдия** (gil’diya)1- Orta Çağda Avrupa’da tüccarlar ya da zanaatkârlar odası. 2- Devrim öncesi Rusya’da tüccar sınıfı içindeki mülk derecelerinden biri gibi.
6. Tarihsel sözcükler, **витязь** (vityaz/Eski Rusya’da cesur yürekli, kahraman savaşçı) gibi Rus gerçeklerini ve kavramlarını ya da Rus kültürü açısından önemli olan geçmişteki diğer devletlerle ilgili **матрона** (matrona/Eski Roma’da saygın kadın), **гранд** (grand/1931 yılına kadar İspanya’da en yüksek aristokratik unvan, aynı zamanda bu ünvana sahip kişi) gibi gerçekleri ve kavramları adlandırabilirler.
7. Kökenleri açısından tarihsel sözcükler, Rus diline ait olabildiği gibi diğer dillerden alıntı sözcükler de olabilir; **брыля** (brilya-köpeğin alt dudağı-Slavca kökenli), **десница**(desnitsa- sağ el, aynı zamanda genel olarak el- Slavca kökenli), **баталия** (bataliya/savaş-Lehçeden Almancaya geçen sözcük).

Tarihsel sözcükler, toplumsal yaşamda ortadan kalkan gerçekleri, olguları ve nesneleri belirtir, bu nedenden dolayı tarihsel sözcüklerin Çağdaş Rus dilinde eş anlamlıları bulunmamaktadır.⁴⁴ Bu nedenle edebiyatta da tarihsel sözcüklere başvurulur. Bu sözcüklere yazarlar, tarihi romanlarda dönemin atmosferini yansıtmak amacıyla başvururlar.⁴⁵

Yine Samotik’in belirttiği gibi tarihsel sözcükler, Çağdaş Rus dilinin açıklamalı sözlüklerinde ист. (ist./ tarihsel), стар. (star./eski), устар. (ustar./eski) kısaltmaları ile ya da sözcüğün tanımındaki zamanın belirli bir göstergesi ile saptanır.⁴⁶

⁴⁴ Babenko, **a.g.e.**, s. 113.

⁴⁵ Samotik, **a.g.e.**, s. 149.

⁴⁶ Samotik, **a.g.e.** s. 151-152.

Ş. R. Germanovna'ya göre tarihsel sözcüklerin türlere göre sınıflandırılması ise şu şekildedir:

- 1- **Sözcüksel Tarihsel Sözcükler** (Leksiçeskie istorizmiy) Aktif kullanımdan çıkan ve Çağdaş Rus dilinde yeni olguları belirtmek amacıyla kullanılmayan **aceccop** (asesor) “Eski Roma’da, Orta Çağ Avrupası’nda aynı zamanda 18. yüzyılın başlangıcından 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Rusya’da yargı görevlisi, jüri üyesi.” gibi sözcükler.
- 2- **Anlamsal Tarihsel Sözcükler** (Semantiçeskie İstorizmiy) Tarihsel sözcüğün anlamlarından birinin ya da daha fazlasının kullanımdan çıkıp diğer anlamlarının aktif sözcük hazinesinde yer aldığı sözcükler olarak tanımlanır. Bu sözcüklere Germanovna, “1- Yüksek askeri eğitim kurumlarında lisansüstü öğrencisi. 2-Devrim öncesi Rusya’da ve Batı Avrupa’da bazı bilimsel kurumlarda en düşük rütbeli bilim insanının görevi, aynı zamanda bu görevi sürdüren kişi.” olmak üzere iki anlamı bulunan ve ilk anlamının aktif sözcük dağarcığında, ikinci anlamının ise pasif sözcük dağarcığında yer aldığı **адъюнкт** (ad’yunkt) sözcüğünü örnek verir.⁴⁷

Germanovna, Sözcüksel Tarihsel Sözcükleri de kendi aralarında **Tek Anlamlı Tarihsel Sözcükler** (Monosemantiçeskie istorizmiy) ve **Çok Anlamlı Tarihsel Sözcükler** (Polisemantiçeskie istorizmiy) olmak üzere sınıflandırır. Tek anlamlı tarihsel sözcüklere **aceccop** (asesor/Çarlık Rusyası’nda sekizinci dereceden görevli rütbesi aynı zamanda bu rütbeye sahip olan kişi), **канонир** (kanonir/Çarlık Rusya’sında ve diğer ordularda topçu eri) gibi tarihsel sözcükleri örnek verir. Çok anlamlı tarihsel sözcüklerin ise sözcüğün bütün anlamlarının tarihsel sözcüğe işaret ettiği sözcükler olduğunu belirtir ve bu sözcüklere **гривна** (grivna/1- Eski Rusya’da para ve ağırlık birimi, yaklaşık yarım kilo ağırlığında gümüş külçe. 2- Eski zamanlarda gümüş veya altın kolye. 3- On kapık) sözcüğünü örnek olarak gösterir.⁴⁸

⁴⁷ Şarri Tatyana Germanovna, “Lingvodidaktičeskiye osnovı raboti nad istorizmami na zanyatiyah po lingvostranavedeniyu v inostrannoy auditorii”, Sankt-Peterburg, **Rosskiskiy Gosudarstvenniy Pedagogičeskiy Universitet İmeni A. İ. Gertsena**, 2000, s. 19.

⁴⁸ A.y.

Çağdaş Rus dilinin pasif sözcük dağarcığında yer alan ve eski sözcüklerin bir kısmını oluşturan tarihsel sözcüklerle bu sözcüklerin ait oldukları dönemin dilini ve sözcük hazinesini tanıyabilmek mümkündür. Ayrıca tarihsel sözcüklerin tarihsel renkliliğin yansıtılabilmesi için oldukça önemli birer başvuru kaynağı olduğu söylenebilir. Rusya tarihinin belirli dönemlerine ait olan bu sözcüklerin dönemin panoramasını ve renkliliğini gözler önüne serebilmesi açısından oldukça değerli olduğu kanısındayız.

1.4. Yeni Sözcükler

V. Tsinyan’a göre sözcükler, içinde bulundukları zamanın aynası olma özelliğini taşır. Bu nedenle sözcükler, bir bakıma toplumsal yaşamın durumunu ve gelişimini yansıtır.⁴⁹ Rus dilinin sözcük hazinesi de yaşayan diğer dillerde olduğu gibi sürekli olarak değişmektedir. Çift taraflı olan bu değişim sürecinde bir yandan sözcüklerin bir kısmı eskiyip aktif kullanımdan çıkarken diğer yandan yeni sözcükler ortaya çıkar. Berke Vardar’ın “bütün bir çağın, dönemin tanığı, anahtarı”⁵⁰ olarak tanımladığı **Yeni Sözcükler** (Yun. neos-yeni ve logos-sözcük) yeni olgu ve nesneleri belirtmek için ortaya çıkan ve dilin pasif sözcük dağarcığında yer alan sözcüklerdir.⁵¹

Aralarında Babenko ve Fomina’nın da yer aldığı Rus araştırmacılarının öne sürdüğü gibi yeni sözcük kavramını adlandırmak için *неологизм* (neologizm-yeni sözcük), *инновация* (inovatsiya-yenilik), *новообразование* (novoobrazovanie-yenilik), *новое слово* (novoe slovo-yeni sözcük), *окказионализм* (okkazionalizm), *потенциальное слово* (potentsialnoe slovo-potansiyel sözcük) gibi aralarında ince farklılıkların bulunduğu terimler kullanılmaktadır.⁵²

Yeni sözcüklerin adlandırdığı çeşitli alanlar bulunmaktadır. Yeni sözcükler yeni bilim dallarını; **агрометеорология** (agrometeorologiya/agrometeroloji, meteroloji biliminin alanı), **астробиология** (astrobiologiya/astrobiyoloji) gibi, yeni makine ve araçları; **автомашинист** (abtomaşinist/sürücüye trafik planını gözlemlemesine

⁴⁹ Van Tsinsyan, “Russkie neologizmi-univerbi: sposobi obrazavaniya, semantika, osobennosti funktsionirovaniya”, Sankt-Peterburg, **Sankt Peterburgskiy Gosudarstvenniy Universitet**, 2016, s. 4.

⁵⁰Vardar, **Dilbilim Yazıları**, s. 117.

⁵¹Şanski, **a.g.e.**, s. 168.

⁵²Bkz. Babenko, **a.g.e.**, s. 111., Fomina, **a.g.e.**, s. 289., Kuznetsova, **a.g.e.**, s. 161., v.d.

yardımcı olan otomatik cihaz), **видеотелефон** (videotelefon/videofon) gibi, yeni meslek ve uzmanlık alanlarını; **астробиолог** (astrobiolog/astrobiyoloji alanında uzman), **космофизик** (kosmofizik/kozmofizik, evren fiziği) gibi alanları adlandırırlar.⁵³

Yeni sözcükler, **Asıl Yeni Sözcükler** (собственно лексические неологизмы) **Anlamsal Yeni Sözcükler** (лексико-семантические неологизмы) olmak üzere ikiye ayrılır. Bilimde, kültürde, teknikte ve toplumsal yaşamın diğer alanlarında ortaya çıkan yeni sözcükler Özel Yeni Sözcükler olarak adlandırılır.⁵⁴ Açıklamasını yaptığımız bu sözcükler daha önce dilde bir isimle belirtilen nesne, olgu, eylem ve kavramlara yeni isimler oluşturmak amacıyla türetilir.

Özel yeni sözcüklere dilde uzun zamandır mevcut olan sözcüklerin belirli normatif/düzyüsel modellerinden oluşan **актив** (aktiv/aktif, faal)→ **активист** (aktivist/erkek aktivist), **активистка** (aktivistka/kadın aktivist), **активизм** (aktivizm), **активизация** (aktivizatsiya/aktifleşme, etkinleşme), **атом** (atom/atom) → **атомоход** (atomohod/atom gemisi, atom buzkıran gemisi) **атомщик** (atomşık/nükleer fizik bilim adamı), **атомник** (atomnik/atom uzmanı) gibi sözcükler dâhil edilebilir.⁵⁵

Araştırmacı A. A. Bragina **Rus Dilinde Yeni Sözcükler** (Neologizmiy v russkom yazıke) başlıklı çalışmasında yeni sözcüklerin bir diğer özelliğini şu şekilde belirtir:

*“Yeni sözcükler daha önce görülmeyen ve yeni olgularla beraber dile giren sözcükler değildir yalnızca. Eski sözcüklerin yeni anlamlar kazanmasıyla da yeni sözcükler oluşabilir.”*⁵⁶

Anlamsal Yeni Sözcükler olarak adlandırılan ve yukarıda tanımlanan bu sözcükler mevcut nesneleri adlandırmaya devam ederken yeni kavramların ortaya çıkmasıyla da yeni anlamlar kazanarak *yeni sözcük* sınıflandırmasına girebilir. Bragina bu duruma şu sözcüğü örnek gösterir:

⁵³ M. A. Britsin, V. İ. Kononenko, **Sovremenniy russkiy yazık**, Vişa Şkola, 1983, s. 153.

⁵⁴ Krisin, **a.g.e.**, s. 139.

⁵⁵ Fomina, **a.g.e.**, s. 290.

⁵⁶ A. A. Bragina, **Neologizmiy v russkom yazıke**, Moskva, Prasveşenie, 1973, s. 21.

“Якорь (yakor-çapa) sözcüğü Rusça konuşan kişiler arasında anlamsal olarak “zincir üzerine sabitlenmiş ve gemi, şamandıra, yüzen deniz fenerini yüzeyde tutmak için suyun dibine indirilen ayaklı metal maça” olarak bilinir. Ancak bu sözcük, 1970’li yıllarda “uzay istasyonunda kapak yanında bulundurulmuş, astronotu sabitleyen özel alan” olarak yeni bir anlam kazanmıştır. 1980’li yıllarda mekik anlamına gelen челнок (çelnok) sözcüğü “ürün ithal eden ve daha sonra bunu yerel pazarlarda satan küçük tüccar” anlamında kullanılmaya başlamıştır.”⁵⁷

Yeni sözcüklerin oluşumunda hem dil dışı hem de dil içi etkenlerin varlığından söz edilebilir. Yeni gerçekler, yeni olgular adlandırma gerektirir. Dolayısıyla dil dışı etkenler yeni sözcüklerin oluşmasına olanak verir. Ancak yeni sözcükleri sadece yeni adlandırmalar için kullanılan sözcükler olarak tanımlamak yeterli olmayabilir. Bragina’nın da vurguladığı gibi yeni söz varlığı eski sözcükleri yeniden kavrama ve yeni sözcük grupları ile oluşabileceği gibi eski morfem ve eski sözcüklerin bir bölümünün yeniden birleşmesi yoluyla da oluşabilir.⁵⁸

N. G. Kotoleva **Yeni Sözcükler ve Yeni Sözcüklerin Sözlükleri** (Новые слова и словари новых слов) adlı çalışmasında yeni sözcük teriminin alanını şöyle belirtir:

“Yeni sözcükler, farklı sözcük çeşitlerini, dile yeni kazandırılan ve alıntı sözcükleri kapsar. Sadece edebi dilde oluşan yeni sözcükleri değil aynı zamanda diğer dillerden, Rus halk lehçelerinden geçen yeniden canlanan ve yazarların bireysel olarak oluşturduğu sözcükleri de içerir.”⁵⁹

Yazarların bireysel olarak oluşturduğu sözcükler, **Şahsi ya da Bağlamsal Konuşmada Kullanılan Yeni Sözcükler** (индивидуальные или контекстуально-речевые неологизмы-Окказионализмы) olarak adlandırılır.⁶⁰ Araştırmacı K. S. Gorbaçevîç **Çağdaş Edebi Rus Dilinin Normları** (Нормы современного русского литературного языка) adlı çalışmasında Rus edebiyatında kullanılan yeni sözcükler ile ilgili şunları kaleme alır:

⁵⁷ Krisin, a.g.e., s. 140.

⁵⁸ Bragina, a.g.e., s. 213.

⁵⁹ N. G. Kotelova, **Новые слова и словари новых слов**, Leningrad, Nauka Leningradskoe otdelenie, 1983, s. 93.

⁶⁰ Fomina, a.g.e., s. 291.

“Yeni sözcüklerin genel edebi dile girişi büyük oranda yazarların yaratıcı çalışmaları sayesinde gerçekleşmektedir. Toplumsal yaşamda sürekli olarak üretilen sözcüklerden sadece en verimli olanları ve bilgilendiricileri edebiyatta zaman ve dil normlarının gereksinimlerini karşılamaktadır. Bu bağlamda Rus edebiyatında 19. ve 20. yüzyıllarda sayıca oldukça fazla yeni sözcük bulunmaktadır.”⁶¹

Yeni sözcüklerin oluşumda kısaltmalar (abbreviatura) aktif bir rol üstlenir ve oldukça yaygındır. E. A. Zemskaya **XX. Yüzyıl Sonunda Rus Dili 1985-1995** (Russkiy yazık kontsa XX stoletiya 1985-1995) adlı çalışmasında kısaltmaların kullanım alanlarına ilişkin değerlendirmesinde şöyle yazar:

“Kısaltmalar iş konuşmaları, bilim ve yayıncılık gibi temel alanlarda kullanılır. Daha çok söz konusu alanlarda kullanıldığı için bu alanların dışındaki kişiler tarafından bazen tamamen anlaşılmaz ve sıkıcı sözcükler olarak kabul edilir.”⁶²

Yeni sözcüklerin ortaya çıkan yeni olgu ve nesneleri belirtmek amacıyla oluştuğu konusunda ortak bir kanı bulunmaktadır. Ancak bu sözcüklerin yenilik belirtilerinin hızla kaybolabileceğini de bu ifadeye eklemek gerekir. Başlangıçta yaygın olarak kullanılmayan yeni nesne, yeni anlayış ve ortaya çıkan yeni olgu kısa sürede yaygın olarak kullanılabilir. Böylelikle yeni sözcükler dilin aktif sözcük dağarcığını oluşturan sözcüklere dâhil olarak yeni sözcük sınıflandırılmasından çıkabilir. Aynı şekilde ortaya çıkan yeni nesneler ve olguların seyrek bir şekilde kullanılmasıyla da yeni sözcükler yeniden kullanım dışı olabilir. Krisin bu duruma şöyle bir örnek verir:

“Лавсан (lavsan) sözcüğü 1960’lı yıllarda kurum adı kısaltılarak oluşturulmuş bir yeni sözcük çeşitidir. Bu sözcük, “SSCB’nde suni-sentetik lifin elde edildiği SSCB Bilimler Akademisi Makromoleküler Birleşik Laboratuvarı”nın adıdır. Ancak 1970-80’li yıllarda bu sözcük aktif sözcük dağarcığında kullanılırken, daha sonraları bu sentetik lifin seyrek kullanılması sebebiyle kullanımdan çıkmıştır.”⁶³

Yeni sözcükler, ortaya çıktıkları döneme göre yeni sözcük olarak nitelendirilebilir.

⁶¹ K. S. Gorbaçev, **Normi sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka**, 3.bs., Moskva, Prosveşenie, 1989, s. 41-42.

⁶² E. A. Zemskaya, **Russkiy yazık kontsa XX stoletiya 1985-1995**, Moskva, Yazıkı Russkoy Kulturi, 2000, s. 120.

⁶³ Krisin, **a.g.e.** s. 139.

Şöyle ki, sözcüğün güncellik derecesini değerlendirmek, yeni sözcük sınıflandırmasına dâhil etmek ancak dilin toplumsal olarak varoluşunun belirli bir dönemine işaret edebilir.⁶⁴ Her yeni yüzyıl beraberinde daha önce dilde bulunmayan sözcüklerin dile dahil olmasıyla, ilgili tarihsel döneme özgü yeni sözcüklerin ortaya çıkışına şahitlik edebilir. Krisin çalışmasında bu konuya şu şekilde açıklama getirir:

*“XIV. yüzyılın yeni sözcükleri sınıflandırmasına **гвоздарь** (gvozdar-çivi makinesi), **гиря** (giry-ağırlık), **глинистый** (glinisty-killi) gibi sözcükler dâhil edilebilirken; XIX. yüzyılın ilk yarısının yeni sözcükleri olarak **бесспорность** (besspornost-tartışmasız), **бездумность** (bezumnost-düşüncesizlik), **задирчивость** (zadirçivost- kavgacılık), **замораживание** (zamorajivanie-dondurma), **латинщина** (latinşina-Latin dili ile ilgili her şey), **огорчитель** (ogorçitel-birini üzen kişi), **молотобоец** (molotoboets-demirci), **вдумчивый** (vdumçiviy-düşünceli), **обворожительный** (obvorojitelny-büyüleyici) gibi sözcükleri sayabilmek mümkündür.”*⁶⁵

Toplumsal içinde bulunduğu şartlardan dolayı gündeme uygun, yaygın ve çeşitli şekillerde kullanılan sözcükler ve sözcük grupları bulunmaktadır. Bu durum çağın kendine özgü durumunu yansıtır.⁶⁶ A. M. Selişev **Devrimci Dönemin Dili: Son yıllarda Rus Dili Üzerine Gözlemlerden 1917-1926** (Yazık revolyutsionnoy epohi; iz nablyudeniy nad russkim yazıkom poslednih let 1917-1926) başlıklı çalışmasında 20. yüzyılın ilk yarısında Rusya’da meydana gelen devrim hareketi ve toplumsal-siyasal olayların etkisiyle dile birçok yeni terim dâhil olduğunu belirtir ve ekler:

*“Bu terimlerin büyük bir çoğunluğunu yabancı sözcükler oluşturmaktadır. 19. yüzyılın 90’lı yılları ve 20. yüzyılın başlangıcında alıntılanan bu sözcükler 1905 ve 1906’lı yıllarda geniş bir yayılım sergilemiştir. Örneğin, **аграрный** (agrarniy-tarımla ilgili), **аграрник** (agrarnik-toprak uzmanı), **баррикада** (barrikada-barikat), **бастовать** (bastovat-grev yapmak), **забастовка** (zabastovka-grev), **бойкот** (boykot-boykot, direniş), **демонстрация** (demonstratsia-gösteri), **директивы** (direktiv-yönerge, direktif), **дискуссия** (diskussiya-tartışma), **интернационал** (internatsional-enternasyonel), **мандат** (mandat-belge, kart), **манифестация** (manifestatsiya-gösteri), **марксизм** (Marksizm), **митинг** (miting-gösteri), **провокация** (provokatsiya-provokasyon), **пролетариат** (proletariat-proleterya), **социализм***

⁶⁴ P. A. Budagov, **Vvedenie v nauku o yazıke, učebnoe posobie**, 3. bs. Moskva, Dobrosvet, 2002, s. 101.

⁶⁵ Krisin, **a.g.e.**, s. 139.

⁶⁶ N. S. Valgina, **Aktivnie protsessı v sovremennom russkom yazıke**, Moskva, Logos, 2003, s. 80.

(sotsializm-sosyalizm), *социализм* (sotsialist-sosyalist) sözcükleri gibi.”⁶⁷

Görüldüğü üzere yeni kavramları adlandırmak için kullanılan yeni sözcüklerin kullanım alanlarında farklılıklar söz konusudur. Yeni sözcükler, eski sözcüklerin yeni anlamlar kazanması ile dil içi ve dil dışı etkenlerin varlığı ile ortaya çıkarken, yazarların bireysel olarak oluşturduğu sözcükleri de kapsamaktadır. Ayrıca kısaltma ve alıntı sözcüklerin yeni sözcük olarak adlandırılması mümkündür. Ortaya çıktıkları döneme göre yeni sözcük olarak nitelendirilen bu sözcüklerin toplumsal-siyasal olayların etkisiyle de dilin sözcük dağarcığına girdiği söylenebilir.

1.5. Rusya’da Sözlük Çalışmalarının Tarihçesi

Sözlükler, bir ulusun dilini oluşturan sözcükleri tanıtmada ve açıklamada önemli bir yere sahiptir. Toplumda dil ile ilgilenen, sözlüklere eğitimlerinin bir gerekliliği olarak başvuran kişilerin yanı sıra sözlükleri dilin temel yapı taşlarını oluşturan sözcükleri daha iyi tanımak amacıyla kullanan kişiler de bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sözlükler, bir dilin sözcüklerini tanıtmada toplumun hemen her kesimi tarafından kullanılan ilk başvuru kaynaklarındandır. Ülkemizde sözlük çalışmalarında yetkin kurum olarak kabul edilen Türk Dil Kurumunun hazırladığı **Türkçe Sözlük**’te sözlük terimi şu şekilde açıklanmaktadır:

*“Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat”*⁶⁸

Sözlüklerin uygulamalı olarak oluşturulması ise sözlükbilimin (leksikografiya) alanıdır. Kısa tanımı *“Belli bir dilin sözlüğünü oluşturan sözcük dağarcıklarını inceleyen dilbilim dalı”*⁶⁹ olarak verilen sözlükbilim dünyada *lexicography* terimi ile ifade edilmektedir. Söz konusu terimin Türkçedeki karşılıkları çeşitlidir; bilim insanları tarafından farklı yazım kurallarının uygulanması ile Türkçeye sözlük bilimi

⁶⁷ A. M. Selişev, **Yazık revolyutsionnoy epohi; iz nablyudeniy nad russkim yazıkom poslednih let 1917-1926**, 5. bs., Moskva, URSS, s. 28.

⁶⁸ **Türkçe Sözlük**, Hz: Şükrü Haluk Akalın, 11. bs. Ankara, Türk Dil Kurumu, 2011, s. 2157.

⁶⁹ Zeynel Kıran, Ayşe Ezilen Kıran, **Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime)**, 4. bs., Ankara, Seçkin, Sosyal Bilimler, 2013, s. 288.

ve sözlükbilim olarak aktarılan bilim dalının sözlükbilgisi, sözlükçülük, leksikografi gibi kullanımları da mevcuttur.⁷⁰

Araştırmacı A. Ya Martinyuk, **Rus Sözlükbilimi: Gelenekler ve Bakış Açıları** (Russkaya leksikografiya: traditsii i perspektivi) adlı çalışmasında sözlükbilim çalışmaları sayesinde bir ulusun belirli bir döneminin tanıklığını yaparak toplumdaki çeşitli ilişkilerin durumunun ve düzeyinin yansıtıldığını, böylelikle ulusun felsefi, politik, dini, bilim ve teknik alanlarındaki gelişimini görebilmenin mümkün olduğunu ifade eder.⁷¹

Eski sözcük ve ifadelerle ilgili sözlükler, tarihsel sözlükbilim disiplini altında oluşturulmaktadır. Tarihsel sözlükleri diğer sözlük türlerinden ayıran özellikler bulunmaktadır. Rus araştırmacı D. M. Potsebnaya **Rus Dilinin Sözlükbilimi** (Leksikografiya ruskogo yazıka) adlı çalışmasında tarihsel sözlüklerin içeriğinin, belirli bir çağdaki sözcüklerin yalnızca o dönemden günümüze ulaşan yazılı metinlerde yer alan sözcüklerle oluşturulabileceğini ve bu nedenle tarihsel sözlükbilimin yalnızca dilin yazılı gerçekleri ve sözcük hazinesi ile ilgili alanlarda çalıştığını belirtir.⁷²

Tarihsel sözlükleri oluşturan sözcüklerin işaret ettiği dönemler farklı tarihleri kapsayabilir. Araştırmacı A. S. Gerd **Tarihsel Sözlüklerin Tipolojisi Üzerine** (K tipologii istoričeskih slovarıy) başlıklı incelemesinde tarihsel sözlüklerin türlerine ilişkin şunları kaydeder:⁷³

Sözlüğün yansıttığı kronolojik dönemle ilgili olarak:

- Farklı dönemlere ait sözcüklerden oluşan tarihsel sözlükler,

⁷⁰ Sami Baskın, “Türkiye’de ve Dünyada Sözlük Bilimi: Tanımı, Kapsamı ve Diğer Bilimlerle İlişkisi”, **International Journal of Language Academy**, No:2/4, 2014, s. 446.

⁷¹ A. YA. Martinyuk, “Russkaya leksikografiya: traditsii i perspektivi”, **Kultura Narodov Pričernomorya** No: 49, C:1, 2004, s. 180.

⁷² D. M. Potsebnaya, **Leksikografiya ruskogo yazıka**, Peterburg, Filologičeskiy Fakultet SPBGU, 2013, s. 337.

⁷³ A. S. Gerd, “K tipologii istoričeskih slovarıy”, **İstoričeskaya leksikologiya i leksikografiya**, Peterburg, SPB, Filologičeskiy Fakultet SPBGU, 2010, s. 23.

- Yalnızca belirli bir dönemin sözcüklerini derleyen tarihsel sözlükler.

Lehçe ile ilgili olarak:

- Belirli bir türde yazılmış farklı metinler için oluşturulan sözlükler,
- Tarihsel verilere dayanan lehçe sözlükler.

Verilerin sunuş şekline göre:

- Alfabetik açıklamalı sözlükler,
- İdeografik ve tematik sözlükler,
- Sözlükte dizinin verildiği, indeks içeren sözlükler.

Rus dili araştırmacılarının eski sözcüklere ait sözlükleri derleme üzerine uzun süredir çalışmalar yaptığını belirten sözlükbilim araştırmacısı T. G. Arkadyeva **Çağdaş Sözlükbilimde Tarihsel ve Arkaik Sözcükleri Açıklama Sorunu** (Problema opisaniya istorizmov i arhaizmov v sovremennoy leksikografii) başlıklı makalesinde tarihsel sözlükleri oluşturmada kullanılacak yöntem ve bu yöntemin içeriği hakkında şunları kaleme alır:

“Günümüzde Rus dilinin eski söz varlığını tanıtmaya amaçlı hazırlanan birçok sözlük bulunmaktadır. Aynı zamanda dilin ve konuşmanın söz varlığında meydana gelen değişimleri saptamak modern sözlükbilim yöntemlerinin kullanıldığı çağdaş araştırma metodlarının ve arama sistemlerinin sürekli, yakın bir gözlemi gerektirmektedir. Tüm bu gözlemler, öncelikle Rus dilinde binlerce yıl biriktirilen arkaik ve tarihsel sözcükleri olabildiğince geniş ölçüde sunan, ikinci olarak sözcüklerin anlamlarındaki değişimleri takip etmeyi mümkün kılan ve sözcüksel-anlamsal değişkenlerin hiyerarşisindeki tarihsel dinamikleri izlemek için bir fırsat olan, üçüncü olarak da kültürel yorumlarla tanımlanan dil birimlerini sağlayan, dilde somutlaştırılmış ulusal dünya görüşünün daha derin ve tam olarak oluşturulmasını olanaklaştıran eski söz varlığı ve deyimler sözlüklerinin hazırlanması gerekliliğine koşullanmaktadır.”⁷⁴

Rusya’da bu alanda yapılan sözlük çalışmalarına aşağıdaki sözlükler örnek olarak verilebilir.

⁷⁴ T. G. Arkadyeva, “Problema opisaniya istorizmov i arhaizmov v sovremennoy leksikografii” Vestnik VGU. **Lingvistika i mejdukulturnaya kommunikatsiya**, No: 3, 2014, s. 15.

L. A. Glinkina tarafından hazırlanan ve 1998 yılında yayımlanan **18.-19. Yüzyıl Rus Edebiyatı Eserlerinden Unutulmuş ve Zor Sözcüklerin Resimli Sözlüğü** (İllyustrirovannyi slovar zabıti i trudni slova iz proizvedeniy russkoy literatury XVII-XIX vekov) adlı sözlük yaklaşık olarak üç bin adet anlaşılmayan ve az anlaşılan sözcükten oluşur.⁷⁵ Sözlüğün oluşturulmasındaki amaç eski sözcüklerin, sözcük gruplarının ve bilgilerin filolojik açıdan açıklamasını vermek, 18. ve 19. yüzyıllarda norm olan gerçek sözel formları yansıtmaktır. Aynı zamanda klasik Rus edebiyatından alıntılar ile sözcüklerin anlamlarını resimlerle göstermek, sözcükleri ve sözcük gruplarını tematik ilkelerle gruplandırmak, yazarlar tarafından kullanılan eskimiş sözcükleri ve cümleleri derlemektir.⁷⁶ Sözlükte geçen eskimiş sözcüklerden birine örnek olarak **Тарантас** (tarantas) sözcüğü verilebilir:

“ТАРАНТА’С, а, м. Дорожная четырехколесная повозка, предназначенная для дальних дорог. ... Небольшой тарантас въехал во двор. Тург. Руд. ; Базаров высунулся из тарантаса. Тург. Отцы и Дети; Еще через неделю он (Андрей Ефимыч) Михаил Аверьяныч уже сидели в почтовом тарантасе и ехали на ближайшую железнодорожную станцию. Чех. Пал.”⁷⁷

Az Kullanılan ve Unutulmuş Sözcükler Sözlüğü (Slovar redkih i zabıti slova) V. P. Somov tarafından oluşturularak 2002 yılında yayımlanır. Bu sözlük çalışmasında Somov, Çağdaş Rus dilinde seyrek rastlanan ve unutulmuş sözcüklerin sözlüğünü oluşturmayı amaçlar. Sözlüğün ön sözünde Somov, her eski sözcüğün unutulmuş ve her seyrek kullanılan sözcüğün eskimiş olmadığını vurgular. Sözlük, 18. yüzyılın ortalarından 20. yüzyılın sonlarına kadar büyük çoğunluğu Rus edebiyatçılarının eserlerinde geçen ilgili sözcüğün kullanıldığı cümlelerin alıntılanmasıyla oluşturulur.⁷⁸

İ. V. Andreyeva ve N. V. Basko tarafından hazırlanan **Rus Klasik Edebiyat Eserlerinde Eski Söz Varlığı Sözlüğü** (Slovar ustarevşey leksiki k proizvedeniyam

⁷⁵ A.y.

⁷⁶ L. A. Glinkina, **İllyustrirovannyi slovar zabıti i trudni slova iz proizvedeniy russkoy literatury XVII-XIX vekov**, Orenburgskoye Kniznoye İzdatelstvo, Orenburg, 1998, s. 5.

⁷⁷ A.e., s. 191.

⁷⁸ V. P. Somov, **Slovar redkih i zabıti slova**, Moskva, Astrel, AST, 2002, s. 3.

russskoy klassiki) adlı çalışmada Rus klasik edebiyatında geçen 2300 adetten fazla tarihsel ve arkaik sözcük bulunmaktadır. Sözlükte tarihsel sözcükler ve arkaik sözcükler, ilgili sözcüğün ardından verilen *устор.* (istor. / kısaltma-tarihsel sözcük) ve *арх.* (arh. / kısaltma-arkaik sözcük) işaretleri ile birbirinden ayrılır. Sözlüğü oluşturan sözcükler, alfabetik sırayla verilir ve her sözcüğün ardından sözcüğün dilbilgisel özelliği ile birlikte açıklaması yapılır. Tüm bunlara ek olarak sözcüğün Rus klasik edebiyatındaki kullanımına örnekler alıntılanır. Örneğin;

“ДРУЖИНА, ы, ж. Истор. (сем.). В Древней Руси- вооруженной отряд телохранителей князя, составлявший ядро княжеского войска. С дружиной своей, в цареградской броне, / Князь по полю едет на верхом коне. А. С. Пушкин. Песнь о вещем Олеге.”⁷⁹

Tarihsel sözlük alanında yapılan bir diğer çalışmaya örnek olarak **Sovyet Dönemi Açıklamalı Sözlüğü** (Tolkoviy slovar yazıka sovdepii) verilebilir. V. M. Mokienko ve T. G. Nikitina tarafından hazırlanan ve 1998 yılında basılan sözlük, Sovyet döneminde kullanılan sözcükler, kısaltmalar ve alıntı sözcüklerden oluşur. Sözlüğü oluşturan sözcüklerden bazıları Sovyet döneminde kullanılan sözcüklerden olmasına rağmen henüz dönem bitmeden eskimiştir. Söz konusu sözcükler diğer açıklamalı sözlüklerde *устар.* (ustar. /kısaltma- eskimiş sözcük) işaretiyle belirtilir.

Rusya’da tarihsel sözlük alanında yapılan ve yukarıda örneklerle açıkladığımız sözlüklerden uygulama olarak farklı bir yöntemin kullanıldığı sözlük çalışması için ise O. P. Ermakova tarafından hazırlanan **20. Yüzyılın 30’lu ve 40’lı Yıllarının Söz Varlığında Rus Şehir Yaşamı** (Jizn rossiyskogo goroda v leksike 30-40-h godov XX veka) adlı sözlük sunulabilir. Sözlüğün en belirgin özelliği alfabetik sıraya göre hazırlanmayışıdır. Sözcükler, kişi, giysi, ayakkabı, ürün adlandırmaları gibi tematik gruplar halinde verilir. Alfabetik sıralama ise tematik gruplamaların altında yapılır. Sözlüğü oluşturan sözcüklerin büyük bir kısmını Sovyet sözcükleri (советизмы)

⁷⁹ N. V. Basko, İ. V. Andreyeva, **Slovar ustarevsey leksiki k proizvedeniyam russkoy klassiki**, Moskva, Ast-Press Kniga, 2013, s. 121.

oluşturur. Sözlükten **Sovyet sözcükleri** başlığı altında verilen **Kişi isimleri** gruplandırmasına **агитатор** (agigator-propagandacı) sözcüğü örnek olarak verilebilir:

“АГИТА’ТОР, -а, м. (полит.). Член партии или ее сторонник, убеждающий массы в правильности политики партии и в необходимости бороться за осуществление ее лозунгов.”⁸⁰

⁸⁰ O. P. Ermakova, **Jizn rossiyskogo goroda v leksike 30-40-h godov xx veka**, Moskva, Flinta, Nauka, 2011, s. 139.

İKİNCİ BÖLÜM

“DOKTOR JIVAGO” ROMANINDA TARİHSEL SÖZCÜKLER

2.1. Boris Pasternak’ın Tarih Anlayışı

Rus Edebiyatında **Doktor Jivago** adlı romanıyla Nobel ödülüne layık görülen yazar ve şair Boris Leodinoviç Pasternak 29 Ocak (10 Şubat) 1890 tarihinde Moskova’da doğar. Annesi Rozaliya İsidorovna Kaufman (1868-1939) piyanist, babası Leonid Osipoviç Pasternak (1862-1945) ise ünlü bir ressamdır. 20. yüzyıl Rus edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Pasternak, kültürel bağlamda yoğun bir çocukluk dönemi geçirir. Küçük yaşlarda Rus eserleriyle tanışma fırsatı bulan şairin ailesiyle birlikte yaşadığı ev, Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910), Aleksandr Nikolayeviç Skryabin (1871-1915), Mihail Vrubel (1856-1910), Nikolay Ge (1831-1894) gibi dönemin ünlü yazarlarının ve sanatçıların uğrak noktasıdır.¹ Bu durum Pasternak’a hem sanatsal hem de edebi bir ortam içinde büyüme fırsatı sunar.

Müzik, şairin çocukluk yıllarında büyük bir öneme sahiptir. Annesinin piyanist olması ve henüz on iki yaşındayken ailesiyle birlikte Oblensk köyünde bir eve taşınıp burada dönemin ünlü bestecisi Skryabin ile tanışması Pasternak’ın müziğe daha çok ilgi duymasını sağlar. Skryabin’in yeteneği ve bilgisi şairi oldukça etkiler. Ailesi ve okul çevresi Pasternak’ın müzikal eğiliminden ve alanında başarılı bir müzisyen olacağından o kadar emindirler ki, şairin gençlik yıllarında büyüklerine karşı yaptığı her türlü kabalık hoş görülür.²

1906 yılında liseyi altın madalya ile bitiren Pasternak, 1908 yılının yazında Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde eğitim görmeye başlar. Bir sonraki yıl ise kendi isteğiyle Tarih-Felsefe Fakültesi’nin felsefe bölümüne geçer. Felsefeyle ciddi bir biçimde ilgilenmeye başlayan şair, 1912 yılının baharında ünlü filozof Profesör German Kohen’in ders verdiği Almanya’ya Marburg Üniversitesine gider;³ ancak

¹ V.V. Agenosova, **Russkaya literatura XX veka, učebnik dlya obşebrazovatelnyh učrejdeniy**, Drofa, Moskva, 2004, s. 213.

² Boris Pasternak, **O Günler**, Çev. Melih Cevdet Anday, 1. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996, s. 24.

³ Agenosova, **a.g.e.**, s. 214.

şairin felsefeye azalan ilgisi kendisini boşlukta hissetmesine neden olur. Bu yıllarda şiir çalışmalarına başlayan Pasternak, kaleme aldığı şiirlerini yayımlamaz ve ilk şiir denemeleri ile ilgili şöyle bir özeleştiride bulunur:

“O zamanlar uzunca bir süre şiir yazma tecrübelerime talihsiz bir zayıflık olarak bakar ve onlardan hiç iyi şeyler ummazdım.”⁴

Pasternak ilk şiirlerini beğenmemesine rağmen, şiir yazma çalışmalarına ara vermeden devam eder. 1912 yılında edebi çalışmalara yoğunlaşır ve 1913 yılından itibaren dönemin farklı edebiyat çevrelerinde bulunmaya başlar. Başlangıçta dönemin sembolist eğilimli yayınlarından **Musaget**’i ziyaret eden şair, daha sonraları Moskova’da yürütülen şiir çalışmalarına dâhil olabilmek için Julian Anisimov’un başkanlığında olan **Lirika** isimli edebi gruba katılır. 1914 yılında ise Nikolay Nikolayeviç Aseyev (1889-1963) ve Sergey Pavloviç Bobrov (1889-1971) ile fütürist grup olan “Tsentrifuga”yı⁵ kurar. Aynı zamanda şairin bu dönemde fütürist şair Vladimir Mayakovski (1893-1930) ile yakınlaşmaya başladığı da bilinmektedir.

Şairin 1913 yılında **Lirik Şiirler** (Lirika) adlı almanakta beş adet şiiri yayımlanır. Bir sonraki yıl ise **Bulutlardaki İkiz** (Bliznets v tuçah) adlı ilk şiir derlemesi basılır. Derlemede bulunan yirmi bir adet şiir, gece, sevgi, dostluk gibi motifleri bir bütün halinde birleştirir. Söz konusu şiirler, kent yaşamındaki şairin kaderi, dış dünya ile olan ilişkisi ve evrenin yasaları hakkındaki soyut kavramları içerir.⁶

Şairin 1916 yılının sonunda Ekim Devrimi’ne yakın bir süreçte **Engeller Üzerinde** (Poverh baryerov) adlı ikinci şiir derlemesi yayımlanır. 1922 yılına gelindiğinde ise

⁴ Boris Pasternak, **Ohrannaya gramota**, Eksmo-Press, Moskva, 2011, s. 16.

⁵ “Fütürizm” 1910’lu yıllarda sembolizme karşıt olarak ortaya çıkar. Edebi manifestolarına “Toplum Beğenisine Bir Tokat” (Poşçeçina obşçestvennomu vkusu) adını veren fütürist sanatçılar şiirde sözcüklere mutlak bir özgürlük talep ederek, şiirin içeriğinden bağımsız devrimci formunu ilan ederler. Fütürizm kendi içinde gruplara ayrılır. Bu gruplar arasında önemli bir grup olan Kübofütürizmde, V. V. Hlebnikov (1885-1922), A. Y. Kruçyonih (1886-1968), V. V. Kamenski (1884-1961), V. V. Mayakovski (1893-1930) gibi sanatçılar yer almaktadır. Fütüristik akımın bir diğer çeşidi ise İgor Severyanin’in (1887-1941) temsilcisi olduğu Egofütürizmdir. Fütürizmin diğer bir grubu olan Tsentrifuga’da ise şair N. N. Aseyev (1889-1963), B. L. Pasternak (1890-1960) çalışmaları yürütmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. M. Özlem Parer, **Rus Biçimciliği ve Şklovski**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004, s. 40-52.

⁶ K. M. Polivanov, **Pasternak i sovremenniki, biyografiya, dialogi, paralleli, proçteniya**, Moskva, GU VŞE, 2006, s. 31.

ağırlıklı olarak 1917 yılında yazmış olduğu şiirlerden oluşan **Kız Kardeşim-Hayat** (Sestra moya-jizn) adlı şiir derlemesi basılır. Aşk, doğa ve metafizik konulu şiirlerden oluşan eserin büyük bir çoğunluğu serbest bir stilde yazılır ve iyimser bir ruh halini barındırır.⁷ Bryuhanova'nın belirttiği gibi Pasternak'ın yaratıcılığının tümünün bir işareti haline gelen bu derleme, şaire büyük bir şöhret kazandırır ve onun felsefi dünya algılayışının sanatsal ifadesi olarak yer bulur.⁸ Böylelikle, Pasternak devrim sonrası büyük Rus şairleri arasına girer. Yazar İlya Ehrenburg adı geçen derleme hakkındaki görüşlerini şöyle belirtir:

*“Kitabını “Kız kardeşim-Hayat diye adlandırması boşuna değil, o hem kendisinden yaşlı symbolist şairlerin, hem de çağdaşlarının çoğunluğunun tersine hayatla barışık yaşadı. Şiirlerinde gerçekçilik herhangi bir programa bağlı değildir. Sadece şairin kendi tabiatının bir sonucudur.”*⁹

1920'li yıllarda Pasternak, öznel içeriğe sahip lirik epik biçimine ilgi duyar. Tarih, Pasternak'ın eserlerinin konusu olmaya başlar. Sözcükler, Pasternak'ın sanatını ifade edişinde ustaca kullandığı önemli bir araç görevi görür. Bu dönemde, yaratıcılığindeki yönelimlerin değişmesinin yanı sıra, Pasternak'ın hayatında birçok önemli gelişme yaşanır; bunlardan ilki ailesinin ve kız kardeşlerinin Rusya'dan Berlin'e göç etmeleri, ikincisi ise şairin 1931 yılında yollarını ayıracağı eşi Yevgeniy Vladimirovna Lurya ile yaptığı evliliğidir.¹⁰

1921 yılında ailesiyle birlikte zorunlu olarak Berlin'e göç eden şair, iki yıl sonra anavatanına döner ve Mayakovski'nin önderliğindeki Sol Sanat Cephesi LEF (Levıy front iskusstv, 1922) adlı sanatsal gruba katılır. 1923 yılında kaleme aldığı **Yüksek Hastalık** (Visokaya bolezni) adlı çalışması LEF dergisinin ilk sayısında yayımlanır. **Yüksek Hastalık**, şairin devrim temasını epik bir biçimde işlediği ilk denemesidir.¹¹ Aynı yıl şairin yeni şiir derlemesi olan **Temalar ve Çeşitlemeler** (Temı i variatsii) adlı

⁷ V. S. Baevskiy, **İstoriya russkoy literaturı xx veka**, Moksva, Yazıkı Russkoy Kultırı, 1999, s. 150.

⁸ Yu. M. Bryuhanova, **Tvorçestvo Borisa Pasternaka kak hudojestvennaya versiya filosofii jizni**, İrkutsk, İrkutskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2010, s. 26.

⁹ İlya Ehrenburg, “Pasternak”, **Yeni Dergi**, No:24, Eylül 1966, s. 199.

¹⁰ Verdinskiy, **a.g.e.**, s.18.

¹¹ A. S. Klyatis, O. Lekmanov, **Visokaya bolezni Borisa Pasternaka, dve redaktsii poemi. Kommentariy**, St. Peterburg, Yevropeyskogo universiteta b sankt peterburge, 2015, s.7.

eseri yayımlanır. Bu eseri oluşturan şiirlerin büyük bir çoğunluğu şairin 1917-18 yıllarında kaleme aldığı şiirlerdir. Söz konusu derleme, Pasternak'ın daha önceki lirik eserlerinin devamı niteliğindedir. Müzikal unsurların yer aldığı derlemede ana tema etrafında şekillenen melodik bir yapı bulunmaktadır.¹²

Pasternak, 1920'li yılların ortalarına doğru epik şiir alanına yoğunlaşır. Nitekim **Sovyet Şiir Tarihi** (İstoriya sovetskoy poezii) adlı çalışmanın yazarı V. Verdinskiy şairin bu yıllarda kaleme aldığı şiirleri **Dokuzyüz Beşinci Yıl** (Devyatsot pyaty god, 1925-1926) ve **Yüzbaşı Şmidt** (Leytenant Şmidt, 1926-1927) ile şiir romanı **Spektorskiy** (1925-1930) ile ilgili şöyle der:

“Pasternak'ın şiirsel yaratıcılığında liriğin neden olduğu çıkmazdan kurtulması için yeni çıkış yolları arayışının yansımalarıdır.”¹³

1930'lu yılların ilk yarısı Pasternak'ın daha çok toplumsal ve edebi faaliyetlerde bulunduğu bir dönemdir. Bu dönemde yayımlanan **Öykü** (Povest) ve **Hava Yolları** (Vozduşnie puti) adlı düz yazılarına ek olarak sanat ve yaratıcılık üzerine temel görüşlerini ortaya koyan, otobiyografik özellikler taşıyan **Güvenli Belge**'yi (Ohrannaya gramota) kaleme alan şair, 1932 yılında dönemin yazarları ile birlikte Ural Dağları'na gider. Burada gördüğü insanlık dışı manzara karşısında hastalanır ve tanıklık ettiği yaşama dair anılarını şöyle paylaşır:

“1930 yılının başında yazarlar arasında şöyle bir akım oluştu – yazarlar yeni köy hakkında bir kitap yazmak ve yeni malzemeler toplamak için çiftliklere gitmeye başladılar. Ben de diğer yazarlar gibi kitap yazma düşünceleriyle yolculuğa çıktım. Orada gördüklerim herhangi bir sözcük ile ifade edilemezdi. Bu insanlık dışı, akıl almaz, acı veren, korkunç felaketler bilincin sınırlarını zorluyordu. Bütün yıl bu olaylar beni hasta etti ve uykularım kaçtı.”¹⁴

1932 ve 1936 yılları arasında Sovyet Hükümeti tarafından resmiyette şair olarak tanınan Pasternak, 1935 yılında hükümet tarafından konuşma yapmak için Paris'te düzenlenen Uluslararası Yazarlar Kurultayı'na gönderilir. Ancak, Pasternak'ın Sovyet Hükümeti tarafından tanınması kısa sürer ve 1936 yılının ortalarına doğru otoritelerin

¹² Verdinskiy, **a.g.e.**, s. 19.

¹³ **A.y.**

¹⁴ Z. A. Maslenikova, **Boris Pasternak: Vstreçı**, Moskva, İ. V. Zaharov, 2001, s. 53.

şaire karşı tutumu değişir. Hükümet, şairi sadece yaşamdan kopma ile değil, çağa ayak uyduramamakla da suçlar ve şairden hem eserlerinde ele aldığı konular hem de bu konuları işleyiş biçimi bakımından bir değişim talep eder. Söz konusu duruma İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması da eklendiğinde şair ailesiyle birlikte Çistopol kentine taşınmak zorunda kalır. Savaş yıllarında Pasternak çeviri faaliyetleri ile ilgilenir. İngiliz şair ve oyun yazarı William Shakespeare'nin (1564-1616) oyunlarından olan Hamlet, Romeo ve Juliet, Antonius ve Kleopatra, Othello adlı eserleri çeviren yazar aynı zamanda klasik ve çağdaş Gürcü şiirlerini de çevirir.¹⁵

1943 yılında Moskova'ya dönen şairin aynı yıl **Erken Trenlerde** (Na rannih poezdah) adlı şiir derlemesi yayınlanır. 1945-46 yıllarında Shakespeare ve Alman edebiyatçı Johann Wolfgang von Goethe'den (1749-1832) yaptığı çevirilerle eş zamanlı olarak romanı **Doktor Jivago** üzerinde çalışmaya başlar. Eser üzerinde 10 yıl çalışan şair, romanını 1955 yılında tamamlar. Ancak Pasternak, siyasi düşüncelerin edebiyata yansıdığı bir ortamda eserini Moskova'da yayınlama imkânı bulamaz. Bulunduğu dört girişim de başarısızlıkla sonuçlanır. Bunun üzerine yazar eserini İtalyan yayıncı Fertinelli'ye verir ve 1957 yılında **Doktor Jivago** İtalyanca ve Rusça basımı ile okuyucuyla buluşur.¹⁶ Eserin yayımlanmasından bir yıl sonra 23 Ekim 1958 yılında **Doktor Jivago** Nobel Ödülü'ne layık görülür. Pasternak, ödülü kabul etmeyi her ne kadar istese de hükümetin baskıları sonucu Nobel Komitesi'ne red mektubu gönderir. Eser, Rusya'da yasaklanmasından 33 yıl sonra, 1988 yılında Pasternak'ın anavatanında yayımlanır.

Romanın yazım sürecinden sonra çeviri çalışmalarına devam eden şair aynı zamanda **Kör Güzel** (Slepaya krasavitsa) adlı tiyatro oyunu üzerine çalışmaya başlar. Ancak hastalığından dolayı oyunun yazımını tamamlayamaz.¹⁷ 30 Mayıs 1960 tarihinde akciğerlerindeki kanser nedeniyle yaşamını yitirir.

Yaşamının büyük bir bölümünü sanatsal ve edebi uğraşlara yoğunlaşarak geçiren Pasternak, yaratıcılığında Rusya'daki tarihi ve toplumsal olaylara gönülden bağlı

¹⁵ A. S. Klyatis, **Pasternak v jizni**, ACT, Moskva, 2015, s. 17.

¹⁶ Baevskiy, **a.g.e.**, s. 618.

¹⁷ A.S. Klyatis, **a.g.e.**, s. 19.

olduğu vatani Rusya'ya ve edebiyata aynı mesafede yaklaşarak yer verir. Bu nedenle Pasternak'ın yaratıcılığının 20. yüzyılda Rusya'da gerçekleşen devrimlerin ve her iki Dünya Savaşı'nın da etkisi altında şekillendiği söylenebilir. Söz konusu etkiler şairin tarih anlayışını da biçimlendirir.

İ. E. Karpuhina **Gümüş Çağın Sesi** (Golosa serebryannogo veka) adlı çalışmasında Pasternak'ın 1913 ve 1918 yılları arasında kaleme aldığı çalışmalarında daha çok aşk, doğa sevgisi, metafizik, sevgi gibi soyut konulara yöneldiğini belirtir ve şairin şiir anlayışıyla ilgili şunları kaleme alır:

“Pasternak’a göre yalın şiir dizeleri basitlik ve ilkelik olarak algılanamaz. Bu bir doğallıktır. Şiir, doğa yaşamı ve tarihle bir bütündür.”¹⁸

Şairin erken dönem şiirlerinde kullandığı soyut kavramların yerini 1920'li yılların ikinci yarısına doğru somut tarihsel konulara bıraktığı görülür. Yazarın dönemin Rus edebiyatından yakın arkadaşı Marina Tsveyetava ile olan yazışmalarında özellikle tarihe önemli bir yer verdiği lirizmden tarihe yönelişin kendisi için doğal ve gerekli olduğunu vurguladığı söylenebilir.¹⁹ Nitekim şairin 1925 yılında kaleme aldığı 1905'te gerçekleşen Rus Devrimini çok sayıda hatıra ve belge kullanarak hikâyeleştirdiği **Dokuzyüz Beş Yılı** (Devyatsety pyaty god) adlı şiiri de tarih etrafında şekillenir.²⁰ Şair, tarihe olan yönelimini 1926 yılında kaleme aldığı **Yüzbaşı Şmidt** adlı poemasında sürdürür.

Araştırmacı K. Polivanov, Pasternak'ın eserlerinde tarihe yönelişinde Macar edebiyat bilimci Georg Lukacs'ın **Tarihsel Roman** (İstoriçeskiy roman) adlı eserinin etkisi bulunduğunu öne sürer. Eserdeki tarihsel roman özellikleri ve ortaya atılan kurallar Pasternak'ın dikkatini çeker. Böylelikle şairin 1920'li ve 30'lu yıllarda kaleme aldığı düzyazıları adı geçen eserdeki bilgilerin etkisi altında şekillenir. Araştırmacıya göre bu özelliklerin şair tarafından tam olarak uygulanması ise tek romanı olan **Doktor**

¹⁸ İ. E. Karpuhina, **Golosa serebryannogo veka**, Sterlimak, Sterlimatakskogo Gosuderstvennogo Pedagogičeskogo İnstituta, 1992, s. 124.

¹⁹ E. V. Pasternak, E. B. Pasternaka, **Perepiska Borisa Pasternaka**, Moskva, Hudojestvennaya Literatura, 1990, s. 311.

²⁰ K. M. Polivanov, **a.g.e.**, s. 20.

Jivago'da gerçekleşir. Gerek Pasternak'ta gerekse romandaki birçok karakterde 20. yüzyılın ilk çeyreğini tarihsel anlayış gerektiren bir çağ olarak algılama fikri bulunmaktadır.²¹

Y. Soldatkina ise **B. L. Pasternak'ın (Doktor Jivago) ve E. G. Bodolazkina'nın Edebiyat Tarihi Felsefesi** (Literaturnaya istoriosofiya B. L. Pasternaka (Doktor Jivago) i E. G. Bodolazkina) adlı çalışmasında şu sonuca varır:

“Pasternak'ın tarih anlayışı toplumsal koşullar aracılığı ile değil, mistik-ontolojik düzlemde şekillenir. Pasternak için tarih her şeyin binlerce görünmez ip ile birbirine bağlandığı, sürekli yenilenen canlı bir organizmadır. Tarihin içinde yalnızca devrim, savaş ve dünyayı önemli ölçüde değiştiren şiddet olayları bulunmaz. Çünkü bireyin gelişim düzeyi bu durumlara bağlı değildir. Aynı zamanda bu durumlar tarihsel sürecin kilometre taşları olarak kabul edilemez. Pasternak'ın tarih anlayışında kişilik tarihi ile evrensel tarih eş değerdir. Bu tarihsellik anlayışı- ölümsüzlük ve Mesih'in ideale yakınlık- kamuya açık olmayan bir alanda ancak ruh içinde gerçekleştirilir.”²²

Böylece, Pasternak'ın yaratıcılığının ikinci döneminde özellikle yazın hayatı boyunca kaleme aldığı ilk ve tek romanı **Doktor Jivago**'da tarihi öğeleri yoğun bir biçimde kullanması yazarın tarihe olan ilgisinin somut kanıtı olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Pasternak'ın eserlerinde dönemin toplumsal koşullarının şekillenmesine yol açan somut tarihi olaylara yer verdiği, ancak tarihi sadece katı bir gerçeklikle ele almadığı söylenebilir.

Yazarın tarih anlayışının eserlerine özellikle **Doktor Jivago**'ya yansımalarının, eserde kullanılan sözcükler aracılığıyla çok daha anlaşılır olduğunu söylemek olasıdır. Bu bağlamda çalışmamızın bir sonraki başlığında eserde yer alan tarihsel sözcüklere yer verilecektir.

²¹ K. M. Polivanov, **Doktor Jivago kak istoričeskiy roman**, University of Tartu Press, Tartu, 2015, s. 24.

²² Y. Soldatkina, “Literaturnaya istoriosofiya B. L. Pasternaka (Doktor Jivago) i E. G. Bodolazkina (Lavr)”, **Shidnoyevropeyskogo Natsionalnogo Universitetu imeni Lesi Ukrainki**, No: 28, 2013, s. 140.

2.2. Tarihsel Sözcükler

Doktor Jivago'nun sözcük hazinesi, sözcüksel-anlamsal ve sözcüksel-üslupsal katmanlar yönünden zengindir. Romanın sözcük çeşitliliği, yazarın anlatım dilinin betimleyici ve açıklayıcı yönü de dâhil olmak üzere roman kişilerinin lehçelere özgü sözcükleri de içeren anlatımıyla birleştiğinde oldukça farklı katmanlardaki toplumsal aidiyet ve çeşitliliği yansıtır. Romanda konu edinilen olayların kırk yıllık bir süreci kapsaması romanın sözcük çeşitliliğini de doğrudan etkiler. Bununla birlikte yüzü aşkın konuşmacıyı içeren romanın kompozisyon ve biçim yapısında da çeşitlilik söz konusudur. Şöyle ki Romanda Kilise Slavcasına, arkaik kitap diline ve edebi söylemlere ait sözcükler sayıca çoktur ve yazarın bu sözcükleri çağdaş eş anlamlılarına tercih etmediği anlaşılr.²³ Belirtilen sözcük türlerinin yanı sıra romanda tarihsel ve yeni sözcüklerin kullanımının da olduğunu söylemek olasıdır. Romanda kullanılan tarihsel ve yeni sözcükler, okuyucunun zihninde Rusya'nın 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyılın ilk yarısında geçirdiği köklü toplumsal değişimlerin canlanmasına olanak verdiği söylenebilir.

Tarihsel sözcükler, adlandırdıkları kavramların konularına göre çeşitli gruplara ayrılır. Bu açıdan bakıldığında **Doktor Jivago**'da yer alan tarihsel sözcükleri tematik olarak aşağıdaki gibi sınıflandırabilmek mümkündür.

2.2.1. Kişi Adlandırmalarında Kullanılan Tarihsel Sözcükler

Rus dilinin tarihsel sözcükleri, dil dışı nedenlere bağlı olarak pasif sözcük dağarcığında yer alır. Kişilerin görevleri, bulundukları konumlar, yer aldıkları toplumsal sınıflar toplumda meydana gelen değişimlerle birlikte ortadan kalkmaktadır. Bu kavramları adlandırırken tarihsel sözcükler kullanılır. Pasternak'ın eserinde kullandığı **Kişi Adlandırmaları** sınıfına giren tarihsel sözcükler şunlardır:

Doktor Jivago adlı romanda resmi görevlerde ve resmi hizmetlerde bulunan kişileri adlandırmada **денщик** (denşik), **генерал-губернатор** (general-gubernator),

²³L. Rjevskiy, "Yazık i sitil romana B. L. Pasternaka 'Doktor Jivago', Sbornik statey posvyaşennih tvorčestvu B. L. Pasternaka, München, Institut poizučeniya SSCB, 1962, s. 119.

городовой (gorodovoy), **околоточный** (okolotoçnyy), **писарь** (pisar), **присяжный поверенный** (prisyajnyy poverennyy), **урядник** (uryadnik) sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “Rusya’da devrim öncesi döneme kadar subayın kişisel hizmetinde bulunan asker”²⁴ olan **денщик** (denşik) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“... а ночью садились на корточки перед открытыми печными заслонками, раздували потухающие угли под неразгорающимися сырыми дровами и со слезящимися от дыма глазами ругали **денищиков**, не умеющих топить по-человечески.”*²⁵

“Çarlık Rusya’da ve diğer bazı ülkelerde sivil ve askeri bölgelerin egemenliğini elinde bulunduran en yüksek konumdaki idari yönetici”²⁶ anlamına gelen **генерал-губернатор** (general-gubernator) sözcük öbeğinin eserdeki kullanımlarından biri “*Чем-то вроде **генерал-губернатора***”²⁷ cümlesinde yer almaktadır.

Городовой (gorodovoy) sözcüğünün anlamı “1862 yılından 1917 yılına kadar Rusya’da en düşük rütbeli şehir polisi”dir.²⁸ Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Вверх по насыти, все время обрываясь и съезжая по песку, кондуктора и **городовые** неловко волокли тело*”²⁹ cümlesi örnek verilebilir.

Околоточный (okolotoçnyy) sözcüğü “Çarlık Rusya’da şehrin bir bölgesini yöneten polis rütbesi, bu rütbeyi taşıyan polis”³⁰ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde şöyle kullanılmıştır:

²⁴ S. İ. Ojegov, Haz. N. Yu. Şvedovoy, **Slovar russkogo yazıka**, 21. bs., Moskva, Russkiy Yazık, 1989, s. 163.

²⁵ Boris Pasternak, **Doktor jivago**, Moskva, İzdatelstvo Ye, 2016, s. 141.

²⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s.131.

²⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 347.

²⁸ S. A. Kuznetsov, **Bolşoy tolkoviy slovar russkogo yazıka**, S. Peterburg, Norint, 2000, s. 221.

²⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 30.

³⁰ Ojegov, **a.g.e.** s. 448.

*“Еще ночь и не прошло двух часов с той минуты, как разыгралась эта история, а уже два раза являлись из полиции, и Комаровский выходил на кухню для объяснения с **околоточным** и все улаживал.”³¹*

Sözcük anlamı, “resmi yazışmaların hazırlanmasında görevli kişi, kâtip”³² olan **писарь** (pisar) sözcüğünün eserdeki kullanımına “**Писарь** ему замечание. Раздевайтесь, говорит. Вежливо. Саньке «вы» говорит. **Военный писарь**”³³ cümlesi örnek verilebilir.

Присяжный поверенный (prisyajny poverenniy) sözcüğü “Rusya’da devrim öncesinde bölge mahkemesinde ya da mahkeme salonunda avukat, yeminli bilirkişi”³⁴ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“В поезде в купе второго класса ехал со своим отцом, **присяжным поверенным** Гордоном из Оренбурга, гимназист второго класса Миша Гордон, одиннадцатилетний мальчик с задумчивым лицом и большими черными глазами.”³⁵*

Урядник (uryadnik) sözcüğü “1. Çarlık ordusunda Kazak astsubay. 2. Çarlık Rusya’da bölge polisinin en alt rütbesindeki kişi”³⁶ anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanım şekline “*Держал он себя безупречно, по-рыцарски, не то что всякая мелкая сошка, казачьи там есаулы и полицейские **урядники***”³⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Eserde hükümdarları, hükümdar yakınlarını adlandırmada **государь** (gosudar), **княгиня** (knyaginya), **князь** (knyaz), **царь** (tsar) sözcükleri kullanılmıştır.

³¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 113.

³² Ojegov, **a.g.e.**, s. 517.

³³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 379.

³⁴ N. V. Basko, İ. V. Andreyeva, **Slovar ustarevşey leksiki k proizvedeniyam russkoy klassiki**, Moskva, Ast-Press Kniga, 2013, s. 316.

³⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s.

³⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 836.

³⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 347.

Государь (gosudar) sözcüğü “1. Eski Rusya’da Knyaz; Çarlık Rusya’da Çar”³⁸ anlamına gelmektedir. Sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“Государь, понимаешь, манифест подписал, чтобы все перевернуть по-новому, никого не обижать, мужикам землю и всех сравнять с дворянами.”*³⁹

Княгиня (knyaginya) sözcüğünün anlamı “Knyaz eşi”dir.⁴⁰ Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

*“Княгиня – затворница. Она безвыездно живет с сыном в своем особняке на окраине Омска на неизвестные средства.”*⁴¹

Князь (knyaz) “1. Feodal Rusya’da ordunun lideri ve bölgenin yöneticisi. 2. Çarlık yönetiminde babadan oğula geçen yönetici rütbesi, bu rütbeye sahip kişi”⁴² anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*А може, князь Галилеев. Запоматовал*”⁴³ cümlesi örnek verilebilir.

Царь (tsar) sözcüğünün “1. Rusya’da (1547’den 1721’e kadar) ve bazı diğer ülkelerde hükümdar ünvanı; bu ünvana sahip olan kişi. 2. Başkalarını boyunduruğu altına alan. 3. Hükümdar ünvanı; bu ünvanı taşıyan kişi”⁴⁴ gibi anlamları bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*И пойдет хошь Колчак, хошь Стрельников, хошь новый царь какой-нибудь по пятам за тобой, куда ты, туда и он*”⁴⁵ cümlesi örnek verilebilir.

Eserde, belirli toplumsal sınıflara ait kişileri adlandırmada **барин**, **барынька**, **барыня** (barin- barinka- barinya), **барская прислуга** (barskaya prisuluga), **граф**, **графиня** (graf- grafinya), **кулак** (kulak), **купец** (kupets) **купчик** (kupçik), **купчиха** (kupçiha), **мещанство** (meşanstvo), **народник** (narodnik), **народоволец**

³⁸ Ожегов, а.г.е., s. 145.

³⁹ Pasternak, а.г.е., s. 49.

⁴⁰ Yu. E. Prohorova, **Bolşoy lingvostranovedčeskiy slovar**, Moskva, Ast-Press, 2007, s. 260.

⁴¹ Pasternak, а.г.е., s. 89.

⁴² Ожегов, а.г.е., s. 280.

⁴³ Pasternak, а.г.е., s. 276.

⁴⁴ Kuznetsov, а.г.е., s. 1458.

⁴⁵ Pasternak, а.г.е., s. 423.

(narodovolets), **обыватель** (obıvateľ), **помещик** (pomeşik), **приказчик** (prikazçik), **челядь** (çelyad), **юнкер** (yunker) sözcükleri kullanılmıştır.

Барин- барынька- барыня (barin- barınka- barınya) sözcüğünün “1. Devrim öncesi Rusya’da ayrıcalıklı sınıfa (memur, toprak ağası) dâhil olan kişi aynı zamanda hitap sözcüğü. 2. Çalışmaktan hoşlanmayan ve işi başkalarına yüklemeyi tercih eden kişi”⁴⁶ olmak üzere iki anlamı bulmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı olan birinci anlamında “*Эх, матушка-барыня, – приговаривал кинувшийся к ней Маркел, – и чего ради это вас угораздило, сердешная*”⁴⁷ cümlesinde kullanılmıştır.

Барская прислуга (barskaya prisuluga) sözcük öbeğinin “1. Devrim öncesinde ve burjuva yaşamında ev hizmetlerinde çalışan kişiler. 2. Hizmetçi. 3. Mürettebat, takım”⁴⁸ olmak üzere üç anlamı vardır. Sözcük öbeğinin eserde tarihsel anlamı olan birinci anlamında kullanımı şöyledir:

*“Но мелкие мелюзеевские ремесленники, солдаты и бывшая барская прислуга были другого мнения. Говорящий глухонемой не казался им верхом бессмыслицы. За него вступались.”*⁴⁹

Граф-графиня (graf-grafınya) sözcüğünün anlamı “baron ünvanından daha yüksek soylu ünvanı aynı zamanda bu ünvana sahip kişi”dir.⁵⁰ Sözcüğün eserde kullanımı aşağıdaki gibidir:

*“Мальчиком он гостил у кого-то из раздольненской двора и играл под наблюдением мадемуазель с двумя ее питомицами, дочерьми графини.”*⁵¹

⁴⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 42.

⁴⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 82.

⁴⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 597.

⁴⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 162.

⁵⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 147.

⁵¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 179.

Кулак (kulak) “1. Rençberlerin emeğini sömüren zengin köylü, mülk sahibi. 2. Paragöz”⁵² olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı olan birinci anlamında kullanılmıştır:

*“За него стоит чуждое нам крыло, которое примыкало к кругу
самогонщиков, дети кулаков и лавочников, колчаковские дезертиры.”⁵³*

Купец (kupets), **Купчик** (kupçik), **Купчиха** (kupçiha) sözcükleri “1. Eski zamanlarda: Zengin tüccar, ticari girişimlerde bulunan kişi. 2. Alıcı”⁵⁴ olmak üzere iki anlama sahiptir. Sözcük, eserdeki kullanımına “**Купец** ругался с ними, гнал их прочь и не отворял им ворот”⁵⁵ cümlesi örnek verilebilir.

Мещанство (meşanstvo) sözcüğünün anlamı “Rusya’da (1775-1917 yılları arasında) küçük ölçekte ticaret yapan şehir tüccarları, zanaatkârlar, düşük rütbede çalışanlar, ev sahipleri, küçük burjuvazi vb. sınıfı”dır.⁵⁶ Sözcüğün eserde kullanım şekli şöyledir:

*“Они хорошо знали порождение мещанства, среднего держателя
мелких государственных бумаг, пресмыкающегося обывателя, и, ничуть
не щадя его, с мефистофельской усмешкой разговаривали с ним, как с
пойманным ворюшкой.”⁵⁷*

Народник (narodnik) ve **народоволец** (narodovolets) sözcüklerinin anlamları sırasıyla şöyledir:

“19. yüzyılın ikinci yarısında Rusya’da gerçekleşen siyasal ve toplumsal hareketin takipçileri.”⁵⁸

“Halkın İradesi (1879- 19. yüzyılın 80’li yıllarının başlangıcı) adlı gizli örgütün üyesi.”⁵⁹ Sözcükler, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

⁵² Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 479.

⁵³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 395.

⁵⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 314.

⁵⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 358.

⁵⁶ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 540.

⁵⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 230.

⁵⁸ Yu. E. Prohorova, **a.g.e.**, s. 380.

⁵⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 389.

“Это сделал я и множество таких же молодых людей, не говоря уж о старой гвардии славных предшественников, о каторжанах-народниках и народовольцах-илиссельбуржцах.”⁶⁰

Обыватель (obivatel) “1.Çarlık Rusya’da şehirli (tüccar, küçük burjuva, zanaatkâr), aynı zamanda genellikle vergi sınıfından olan şehirli. 2. Sadece küçük kişisel çıkarları olan, toplumsal bir bakıştan yoksun kişi”⁶¹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı olan birinci anlamında “Теперь у нас стало звучать укорительно «мещанин», «**обыватель**»”⁶² cümlesinde kullanılmıştır.

Помещик (pomeşik) sözcüğü “ayrıcalıklı sınıfa dâhil toprak sahibi”⁶³ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“А эти, – спрашивал Николай Николаевич Павла, чернорабочего и сторожа из книгоиздательства, сидевшего на козлах боком, сутуло и перекинув ногу за ногу, в знак того, что он не заправский кучер и правит не по призванию, – а это как же, **помещиковы** или крестьянские?”⁶⁴*

Приказчик (prikazçik) “1. Ticari bir kuruluştaki ücretli çalışan, satıcı. 2. Toprak ağasının mülkünü yönetme, yönetici”⁶⁵ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

*“Заспорили, куда будет лучше всего. Одни предлагали в Общество купеческих **приказчиков**, другие – в Высшее техническое, третьи – в Училище иностранных корреспондентов.”⁶⁶*

Челядь (çelyad) sözcüğünün iki anlamı vardır: “1. Toprak köleliği hukuk sisteminde toprak sahibinin altında çalışanlar. 2. Herhangi birinin hizmetçisi”⁶⁷ Sözcüğün, eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

⁶⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 165.

⁶¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 439.

⁶² Pasternak, **a.g.e.**, s. 332.

⁶³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 558.

⁶⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 18.

⁶⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 590.

⁶⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 51.

⁶⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 877.

*“Мы поселились в задней части старого барского дома, в двух комнатах деревянной пристройки, в детские годы Анны Ивановны предназначавшейся Крюгером для избранной **челяди**, для домашней портнихи, экономки и отставной няни.”⁶⁸*

Юнкер (yunker) “1. Almanya’da toprak sahibi, soylu. 2. Rus ordusunda 19. yüzyılda 60’lı yılların ortalarına kadar soylu sınıftan gönüllü subay. Rusya’da 1917’ye kadar bu ünvana sahip öğrenci, rütbe”⁶⁹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımına aşağıdaki cümle örnek verilebilir:

*“Фатовато покачиваясь на длинных ногах и для пущей важности произнося слова в нос и неестественно растягивая их, он рассказал ей, что **юнкера** его выпуска собрали деньги на прощальный подарок начальнику училища, дали их Роде и поручили ему приискать и приобрести подарок.”⁷⁰*

Eserde kişilere hitapta kullanılan tarihsel sözcük olarak **благородие** (blagorodie), **графиня** (grafinya), **мадемуазель**, **мамзель** (mademuazel- mamzel), **сударыня** (sudarinya) sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “Çarlık Rusya’da “sizin, onun, onların” zamirleri yerine kullanılan, subaylara ya da belirli bir rütbesi bulunan sivillere ve askerlere hitap zamiri”⁷¹ olan **благородие** (blagorodie) sözcüğünün eserdeki kullanımına “*Слушаюсь, **ваши** **благородие**, – с готовностью ответил тот*”⁷² cümlesi örnek verilebilir.

Мадемуазель, **мамзель** (mademuazel, mamzel) sözcüğü “1. Fransa’da, 1917 yılına kadar Rusya’da ve diğer bazı ülkelerde bekâr kadın için kullanılan hitap sözcüğü. 2. Mürebbiye”⁷³ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

⁶⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 325.

⁶⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1529.

⁷⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 92-93

⁷¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 55.

⁷² Pasternak, **a.g.e.**, s. 145.

⁷³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 513.

*“Из прежней челяди в особняке оставались две любопытные женщины, старая гувернантка графининых дочерей, ныне замужних, **мадемуазель** Флери, и бывшая белая кухарка графини, Устинья.”⁷⁴*

“Nazik, saygılı kimi zamanda ironik olarak hanımefendi anlamında kullanılan hitap sözcüğü”⁷⁵ anlamına karşılık gelen **сударыня** (sudarinya) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri “*А вам отеческий совет, **сударыня***”⁷⁶ cümlesinde yer almaktadır.

Eserde ordu sahasındaki kişileri adlandırmada **адъютант** (adyutant), **атаман** (ataman), **белогвардеец** (belogvardeyets), **вольноопределяющийся** (volnoopredelyayuşıysya), **гренадер** (grenader), **денщик-санитар** (denşik-sanitar), **есаул** (yesaul), **казачий сотник** (kazaçiy sotnik), **комиссар** (komissar), **красноармеец** (krasnoarmeyets), **красногвардеец** (krasnogvardeyets), **милиционер** (militsioner), **милиция** (militsiya), **ополченец** (opolçenets), **подпоручик** (podporuçik), **поручик** (poruçik), **прапорщик** (praporşik), **рекрут** (rekrut), **рыцарь**→ **рыцарский** (ritsarskiy-ritsar), **стрелец** (strelets), **унтер-офицер** (unter-ofitser), **урядник** (uryadnik), **ушкуйник** (uşkuynik), **штаб** (ştab), **юнкер** (yunker), **янычары** (yanıçarı) sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “üst düzey bir ordu komutanına karargâhtaki işlerin gerçekleşmesi için görev atayan subay, yaver”⁷⁷ olan **адъютант** (adyutant) sözcüğünün eserdeki kullanımı “*Адъютант пожимал плечами, оглядывал подозрительно*”⁷⁸ şeklinde olmuştur.

Sözlükte **атаман** (ataman) sözcüğüne bakıldığında şu açıklamalar yapılır:

“Eski Rus Dilinde Türk Dilinden alıntılanan bu sözcük şef, baba, lider anlamına gelir. Eskiden devlet iktidarından bağımsız olarak düzensiz bir askeri birimin seçilmiş komutanı olarak adlandırıldı. 18. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında Kazak ordusunun ya da Kazak müfreze birliklerinin atanmış ya da seçilmiş komutanı aynı zamanda askeri ve idari otoriteye bütünüyle hakim olan Kazak yerleşim yerinin lideri. Atamanlar aynı zamanda

⁷⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 160.

⁷⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s.776.

⁷⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 313.

⁷⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**,s. 30.

⁷⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 351.

ticari kooperatiflerde, balıkçılık ve inşaat sektöründe liderlik yaparken kimi zaman da haydut çetelerinin liderliğini yaptılar.”⁷⁹

Eserde **атаман** (ataman) sözcüğü “**Атаман Галеев**”⁸⁰ cümlesinde kullanılmıştır.

Белогвардеец (belogvardeyets) sözcüğü “İç Savaş yıllarında Rusya’da yasal egemenliği yeniden ele almak için savaşan Beyaz Ordu üyesi Rus askeri, karşıt devrimci”⁸¹ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserde sıfat olarak kullanımlarından biri şöyledir:

*“Озорство и хулиганство в советской полосе оценивалось как признак черносотенства, в полосе **белогвардейской** буяны казались большевиками.”⁸²*

Вольноопределяющийся (volnoopredelyayuşıysya) sözcüğü “Rusya’da 1917 yılına kadar orta öğretim veya yükseköğrenim gördükten sonra gönüllü olarak orduya katılan ve imtiyazlı şartlarda askerlik yapan asker”⁸³ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“Недавний прапорщик из **вольноопределяющихся**, механик Галиуллин, сын дворника Гимазетдина с тиверзинского двора и в далеком прошлом – слесарский ученик, которого избивал мастер Худолеев, своим возвышением обязан был своему бывшему истязателю.”⁸⁴*

Гренадер (grenader) sözcüğü “Çarlık ordusunda ve başka ülkelerin ordularında seçilmiş bir piyade veya süvari birliklerinin bir görevlisi, el bombası atmak için eğitilen asker”⁸⁵ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde “*В сопровождении*

⁷⁹ Prokhorov, **a.g.e.**, s. 31.

⁸⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 276.

⁸¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 49.

⁸² Pasternak, **a.g.e.**, s. 378.

⁸³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s.148.

⁸⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 138.

⁸⁵ L. P. Kırısın, **Tolkoviý slovar inoyazıchnıh slov**, 2. bs., Moskva, Russkiy Yazık, 2000, s. 65.

великого князя Николая Николаевича государь обошел выстроившихся гренадер”⁸⁶ cümlesinde kullanılmıştır.

Денщик-санитар (denşik-sanitar) sözcüğünün anlamı “Sıhhiye eri”dir. Sözcük, eserde “Он не слушал, что плел в свое оправдание **денищик-санитар**”⁸⁷ cümlesinde kullanılmıştır.

Есаул (yesaul) sözcüğü “Kazak askeri birliklerinde kullanılan resmi ünvan. Rus kara kuvvetlerinin Kazak ordusu süvari birliklerinde yüzbaşı rütbesine karşılık gelen rütbe, bu rütbeyi taşıyan kişi, asker”⁸⁸ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “Держал он себя безупречно, по-рыцарски, не то что всякая мелкая сошка, казачьи там **есаулы** и полицейские урядники”⁸⁹ cümlesi örnek verilebilir.

“Çarlık Rusya’da, Kazak birliklerinde teğmen rütbesinin karşılığı olan askeri bir rütbe”⁹⁰ anlamına karşılık gelen **казачий сотник** (kazaçiy sotnik) sözcük öbeği eserde “Да что вы, ей-богу, маменька! Словно я, право, **казачий сотник** какой или шейх жандармов”⁹¹ cümlesinde kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “Kızıl Ordu askeri”⁹² olan **красноармеец** (krasnoarmeets) sözcüğü eserdeki kullanımlarından birine şu cümle örnek verilebilir:

*“В этом наряде он ничем не отличался от бесчисленных **красноармейцев**, толпами наводнявших площади, бульвары и вокзалы столицы.”*⁹³

⁸⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 146.

⁸⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 150.

⁸⁸ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 297.

⁸⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 347.

⁹⁰ N. V. Basko, İ. V. Andreyeva, **Slovar ustarevşey leksiki k proizvedeniyam russkoy klassiki**, Moskva, Ast-Press Kniga, 2013, s. 353.

⁹¹ Pasternak, **a.g.e.**, s., 53.

⁹² Ojegov, **a.g.e.**, s. 304.

⁹³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 535-536.

Sözcük anlamı “Kızıl Muhafız Birlikleri askeri”⁹⁴ olan **красногвардеец** (krasnogvardeets) sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Только матросов не трогайте и красногвардейцев*”⁹⁵ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı “milis kuvvetlerinde er ya da çavuş”⁹⁶ olan **милиционер** (militционер) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“По селу верхами, замахиваясь нагайками и вытягивая тела и руки на вытягивающихся лошадях, точно на извивающихся змеях, метались из стороны в сторону казаки и милиционеры.”*⁹⁷

Ополченец (opolçenets) sözcüğü “gönüllü olarak savunma kuvvetlerine katılan er”⁹⁸ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımı aşağıdaki gibidir:

*“Как вдруг вместе с пополнением, состоявшим из ополченцев старых сроков и поступившим из Москвы в его распоряжение, прибыл слишком хорошо ему известный Петр Худолеев.”*⁹⁹

Подпоручик (podporuçik) sözcüğü “1. Çarlık ordusunda subay rütbesinden daha düşük rütbe, bu rütbeye sahip kişi. 2. Leh ordusunda ve Çekoslovak ulusal ordusunda en düşük subay rütbesi, bu rütbeye sahip kişi”¹⁰⁰ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine aşağıdaki cümle örnek verilebilir:

*“Так передавали со слов его знакомого, подпоручика одного с ним полка Галиуллина, якобы видевшего его гибель в бинокль с наблюдательного пункта, когда Антипов шел со своими солдатами в атаку.”*¹⁰¹

⁹⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 304.

⁹⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 267-268.

⁹⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 354.

⁹⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 377.

⁹⁸ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 718.

⁹⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 138.

¹⁰⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 539.

¹⁰¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 137.

Sözlükteki anlamları “1. Çarlık ordusunda üst teğmen rütbesine eş değer rütbe. 2. Bazı ülkelerin ordularında: En düşük subay rütbesi aynı zamanda bu rütbeye sahip kişi”¹⁰² olan **поручик** (poruçik) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“Его самого, **поручика** Галиуллина, и сестру Антипову, и еще несколько человек из их компании, наперечет жителей больших городов, людей сведущих и выдавших виды.”*¹⁰³

Прапорщик (praporşik) sözcüğü “1. Sovyet ordusunda ve bazı ordu hizmetlerinde ön görülen süreden daha fazla bir sürede gönüllü olarak görev yapan kişilerin askeri rütbesi ve bu rütbeye sahip kişi (bazı diğer ordularda askeri rütbe) 2. Çarlık ordusunda subay rütbesi ve bu rütbeye sahip kişi”¹⁰⁴ anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

*“Сначала впереди, а потом попеременно вместе с ними бежал их **прапорщик**, размахивая над головой револьвером и крича во весь до ушей разодранный рот «ура», которого ни он, ни бежавшие вокруг солдаты не слышали.”*¹⁰⁵

Рекрут (rekrut) sözcüğü “Rusya’da: 1705 yılı ile 1874 yılları arasında görev yapan acemi er”¹⁰⁶ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğünün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“Столы с угощением для снаряжаемых **рекрутов** стояли в Кутейном на улице, под открытым небом, с краю тракта, чтобы не мешать езде.”*¹⁰⁷

Рыцарь→ **рыцарский** (ritsar- ritsarskiy) sözcüğünün “1. Orta Çağ Avrupası’nda ağır silahlarla donanmış atlı savaşçı, şövalye. 2. Özverili, soylu kişi”¹⁰⁸ olmak üzere

¹⁰² Ojegov, **a.g.e.**, s. 564.

¹⁰³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 156.

¹⁰⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 576.

¹⁰⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 137.

¹⁰⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 674.

¹⁰⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 374.

¹⁰⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 689.

iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı dışında olan ikinci anlamında kullanılmıştır:

*“Ларе казалось, что после всего случившегося и последовавших за этим лет ее отвоёванной свободы он должен помочь ей **по-рыцарски**, не вступая ни в какие объяснения, бескорыстно и без всякой грязи.”*¹⁰⁹

Sözcük anlamı “16. ve 17. yüzyıllarda Rusya’da sürekli/düzenli ordu askeri¹¹⁰ anlamına gelen **стрелец** (strelets) sözcüğü eserdeki kullanımına “*В старину такие или из **стрельцов** в разбойники*”¹¹¹ cümlesi örnek verilebilir.

Унтер-офицер (unter-ofitser) sözcüğünün sözlük anlamı “Çarlık Rusya’da ve diğer bazı ordularda en genç komuta ünvanı, aynı zamanda bu ünvanı taşıyan kişi”dir.¹¹² Sözcük eserde “*Желательно иметь в составе комитета одного или двух **унтер-офицеров** и военного техника*”¹¹³ cümlesinde kullanılmıştır.

“Eski Rusya’da silahlı bir birlikle akınlarda bulunan ve adı uşkuy olan yelkenli ve kürekleri olan büyük tekneleri kullanan kişiye verilen ad”¹¹⁴ anlamına karşılık gelen **ушкуйник** (uşkuynik) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“В древности такие люди ходили в **ушкуйниках**, в новое время они сложили тип вечного студента, учительствующего мечтателя.”*¹¹⁵

Ojegov’un **Rus Dili Sözlüğü**’nde (Slovar russkogo yazıka) “Osmanlı Devleti döneminde genellikle cezalandırma görevinde kullanılan ayrıcalıklı ordu piyadeleri”¹¹⁶ anlamına karşılık gelen **янычары** (yanıçarı) sözcüğü **Türkçe Sözlük**’te “1. Kapı kulu teşkilatının piyade sınıfı. 2. Bu asker sınıftan olan er”¹¹⁷

¹⁰⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 97.

¹¹⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s.771.

¹¹¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 219.

¹¹² Ojegov, **a.g.e.**, s. 832.

¹¹³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 372.

¹¹⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 844.

¹¹⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 318.

¹¹⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 914.

¹¹⁷ **Türkçe Sözlük**, Hz. Şükrü Haluk Akalın, 11. bs. Ankara, Türk Dil Kurumu, 2011, s. 2572.

açıklaması ile verilir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Одначе не янычары мы, не басурмане*”¹¹⁸ cümlesi örnek verilebilir.

2.2.2. İdari ve Bölgesel Kurumları, Mekân ve Yaşam Alanlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Tarihsel sözcükler, kullanıldıkları dönemde belirli idari ve bölgesel kurumları, mekan ve yaşam alanlarını adlandırmak amacıyla dilin sözcük hazinesinde yer alabilirler. Kurum adlandırmalarında kullanılan tarihsel sözcükler toplumun sanayi ve ticaret, yönetsel ve idari konumunda değişimlerin gerçekleşmesi ile birlikte ortadan kalkan kavramları adlandıran pasif sözcük hazinesindeki sözcükleri oluşturur. Bu bağlamda Doktor Jivago’da geçen tarihsel sözcükler şunlardır:

Артель (artel), **волость** (volost), **губерния** (guberniya), **двор постоянный** (dvor postoyalnyy), **детинец** (detinets), **займка** (zaimka), **казенная квартира** (kazennaya kvartira), **околица** (okolitsa), **особняк** (osobnyak), **посад** (posad), **провинция** (provintsiya), **ристалище** (ristališe), **слобода** (sloboda).

Sözcük anlamı “üretim araçlarının toplumsallaşması temelinde kolektif çiftçiliğin yürütülmesi için mücadele eden sosyalist bir üretim birliği, ortaklaşa çalışmak üzere kurulan birlik”¹¹⁹ olan **артель** (artel) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“Дом этот был заселен некоторою частью причта, двумя **артелями** фруктовициков и мясников, торговавших в городе с лотков вразнос, а по преимуществу мелкими служащими Московско-Брестской железной дороги.”*¹²⁰

Волость (volost) sözcüğü “1. Eski Rusya’da: Tek bir iktidarlığın emrindeki bölge, ilçe, arazi. 2. Rusya’da ve SSCB’de bölgeselleşmeden önce (1923-1929 yılları arası) kırsal alandaki ilçenin idari bölge birimi”¹²¹ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde

¹¹⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 319.

¹¹⁹ N. V. Basko, İ. V. Andreyeva, **a.g.e.**, s. 22.

¹²⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 47.

¹²¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 99.

“Видит, суматоха, дай, думает, под шумок **волость** взорву”¹²² cümlesinde kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “Rusya’da 18. yüzyılın başlangıcından SSCB’de 1929 yılına kadar ana idari bölge birimi, il”¹²³ olan **губерния** (guberniya) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri “Поезд, оставив Калужскую **губернию**, врезался в глубь Московской”¹²⁴ cümlesinde yer almaktadır.

Двор постоялый (dvor postoyalıy) sözcüğü “Atların ve at arabalarının geceledikleri yer, han”¹²⁵ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcük öbeği eserde “А вы говорили – **двор постоялый**”¹²⁶ cümlesinde yer almaktadır.

Детинец (detinets) sözcüğü “Eski Rus şehrinde surlarla çevrili, müstahkem bölge”¹²⁷ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde aşağıdaki gibi kullanılmaktadır:

*“Первый сумрачною, почти черною стеною щетинился в глубине, второй винноогненными пятнами светился в промежутках, точно древний городок с **детинцем** и златоверхими теремами, срубленный в гуще леса из его бревен.”*¹²⁸

Sözcük anlamı “Eskiden kimseye ait olmayan sahipsiz bir arsanın ilk sahiplenenin hak iddia etme kuralına (hakkına) göre, genellikle bir avlu büyüklüğünde, diğer sürülüp ekilebilen topraklardan uzak bir toprak parçası (arsa). Günümüzde Sibiry’a da çiftçilik, avcılık, balıkçılıkla uğraşan bazı uzak, küçük yerleşim mekânlarının adları”¹²⁹ olan **заимка** (zaimka) sözcüğünün eserdeki kullanımı aşağıdaki gibidir:

“Город Крестовоздвиженск, станица Омельчино, Пажинск, Тысяцкое, починок Яглинское, Звонарская слобода, станок Вольное, Гуртовичики,

¹²² Pasternak, **a.g.e.**, s. 379.

¹²³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s.233.

¹²⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 191.

¹²⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 568.

¹²⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 304.

¹²⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 255.

¹²⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 394-395.

¹²⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 208.

*Кежемская **заимка**, станция Казеево, слобода Кутейный посад, село
Малый Ермолай.*”¹³⁰

“Devlet(s)i; devlet hazinesine ait; devlet evrakı”¹³¹ anlamlarına gelen **казенный** (kazennıy) sözcüğü “daire, apartman dairesi” anlamına gelen **квартира** (kvartira) sözcüğü ile birleşip “devlet dairesi, lojman” anlamına gelen sözcük öbeğini oluşturur. **Казенная Квартира** (Kazennaya kvartira) sözcük öbeğinin eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Чувствовалась близость Брестской железной дороги. Рядом начинались ее владения, **казенные квартиры** служащих, паровозные депо и склады.*”¹³²

Околица (okolitsa) sözcüğü, “Eskiden köyün girişinde bulunan çit, avlu”¹³³ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*С **околицы** свернули, идут по ряду, скоро тут будут*”¹³⁴ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı “sadece bir aile için çevresi düzenlenmiş şehir evi, konak”¹³⁵ olan **особняк** (osobnyak) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri aşağıdaki gibidir:

*“Из прежней челяди в **особняке** оставались две любопытные женщины, старая гувернантка графининых дочерей, ныне замужних, мадемуазель Флери, и бывшая белая кухарка графини, Устинья.*”¹³⁶

Посад (posad) sözcüğünün “1. Eski Rusya’da ve Orta Çağ Rusyası’nda genellikle şehrin dışında konumlanmış sanayi ve ticaret bölgesi. 2- Banliyö”¹³⁷ gibi anlamları bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri “*В Кутейный **посад***”

¹³⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 356.

¹³¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 409.

¹³² Pasternak, **a.g.e.**, s. 36

¹³³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 708.

¹³⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 378.

¹³⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 731.

¹³⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 160.

¹³⁷ V. İ. Dal, **Bolşoy illüstrirovannıy tolkovıy slovar russkogo yazıkı: sovremennoe napisanie**, Moskva, Astrel: AST, Tranzitkniga, 2006, s. 236.

укатил к родне, развлечься, утешиться после перенесенного”¹³⁸ cümlesinde yer almaktadır.

Провинция (provintsiya) sözcüğü “1. 18. yüzyılda Rusya’da ve bazı modern devletlerde yönetsel-bölgesel toprak parçası, vilayetin bir bölümü. 2. Başkentten uzak alanın merkezi, taşra. Eski Roma’da Romalılar tarafından fethedilen ve Roma valisi tarafından yönetilen bölge”¹³⁹ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“В духе такого радикализма говорили нигилисты прошлого века и немного спустя некоторые герои Достоевского, а потом совсем еще недавно их прямые продолжения, то есть вся образованная русская **провинция**, часто идущая впереди столиц благодаря сохранившейся в глуши основательности, в столицах устаревшей и вышедшей из моды.”*¹⁴⁰

Sözcük anlamı “Jimnastik, binicilik ve diğer yarışmalar için kullanılan meydan, stadyum”¹⁴¹ olan **ристалище** (ristalişe) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Нечто вроде принципа относительности на житейском **ристалище** представилось ему, но, окончательно запутавшись, он бросил и эти сближения.”*¹⁴²

Слобода (sloboda) sözcüğü “11.ve 17. yüzyıllarda Rusya’da özel mülkiyete ya da devlete ait arazideki köy veya mahalle. Bu alandaki konut sahipleri vergileri ödemede ya da diğer görevleri yerine getirmede ayrıcalıklara sahiptir. 18. yüzyılda devlet reformları ile birlikte sıradan vilayet ve köylere dönüştüler. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında banliyö, sanayi yerleşim yeri olarak adlandırıldı”¹⁴³ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımı ise şöyledir:

*“Город Крестовоздвиженск, станица Омельчино, Пажинск, Тысяцкое, починок Яглинское, Звонарская **слобода**, станок Вольное, Гуртовицки,*

¹³⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 360.

¹³⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1001.

¹⁴⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 192.

¹⁴¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1123.

¹⁴² Pasternak, **a.g.e.**, s. 563.

¹⁴³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1210.

*Кежемская заимка, станица Казеево, слобода Кутейный посад, село
Малый Ермолай.*”¹⁴⁴

2.2.3. Ticari ve Ekonomik Alanlardaki Kavramları Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Eserde para birimi adlandırmalarında **грош** (groş), **деньга** (denga), **керенка** (kerenka), **медный пятак** (medny pyatak), **полушка** (poluşka) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Грош (groş) sözcüğü “1. Başlangıçta iki kapık daha sonraları ise yarım kapık değerinde eski bakır para. 2. Çok düşük fiyat. 3. Para”¹⁴⁵ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde üçüncü anlamında kullanılmıştır:

*“Это, конечно, кто спорит, ну только, Юрочка, хошь верь, хошь не верь,
а только знающие люди книгу видали, масон грядущий, сто сорок лет
под камнем пролежала, и теперь мое такое мнение, продали нас,
Юрочка, понимаешь, продали, продали ни за грош, ни за полушку, ни за
понюшку табаку.*”¹⁴⁶

Деньга (denga) sözcüğü “1. Para. 2. Yarım kapık değerinde eski madeni Rus parası”¹⁴⁷ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Он снабдил его деньгами, начал хлопотать о приеме доктора на
хорошую службу, открывающую простор научной деятельности,
куда-нибудь в больницу.*”¹⁴⁸

Sözcük anlamı “1917 ve 1920 yılları arasında Kerenski hükümeti tarafından oluşturulan kâğıt para”¹⁴⁹ olan **керенка** (kerenka) sözcüğünün eserdeki kullanımı şöyledir:

¹⁴⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 356.

¹⁴⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 150.

¹⁴⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁴⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 163.

¹⁴⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 35.

¹⁴⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 426.

*“Продав Василий Афанасьевич внизу корову, набрал два мешка денег – **керенки** назывались, виновата, нет, лимоны, назывались лимоны, – выпил и пошел про свое богатство по всей Нагорной звонить.”¹⁵⁰*

Sözcük anlamı “5 kapıklik Rus parası. 1723-1881 ve 1911-1912 yılları arasında üretilen bakır para”¹⁵¹ olan **медный пятак** (medny pyatak) sözcük öbeği eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“В одной из деревень, мимо которой они проезжали, молодой казак при дружном хохоте окружающих подбрасывал кверху **медный пятак**, заставляя старого седобородого еврея в длинном сюртуке ловить его.”¹⁵²*

Sözcük anlamı “Eskiden kullanılan bir kuruşun çeyreği değerindeki madeni para”¹⁵³ olan **полушка** (poluşka) sözcüğü eserde “... Юрочка, понимаешь, продали, продали ни за грош, ни за **полушку**, ни за понюшку табаку”¹⁵⁴ cümlesinde kullanılmıştır.

Eserde para cezaları ve vergi ödemelerini adlandırmak için kullanılan tarihsel sözcükler olarak **дань** (dan), **поборы** (pobori) sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “1. Eskiden: halktan toplanan haraç veya galip gelenin yenilenden aldığı vergi. 2. Birine veya bir şeye geri verilmesi gereken”¹⁵⁵ olan **дань** (dan) sözcüğünün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Он был страшен в этой единственности, превращавшей его в нечто одаренное жизнью и сознанием, в сказочного дракона или змея-полоза этих мест, собиравшего с них **дань** и опустошавшего окрестность.”¹⁵⁶*

¹⁵⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 588.

¹⁵¹ “Medny pyatak” (Çevrimiçi)

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/125425/%D0%9F%D1%8F%D1%82%D0%B0%D0%BA>, 19.09.2018

¹⁵² Pasternak, **a.g.e.**, s. 144.

¹⁵³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 556.

¹⁵⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 199.

¹⁵⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 155.

¹⁵⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 279.

Sözcük anlamı “bedel, haraç, vergi”¹⁵⁷ olan **поборы** (pobori) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“И за изведенное, за перенесенные страдания, **поборы** и разорение ему еще вдобавок платят погромами, издевательствами и обвинением в том, что у этих людей недостаточно патриотизма.”¹⁵⁸*

2.2.4. Ulaşım Araçları ve Taşımacılık Kavramlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Eserde araçları adlandırmada **извозчик** (izvozçik), **карета** (kareta), **колымага** (kolımaga), **коляска** (kolyaska), **паровоз** (parovoz), **пролётка** (prolötka), **рыдван** (rıdván), **тарантас** (tarantas), **таратайка** (taratayka), **тачанка** (taçanka), **теплушка** (tepluşka) sözcükleri kullanılmıştır.

Извозчик (izvozçik) sözcüğünün “1. Ücretli binek arabasını kullanan arabacı. 2. Arabacı ile birlikte kiralanın binek arabası. 3. Yük ya da insan taşıyan at arabasını kullanan köylü, arabacı”¹⁵⁹ anlamları bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Ближе к церкви подтянулись **извозчики***”¹⁶⁰ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı “Her tarafı kapalı, dört tekerlekli yaylı at arabası”¹⁶¹ olan **карета** (kareta) sözcüğü eserde “*Колыхнулись и чуть-чуть переместились похоронные дроги, одноколка с венками, **карета** Крюгеров*”¹⁶² cümlesinde kullanılmıştır.

Колымага (kolımaga) sözcüğünün “1. Eski, ağır ve kapalı binek arabası. 2. Ağır, havaleli ve hantal at arabası”¹⁶³ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük eserde şöyle kullanılmıştır:

¹⁵⁷ L. A. Glinkina, *İllüstrirovannıy slovar zabıtıh i trudnih slov iz proizvedeniy russkoy literaturı XVIII-XIV vekov*, Orenburg, Orenburgskoe Knijnoe İzdatelstvo, 1998, s. 136.

¹⁵⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁵⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 242.

¹⁶⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁶¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 418.

¹⁶² Pasternak, **a.g.e.**, s. 110.

¹⁶³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 286.

*“«Надо уснуть», – думала Лара и вызывала в воображении солнечную сторону Каретного ряда в этот час, сараи экипажных заведений с огромными **колымагами** для продажи на чисто подметенных полах, граненое стекло каретных фонарей, медвежьи чучела, богатую жизнь.”¹⁶⁴*

Коляска (kolyaska) sözcüğü “1. Bebek arabası. 2. Özel amaçlar için kullanılan küçük yük arabası. 3. Dört tekerlekli, körüklü, yaylı araba”¹⁶⁵ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserdeki üçüncü anlamında “На повороте дороги показалась **коляска**”¹⁶⁶ cümlesinde kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “buharlı lokomotif”¹⁶⁷ olan **паровоз** (parovoz) sözcüğü eserde “Рядом начинались ее владения, казенные квартиры служащих, **паровозные депо и склады**”¹⁶⁸ cümlesinde sıfat olarak kullanılmıştır.

Пролётка (prolötka) sözcüğü “kolay açılan iki kişilik binek arabası”¹⁶⁹ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Лара слышала, как громыхавшая вдали **пролетка** съехала с булыжной мостовой в желобок коночного рельса и грубая стукотня сменилась плавным скольжением колеса как по маслу.”¹⁷⁰*

Рыдван (rıdván) sözcüğü “Eskiden kullanılan büyük kupa arabası, havaleli at arabası”¹⁷¹ anlamına gelir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Здесь на углу, рядом с лесным складом стоял старый, рассевишийся на четыре стороны, как подержанный **рыдван**, двухэтажный дом из серого теса.”¹⁷²*

¹⁶⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁶⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁶⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁶⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. s. 491.

¹⁶⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 36.

¹⁶⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1014.

¹⁷⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 39.

¹⁷¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 688.

¹⁷² Pasternak, **a.g.e.**, s. 362.

Sözcük anlamı “uzun mesafeli yollar için tasarlanmış dört tekerlekli at arabası”¹⁷³ olan **тарантас** (tarantas) sözcüğünün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Летом тысяча девятьсот третьего года на **тарантасе** парой Юра с дядей ехали по полям в Дуплянку, имение шелкопрядильного фабриканта и большого покровителя искусств Коло- гривова, к педагогу и популяризатору полезных знаний Ивану Ивановичу Воскобойникову.”*¹⁷⁴

Sözcük anlamı “üstü açılır, iki tekerlekli hafif at arabası”¹⁷⁵ olan **таратайка** (taratayka) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Солдаты лежали как каменные, и у них не было сил улыбаться и сквернословить, и никто не повернул головы, когда в глубине леса на дороге загромыхало несколько быстро приближающихся **таратаек**.”*¹⁷⁶

Тачанка (taçanka) sözcüğünün sözlükteki anlamı “hafif kasalı dört tekerlekli yaylı at arabası”dır.¹⁷⁷ Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Это на рысях, в безрессорных **тачанках**, н. которые подсакивали кверху и доламывали несчастным кости и выворачивали внутренности, подвозили раненых к перевязочному пункту, где им подавали первую помощь, наспех бинтовали и в некоторых, особо экстренных, случаях оперировали на скорую руку.”*¹⁷⁸

Sözcük anlamı “İkinci Dünya Savaşı yıllarında SSCB’de insanları taşımak için tasarlanmış sobalı yük vagonu”¹⁷⁹ olan **теплушка** (tepluşka) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“Разрушение дерева, с которого дожди смывали краску и которое точили червь и сырость, возвращало разбитым **теплушкам** бывшее родство с сырым лесом, начинавшимся по ту сторону составов, с*

¹⁷³ Glinkina, **a.g.e.**, s. 191.

¹⁷⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁷⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 788.

¹⁷⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁷⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 788.

¹⁷⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 142.

¹⁷⁹ Kuznetsov, s. 1317.

грибом-трутовиком, которым болела береза, с облаками, которые над ним громоздились.”¹⁸⁰

Eserde araçları kullanan ve onlara eşlik eden kişileri adlandırmada **возница** (voznitsa), **извозчик** (izvozçik), **кучер** (kuçer) sözcükleri kullanılmıştır.

Возница (voznitsa) sözcüğü “koşum takımında atları süren kişi”¹⁸¹ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Большую часть пути едущий и возница молчали*”¹⁸² cümlesi örnek verilebilir.

“At arabasını süren kişi, arabacı”¹⁸³ anlamında kullanılan **кучер** (kuçer) sözcüğü eserdeki kullanımından birine “*Кучер слез с козел и стал поднимать кожаный верх*”¹⁸⁴ cümlesi örnek verilebilir.

2.2.5. Giysi ve Aksesuarları Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Доктор Живого adlı romanda giysi ve aksesuarları adlandıran tarihsel sözcükler bulunmaktadır. Giysi ve aksesuarlarda da diğer alanlarda olduğu gibi toplumsal aidiyet ve toplumun kültürel yapısı gibi kavramları somut olarak görebilmek mümkündür. **Доктор Живого**’da kullanılan giysi ve aksesuarları adlandıran aşağıdaki tarihsel sözcüklerin de dönemin ruhunu kavrayabilmek adına önemli ipuçları verdiği söylenebilir.

Доктор Живого’da genel giysileri ve giysi aksesuarlarını adlandırmada **венец** (venets), **затрапез** (zatrapez), **капот** (kapot), **картуз** (kartuz), **кафтан** (kaftan), **муфта** (mufta), **повойник** (povoynik), **рубaha** (rubaha), **сарафан** (sarafan), **сермяга** (sermyaga), **сюртук-сюртучный** (syurtuk- syurtuçnyy), **шушун** (şuşun) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Венец (venets) sözcüğünün 1. Çelenk. 2. Bir işin başarılı bir şekilde tamamlanması, çaba, gayret. 3. Taç. 4. Kilisede yapılan düğün törenlerinde takılan taç şeklinde süs. 5.

¹⁸⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 180.

¹⁸¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁸² Pasternak, **a.g.e.**, s. 135.

¹⁸³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 453.

¹⁸⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 43.

Hale¹⁸⁵ olmak üzere beş anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde dördüncü anlamında kullanılmıştır:

*“Была ужасная жара в городе, когда Лару «повезли под злат **венец**», как цыганским панинским басом мурлыкала себе под нос Людмила Капитоновна, убирая Лару перед выездом.”*¹⁸⁶

Затрапез (zatrapez) 1. Kullanımdan kalkmış ucuz, kaba, kalın çizgili kumaş. 2. Günlük kıyafet.¹⁸⁷ Sözcük, eserde “*женщины в дешевом **затрапезе***”¹⁸⁸ cümlesinde geçmektedir.

Капот (kapot) sözcüğünün “1. Toz, nem, v.s. den koruyan, farklı mekanizmalara ait açılır kapak (kılıf, motor kaportası) 2. Eski. Sabahlık tipinde rahat kalıpla dikilmiş kadın ev giysisi”¹⁸⁹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı olan ikinci anlamında kullanılmıştır:

*“Она была наскоро повязана косынкой, чтобы не пылить волос, узлом на лоб, «кукушкой», и зажимала коленями подол пузырявшегося **капота**, чтобы ветер не подымал его.”*¹⁹⁰

Картуз (kartuz) sözcüğünün “1. Kasket, siperliği olan erkek şapkası. 2. Eski. Çeşitli kuru maddeler için kullanılan kese kâğıdı”¹⁹¹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde tarihsel anlamı dışında olan birinci anlamında kullanılmıştır:

*“Она прямо с какого-то собрания пришла в жакетке и рабочем **картузе**, решительными шагами вошла в комнату и, по очереди здороваясь со всеми за руку, тут же на ходу предалась упрекам и обвинениям.”*¹⁹²

¹⁸⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁸⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 118.

¹⁸⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 352.

¹⁸⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 599.

¹⁸⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 266.

¹⁹⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 342.

¹⁹¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 420.

¹⁹² Pasternak, **a.g.e.**, s. 212.

Sözlük anlamı “eskiden erkeklerin giydiği uzun kollu elbise, kaftan”¹⁹³ olan **кафтан** (kaftan) sözcüğünün eserdeki kullanımına “*Формою кафтана он напоминал какой-то крендель с вывески, а валивший от него клубами пар еще усиливал это сходство*”¹⁹⁴ cümlesi örnek verilebilir.

Муфта (mufta) sözcüğünün “1. Ellerin soğuktan korunması için her iki tarafa açılan kürkten cep. 2. Makinenin silindirik parçalarını veya tellerin, boruların, halatların vb. uzunluğunu uzatmak için tasarlanmış bir parça, manşon”¹⁹⁵ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde birinci anlamı olan tarihsel anlamında kullanılmıştır:

*“С этой целью она двадцать седьмого декабря вечером отправилась в Петровские линии и, уходя, положила в муфту заряженный Родин револьвер на спущенном предохранителе с намерением стрелять в Виктора Ипполитовича, если он ей откажет, превратно поймет или как-нибудь унизит.”*¹⁹⁶

Повойник (povoynik) sözcüğünün “Rus köylü kadınlarının zaten kapalı olan başlarının etrafına doladıkları eski başörtüsü”¹⁹⁷ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “... Где ива вдовий свой **повойник**”¹⁹⁸ cümlesi örnek verilebilir.

Рубаха (rubaha) sözcüğü “gömlek”¹⁹⁹ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde “*Крючки и пуговицы у них на одежде пообрывались, куртки и рубахи сползли с оголившихся плеч*”²⁰⁰ cümlesinde kullanılmıştır.

Сарафан (sarafan) sözcüğünün “1. Rusya’da 14. ve 17. yüzyıllarda kendine özgü biçimi olan, uzun erkek kaftanı. 2. Geleneksel Rus kadın giysisi, gömleğin üstüne

¹⁹³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 271.

¹⁹⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 76.

¹⁹⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 369.

¹⁹⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 97.

¹⁹⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 527.

¹⁹⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 598.

¹⁹⁹ Ojegov, **a.g.e.**, 684.

²⁰⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 45.

giyilen kolsuz elbise. 3. Kolsuz, oyuntulu kadın elbisesi”²⁰¹ olmak üzere üç anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde üçüncü anlamında kullanılmıştır:

“Серый, до черноты пропотевший под мышками китель плотно облегал его, как охватывает мясистый бюст женщины надставка сарафана.”²⁰²

Сермяга (sermyaga) sözcüğü “Evde dokunan kaba, boyasız çuha bezi, çuha bezinden yapılan entari, kaftan” ²⁰³ anlamına karşılık gelmektedir Sözcüğün eserdeki kullanımına “В толпе были старики в серых **сермягах**, на палящем солнце переходившие от кучки к кучке за слухами и сведениями”²⁰⁴ cümlesi örnek verilebilir.

Сюртук→ **сюртучный** (syurtuk- syurtuçnıy) “Neredeyse dize kadar uzanan ceket cinsi, setre, redingot” ²⁰⁵ anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“Юре и Тоне в эти дни шли первые в их жизни выssходные платья. Юре – черную **сюртучную** пару, а Тоне – вечерний туалет из светлого атласа с чуть-чуть открытой шеей.”²⁰⁶*

Шушун (şuşun) sözcüğü “eskiden kadınların giydikleri vatkalı ceket ya da gömlek, üst giysisi” ²⁰⁷ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“В переделке Марфа Гавриловна сама получила по спине нагайкой, и хотя ее плотно подбитый ватой **шушун** не дал ей почувствовать удара, она выругалась и погрозила кулаком удалявшейся кавалерии, возмущенная тем, как это ее, старуху, осмелились при всем честном народе вытянуть плеткой.”²⁰⁸*

²⁰¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1149.

²⁰² Pasternak, **a.g.e.**, s. 258-259.

²⁰³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1179.

²⁰⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 184.

²⁰⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1301.

²⁰⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 88.

²⁰⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 2255.

²⁰⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 52.

Eserde, resmi giysileri ve aksesuarları adlandırmada **башлык** (başlık), **гимнастерка** (gimnasterka), **мундир** (mundir), **нагайка** (nagayka), **шлем** (şlem) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “geçmişte öğrencilerin, askerlerin giydiği alt kısmından üst kısmına doğru genişleyen başlık, şapka”²⁰⁹ olan **башлык** (başlık) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Но концы **башлыков** были у них завязаны сзади такими узлами, что это обличало в них детей и обнаруживало, что у них есть еще папы и мамы”²¹⁰*

Sözcük anlamı “dayanıklı kumaştan yapılan dik yakalı kemerli tek renk gömlek. 1969 yılına kadar bir takım eğitim kurumlarına katılan öğrencilerin resmi askeri giysisi”²¹¹ olan **гимнастерка** (gimnasterka) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

*“На земле у лесной дороги, раскинув ноги в тяжелых сапогах, лежали на животах и спинах запыленные и усталые молодые солдаты в пропотевших на груди и лопатках **гимнастерках** – остаток сильно поредевшего отделения.”²¹²*

Мундир (mundir) sözcüğü “askeri veya sivil üniforma”²¹³ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde “Понимаешь ли ты, какой это позор и как это затрагивает честь юнкерского **мундира**”²¹⁴ cümlesinde kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “atı kamçılar için kullanılan kısa kemer, kamçı”²¹⁵ olan **нагайка** (nagayka) sözcüğünün eserdeki kullanımı aşağıdaki gibidir:

²⁰⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 63.

²¹⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 67.

²¹¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 204.

²¹² Pasternak, **a.g.e.**, s. 142.

²¹³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 367.

²¹⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 93

²¹⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 375.

*“По селу верхами, замахиваясь **нагайками** и вытягивая тела и руки на вытягивающихся лошадях, точно на извивающихся змеях, метались из стороны в сторону казаки и милиционеры.”²¹⁶*

“1. Eskiden darbelerden ve oklardan korunmak için kullanılan metal savaş başlığı, miğfer. 2. Havacıların, tankçıların, motosikletçilerin kullandığı özel koruyucu başlık aynı zamanda güneş ışığından korunmak için kullanılan başlık”²¹⁷ olmak üzere iki anlamı bulunan **шлем** (şlem) sözcüğü, eserde ilk anlamı olan tarihsel anlamında *“Смотрит женщина в **шлеме**”*²¹⁸ cümlesinde kullanılmıştır.

2.2.6. Binaları, Odaları ve Yapıları Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Eserde binaları, odaları ve yapıları adlandıran tarihsel sözcük olarak **мануфактура** (manufaktura), **палата-палаты** (palata-palaty), **Терем** (terem), **чертог** (çertog) sözcükleri kullanılmıştır.

Мануфактура (manufaktura) sözcüğünün, “1. El sanatları tekniklerini temel alan bir işletme, fabrika. Batı Avrupa’da 16. yüzyıldan 18. yüzyılın son çeyreğine kadar, Rusya’da 17. yüzyılın ikinci yarısından 19. yüzyılın ilk yarısına kadar varlığını sürdürdü. İşçilerin ve zanaatkârların uzmanlaşmaları amacıyla fabrikada toplumsal iş bölümünün derinleşmesine katkıda bulundu. Makine üretimi için bir geçiş hazırladı. 2-Tekstil fabrikası. 3- Dokuma işi kumaşlar”²¹⁹ olmak üzere üç anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde birinci anlamı olan tarihsel anlamında kullanılmıştır:

*“Была **мануфактура** Живаго, банк Живаго, домá Живаго, способ завязывания и закалывания галстука булавкою Живаго, даже какой- то сладкий пирог круглой формы, вроде ромовой бабы, под названием Живаго...”²²⁰*

Палата-палаты (palata-palaty) sözcüğünün “1. Çok sayıda odası bulunan bina. 2. Büyük ve zengin bir biçimde döşenmiş oda, salon. 3. Sürekli hastanede yatan hastalara

²¹⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 377.

²¹⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 895.

²¹⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 600.

²¹⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 520.

²²⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 17.

ayrılmış oda. 4. Ülkede temsil organı ya da bu organların ayrı parçaları. 5. Resmi devlet kurumu”²²¹ olmak üzere beş anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde birinci anlamında “Он был облицован гранеными изразцами с глазурью, пирамидками граней наружу, наподобие старинных московских боярских палат”²²² cümlesinde kullanılmıştır.

Терем (terem) sözcüğü “Eski Rusya’da ev alanının dışında yapıları olan eğik çatılı yüksek ev; böyle bir evin üst kısmındaki yaşam alanları”²²³ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

“Первый сумрачною, почти черною стеною щетинился в глубине, второй винноогненными пятнами светился в промежутках, точно древний городок с детинцем и златоверхими теремами, срубленный в гуще леса из его бревен”²²⁴

Sözcük anlamı “lüks, görkemli oda; lüks bir bina veya saray”²²⁵ olan **чертог** (çertog) sözcüğünün eserdeki kullanımına “Се бо света чертог и книга слова животного”²²⁶ cümlesi örnek verilebilir.

2.2.7. Ölçü ve Ağırlık Birimlerini Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Doktor Jivago’da ölçü ve ağırlık birimlerini adlandırmada **верста** (versta), **десятина** (desyatina), **фунт** (funt) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Верста (versta) sözcüğün “1. 1,06 km’ye karşılık gelen eski Rus ölçü birimi. 2. Siyah beyaz şeritlerle boyanmış bu ölçüyü gösteren direk”²²⁷ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserde ilk anlamı olan tarihsel anlamındaki

²²¹ Kuznetsov, a.g.e., s. 775.

²²² Pasternak, a.g.e., s. 467.

²²³ Ojegov, a.g.e., s. 793.

²²⁴ Pasternak, a.g.e., s. 394-395

²²⁵ Kuznetsov, a.g.e., s. 1476.

²²⁶ Pasternak, a.g.e., s. 424.

²²⁷ Ojegov, a.g.e., s. 79.

kullanımınlarından birine “*Окопы совсем рядом, верстах в полтора или двух, а наши батареи вон там, за этим лесом*”²²⁸ cümlesi örnek verilebilir.

Десятина (desyatina) “1. Rus arazi ölçüsü, 2,400 kare veya 1,09 hektara eşittir. (metriğin sisteme girmesinden önce kullanılmıştır.) 2. Eski Rusya’da ve Batı Avrupa’da feodalizm döneminde kilise ve din adamlarına gelirin onda biri kadar verilen vergi.”²²⁹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün kullanımlarından biri eserde “*Десятин по пятнадцать засева у каждого, лошади, овцы, коровы, свиньи*”²³⁰ cümlesinde yer almaktadır.

Фунт (funt) sözcüğü “1. 409,5 grama eşit olan eski Rus ağırlık ölçüsü. 2. 453,6 grama eşit olan İngiliz ölçüsü aynı zamanda diğer Avrupa ülkelerindeki eski ölçü birimi”²³¹ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde birinci anlamında “*Часовщик на углу три фунта хлеба запросил, неслыханная цена*”²³² cümlesinde kullanılmıştır.

2.2.8. Eğitim ve Öğretim Kavramlarını Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Eserde eğitim ve öğretim ile ilgili kavramları adlandırmada **гимназия** (gimnaziya), **белоподкладочник** (belopodkladočnik), **гувернантка** (gubernantka), **курсистка** (kursistka), **мадам, мадемуазель** (madam, mademuazel) **приготовишка** (prigotoviška), **кадетский корпус** (kadetski korpuz) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Eğitim öğretim kurum ismi olarak sınıflandırabileceğimiz **гимназия** (gimnaziya) sözcüğü “1917 yılına kadar Rusya’da ve diğer bazı ülkelerde genel eğitim veren orta öğretim okulu. Günümüz Rusya’sında ise genişletilmiş ve derinleştirilmiş orta öğretim okulu (genellikle sosyal bilimler alanında eğitim veren)”²³³ anlamına gelmektedir.

²²⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 142.

²²⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 254.

²³⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 363.

²³¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 856.

²³² Pasternak, **a.g.e.**, s. 242.

²³³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 204.

Sözcüğün eserdeki kullanımından birine “*В двух гимназиях преподавал, в мужской и у нас*”²³⁴ cümlesi örnek verilebilir.

Doktor Jivago adlı romanda eğitim öğretim ile ilgili kavramlardan olan öğrenci, öğretmen ve eğitici adlandırmalarında **белоподкладочник** (belopodkladoçnik), **гувернантка** (gubernantka), **курсистка** (kursistka), **мадам, мадемуазель** (madam, mademuazel), **приготовишка** (prigotoviška) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “19. yüzyılın ikinci yarısı 20. yüzyılın başlangıcında varlıklı ailelerden gelen öğrencilerin takma adı”²³⁵ olan **белоподкладочник** (belopodkladoçnik) sözcüğü eserde “*Была смеющаяся, безнаказанная наглость разврата, маменькиных сынков, студентов-белоподкладочников и купчиков*”²³⁶ cümlesinde yer almaktadır.

Гувернантка (gubernantka) sözcüğü “1917’ye kadar Rus soylu yaşamında evde çocukların eğitimiyle ilgilenen genellikle yabancı eğitimci, genellikle okul öncesi çağda çocuklara hem dadılık hem de öğretmenlik yapan kişi”²³⁷ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Из прежней челяди в особняке оставались две любопытные женщины, старая гувернантка графининых дочерей, ныне замужних, мадемуазель Флери, и бывшая белая кухарка графини, Устинья.”*²³⁸

Курсистка (kursistka) sözcüğü “19. yüzyılın sonundan 1917’ye kadar olan süreçte Rusya’da en yüksek kadın kurslarında öğrenci”²³⁹ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserde kullanımlarından biri şu şekildedir:

“Вниз по улице валил народ, сущее столпотворение, лица, лица и лица, зимние пальто на вате и барашиковые шапки, старики, курсистки и дети, путейцы в форме, рабочие трамвайного парка и телефонной

²³⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 323.

²³⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s.70.

²³⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 529.

²³⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 233.

²³⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 160.

²³⁹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 48

станции в сапогах выше колен и кожаных куртках, гимназисты и студенты.”²⁴⁰

Приготовишка (prigotoviška) “1917’ye kadar Rusya’da gimnazyumda hazırlık sınıfı öğrencisi”²⁴¹ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine şu cümle örnek verilebilir:

“Когда его вызывали в Петербург в Совет министров, он разговаривал с сановными старцами так, словно это были шалуны приготовишки.”²⁴²

Кадетский Корпус (kadetski korpuz) sözcüğü “devrim öncesi Rusya’da: Askeri lise”²⁴³ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanım şekli aşağıdaki gibidir:

“Сына она отдала в кадетский корпус, а дочь в женскую гимназию, по случайности ту самую и тот же самый класс, в котором училась Надя Кологривова.”²⁴⁴

2.2.9. Törenleri ve Eğlenceleri Adlandıran Tarihsel Sözcükler

Doktor Jivago adlı romanda törenleri ve eğlenceleri adlandırmada **вакханалия** (vakhanaliya), **балаган** (balagan), **играть в горелки** (igrat v gorelki), **менуэт** (menuet) tarihsel sözcükleri kullanılmıştır.

Вакханалия (vakhanaliya) sözcüğü “Antik Roma’da şarap tanrısı ve Baküs’ün şerefine yapılan kutlama”²⁴⁵ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “Убийства из-за угла по мотивам личной мести, вымогательства, **вакханалия**”²⁴⁶ cümlesi örnek verilebilir.

²⁴⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 50.

²⁴¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 975.

²⁴² Pasternak, **a.g.e.**, s. 116.

²⁴³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 408.

²⁴⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 34.

²⁴⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 109.

²⁴⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 347.

Балаган (balagan) sözcüğünün “Rusya’da 18. yüzyılda ve 20. yüzyılın başlarında komik sahnelerden ve sirk numaralarından oluşan ulusal tiyatro gösterisi. Rusya’da, 18 - 20. yüzyılın başında adil ticaret, konut, depo, vb. için geçici bir ışıк (genellikle ahşap tahta) binası; fuarlarda, halk festivallerinde vb. tiyatro, sirk ve diğer performanslar için”²⁴⁷ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük, eserde “*Чистейший балаган один*”²⁴⁸ cümlesinde kullanılmıştır.

Играть в горелки (igrat v gorelki) “Önde gelen kişinin ondan kaçan diğer katılımcıları yakaladığı hareketli bir oyun. Bu oyun sadece çocuklar tarafından değil gençler tarafından da oynandı”²⁴⁹ anlamına gelmektedir. Sözcük öbeğinin eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“Они замещали посты в городском самоуправлении, служили комиссарами на мелких местах в армии и по санитарной части и относились к чередованию этих занятий как к развлечению на открытом воздухе, как к игре в горелки.”*²⁵⁰

²⁴⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 56.

²⁴⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 199.

²⁴⁹ O. P. Ermakova, **Jizn rossiyskogo goroda, v leksike 30-40-h godov xx veka**, Moskva, Flinta-Nauka, 2011, s. 125.

²⁵⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 156.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“DOKTOR JIVAGO” ROMANINDA YENİ SÖZCÜKLER

3.1. Eserde Yeni Dönemdeki Değişiklikler Bağlamında Yeni Sözcükler

Boris Pasternak, **Doktor Jivago** adlı romanını kaleme almaya başladığı dönemde Rusya II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkmıştır. 20. yüzyıl Rusyası'nda söz konusu zafere ulaşana kadar geçen süreç, Rusya tarihinde çok çeşitli kırılma noktalarının yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemde meydana gelen tarihi olaylar yazarın esin kaynağı haline gelir. Yazar, tarihsel bir çerçeve içerisinde ele aldığı romanında dönemin Rusya'sında yaşanan olayları, eserin başlangıcından itibaren romana dağıtır. Bunun yanında söz konusu olayların halk üzerindeki etkilerini de çeşitli açılardan okuyucuya yansıtır. 20. yüzyılın ilk yarısı Rusyası'nı konu edinen eserde toplumsal-politik, ideolojik ve ekonomik alanlardaki değişimleri görebilmek mümkündür. Toplumsal yaşamın pek çok alanında görünen bu değişimler yeni bir dönemin başlangıcına işaret eder. Yeni dönem olarak adlandırılabilen bu dönemde Rus Dilinin sözcük dağarcığının da etkilendiği görülür. Bu değişimler, yazarın romanda kullandığı sözcüklerle okuyucuya daha da net bir şekilde yansıtılır.

Eserde birinci bölümünden başlayarak son bölüme kadar sırasıyla 1905 olayları, Birinci Dünya Savaşı, 1917 Devrimi, İç Savaş ve Sovyetler Birliği'nin kuruluşu gibi Rusya tarihi ve dünya tarihi açısından birbirinden önemli tarihsel olaylar bir kurgu çerçevesinde verilmektedir. Eserde kullanılan yeni sözcüklerin tüm bu olayların gerçekçi bir şekilde aktarılmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Rusya'da 1861 yılında toprağa bağlı köleliğinin kaldırılmasından sonraki süreçte hem ekonomik hem de toplumsal yaşamda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Reform sonrası yıllarda Rusya ekonomisi büyük ölçekli makine endüstrisinin büyümesi, sanayi

devriminin tamamlanması, proletarya ve sanayi burjuvazisinin oluşumu ile belirginleşen bir endüstri kapitalizmi dönemine girmiştir. Ülkede istikrarlı bir iş gücü piyasası oluşmuş, sermayenin birikimini teşvik eden koşullar yaratılmış, teknik ilerleme giderek daha geniş bir sanayi ve ulaşım ağını ortaya çıkarmıştır.¹ Bütün bu gelişmelerin sonucunda, yeni düzenle birlikte köylüler, kendilerine yeni iş kolları edinebilmek amacıyla fabrikalarda çalışmak üzere şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Ancak şehirlerde de beklentilerine kavuşamayan eski köle yeni işçiler ağır şartlarda çalışmaya devam etmişlerdir. Toprak sahipleri ve toprak köleleri arasındaki eşitsizlik kendine kapitalistler ve işçiler arasında da yer bularak varlığını sürdürmüştür.

9 Ocak 1905 tarihinde gerçekleşen **Kanlı Pazar** (Krovavoye voskresenye) olayları, Moskova-Kazan demiryolu işçilerinin öncülüğünü yaptığı grevler, Ekim ayındaki genel grevi örgütlemek amacı ile Peterburg'daki işçiler ve sosyalistler tarafından oluşturulan sovyet (konsey) sistemi, 1914 yılında patlak veren I. Dünya Savaşı, Rusya'nın bu savaştan yenik ayrılması ve sonrasında hem Rus ordusunda hem de ekonomisinde oluşan sorunlar Rus toplumunda köklü değişimlerin yaşanacağını belirttiklerini vermektedir. Halkın büyük çoğunluğunun tepkisini çeken bu gelişmeler çok geçmeden 1917 yılının Şubat ayında Romanov Hanedanlığı'nın sonunu hazırlamıştır. Romanov Hanedanlığı'nın sonlanması ile birlikte ülke Geçici Hükümet'in (Vremennoe pravitelstvo) yönetimi altına girmiştir.² Geçici Hükümet'in politikalarına koşulsuz olarak düşmanca yaklaşımları olan tek büyük parti Bolşeviklerdir. Bolşevikler hükümeti devirmek ve Sovyetler üzerine kurulu bir yönetim kurmak istemişlerdir. Geçici Hükümet'in 1917 yılında ordunun yeni bir askeri saldırıda bulunmasını istemesi üzerine savaştan bıkan köylü askerler bu isteği geri çevirmişlerdir. Başkent Petrograd ve Moskova'daki çoğunluğun da desteğini kazanan Bolşevikler, Geçici Hükümetin varlığını gölgede bırakmayı başararak iktidarı ele geçirmişlerdir.³ İktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirildiği yerlerde, Bolşevikler

¹ A. YU. Dvornichenko, S. G. Kaşenko, M. F. Florinski, **Oteçestvennaya istoriya: do 1917 goda**, Moskva, Gardariki, 2002, s. 304.

² Nicholas Werth, **1917 Rus Devrimi**, Çev. Esra Özdoğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s. 33.

³ Eric Hobsbawn, **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991**, Çev. Yavuz Alogan, İstanbul, Everest Yayınları, 2015, s. 80-81.

otoritelerini, sosyalist olmayan gazeteleri kapatarak ÇEKA'yı-, Bütün Rusya'nın Karşı Devrim ve Sabotajla Mücadele Olağanüstü Komisyonu'nu (Vserossiyskaya çrezvıçaynaya komissiya po borbe s kontrevolyutsiey sabatojem) kurarak sağlamlaştırmışlardır.⁴ Yeni Hükümetin tüm düşmanlarını hedef alan ve halkın Bolşevizme itaatini sağlamak amacıyla çalışmalar yürüten ÇEKA, ülkede kızıl terörün baş göstermesine neden olmuştur.

Rusya Tarihi adlı çalışmanın yazarı George Vernadsky'e göre ÇEKA, insanların arasında eşitsizliğe neden olan burjuva sınıfını ortadan kaldırmayı hedeflemiş ancak, ÇEKA'nın çalışmaları sadece üst ve orta sınıftan insanlara değil aynı zamanda köylülere ve işçilere de büyük ölçekli zarar vermiştir.⁵

Yine Vernadsky'nin belirttiği gibi Bolşevik yönetiminin birçok insanın ölümüne neden olan terörleri, hem ÇEKA'nın hem de 1918 yılında kurulan Kızıl Ordu'nun (Köylülerin ve İşçilerin Ordusu) yürüttüğü çalışmalarla birlikte ülkede büyük bir karmaşanın ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizle birlikte rublenin değeri düşmüş ve fiyatlarda büyük bir artış yaşanmıştır. Endüstriyel üretimin İşçi Komitelerinin kontrolüne geçmesinin ardından üretimde de düşüşler yaşanmıştır.⁶

Bolşeviklerin yürüttüğü söz konusu politikalar halk arasında hoşnutsuzluk yaratmış ve kitlelerin örgütlenmeye başlamasına neden olmuştur. Bolşeviklerin Kurucu Meclisi dağıtmalarıyla birlikte halk tarafından seçilmiş vekillerin çoğunluğunu oluşturan Sosyalist Devrimciler ise kendi hükümetlerini kurmaya çalışmışlardır. Sovyet Hükümetinin I. Dünya Savaşı'ndan Almanların barış şartlarını kabul etmesi ve Brest-Litovsk Antlaşması'nı (3 Mart 1917) imzalaması ile ayrılması üzerine ordu mensupları bu durumun Rus çıkarlarına ters düştüğünü ve itilaf devletlerine ihanet olduğunu düşünerek Gönüllüler Ordusu'nu kurmuşlardır. Devrimin başından beri devrim karşıtı bir duruş sergileyen Don ve Kuban Kazakları ile iletişime geçen Gönüllüler Ordusu

⁴ Geoffrey Hosking, **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011, s. 548.

⁵ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s. 363.

⁶ A.e., s. 364.

artık Kızılların karşısında yer alan Beyazları temsil etmiştir. Kızıllar ve Beyazlar arasındaki mücadele ülkenin iç savaşa sürüklenmesine neden olmuştur.

Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla adlı çalışmanın yazarı Geoffrey Hosking, İç Savaş ile ilgili yorumunda İç Savaş'ın devrimin başlattığı eski toplumu yıkma işini tamamladığını, eski rejimden hiçbir kurum ve hiçbir sosyal sınıfın kalmamasıyla birlikte yeni toplumun kurumlarının toplum üzerinde baskı kurabilecek olan Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Kommunističeskaya partiya sovetskogo soyuza) tarafından oluşturulabilecek düzeye geldiğini belirtir.⁷

Yukarıda belirttiğimiz nedenlerden dolayı ülkede NEP (Novaya Ekonomiçeskaya Politika)-Yeni Ekonomi Politikası uygulanmaya başlamıştır. Bu politikaya göre köylüler fazla mallarını serbest piyasada satabilecekler ve ticarete özgürlüğe kavuşabileceklerdir. Öte yandan sanayide de sosyalist üretim biçimi yerini devlet kapitalizmine bırakmıştır. Fabrikalara ücretsiz hammadde ve malzeme sağlanması durdurulmuş ve fabrikalar kullandığı her şey için para ödemek zorunda bırakılmıştır. Böylelikle, paranın tekrar piyasaya girmesi sağlanmıştır. NEP, ülkenin bozulan ekonomisini yeniden canlandırmıştır.

1941 yılında Almanya'nın Sovyetlere saldırması ile başlayan II. Dünya Savaşı (1941-1945) ile birlikte komünist yönetim savaş sırasında güçlenmiştir. Savaşın ilk aylarında Almanlar tarafından yenilgiye uğratılan Kızıl Ordu büyük kayıplarına rağmen savaştan zaferle çıkmayı başarmıştır. Bu zaferin kazanılmasında hem düzenli ordunun hem de partizanların üstlendikleri rolün önemli olduğu söylenebilir.

Yukarıda açıkladığımız 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan bu tarihi olayların Rus Dilinin sözcük hazinesini de doğrudan etkilediği anlaşılabılır. Yeni dönemin toplumsal tarihsel olayları ile birlikte Rus Diline birçok yeni sözcüğün girdiğini belirtmek mümkündür. Bu sürecin yansıtılması için Pasternak'ın eserinde, yeni sözcükleri kullanmayı da tercih etmesi bir kez daha Çağdaş Rus Dilinin sözcük dağarcığının sürekli hareket halinde olduğunu kanıtlar niteliktedir.

⁷ Hosking, a.g.e., s. 569.

Araştırmacı V. V. Şmelkova **Rus Kültürünün Gelişim Dinamiklerinin Rus Dilinin Sözcük Hazinesine Yansıması** (Otrajenie v leksike russkogo yazıka dinamiki razvitiya russkoy kultury) başlıklı çalışmasında yeni dönemin dili ile ilgili şu görüşü ileri sürer:

“Devrim dönemi dili ve 20’li yılların başlangıcı edebi dilin arkaikleşmesinde, yenileşmesinde, alıntılama ve jargonlaşmada aktif bir süreç ile karakterize edilir. 20. yüzyılın 20’li yıllarının başlangıcında ideolojik ve diğer nedenlerden dolayı sosyo-politik ve ahlaki-etik konulardaki geniş sözcük grupları dilin pasif sözcük dağarcığına geçiş yapar. Örneğin devrim öncesi yaşam olgularını belirten губернатор, гимназия, городской, департамент, столоначальник, прошение, проситель, галантный, светский ve benzeri sözcüksel birimler pasif sözcük dağarcığına geçerek kullanımdan çıkar.”⁸

Dönemin Rusya’ında meydana gelen olaylar sözlük çalışmalarında da yeni yöntemlerin kullanılmasına yol açar. Şmelkova bir diğer çalışmasında 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi’nin, 20. yüzyılda oluşturulan tüm açıklamalı sözlüklerin hazırlanmasına yeni bir boyut kazandırdığını belirtir ve bu sözlüklerde birçok kronolojik özelliği barındıran *devrim öncesi Rusya’da, Çarlık Rusyası’nda, 1917 yılına kadar Rusya’da, Çarlık ordusunda* gibi açıklamaların yer aldığını aktarır.⁹

Görüldüğü üzere eserde konu edinilen olaylar, eserin sözcük dağarcığını da doğrudan etkilemiştir. Ekim Devrimi, toplumun hemen hemen her alanında yenileşme hareketlerinin başlangıcı niteliğindedir. Rus toplumsal yapısının siyasi ve tarihsel olaylarla beraber geçirdiği köklü dönüşümler, Rus Dilinin sözcük dağarcığında da değişimlere neden olmuştur. Politik alanda ağırlıklı olarak Almancadan, Fransızcadan ve İngilizceden alıntılanan sözcükler,¹⁰ Çağdaş Rus Dilinin yeni sözcük dağarcığında yerini almıştır. Yeni dönemdeki değişiklikler bağlamında **Doktor Jivago**’da da bu

⁸ V. V. Şmelkova, “Otrajenie v leksike russkogo yazıka dinamiki razvitiya russkoy kultury”, **Vesti Mosk. un-ta, Lingvistika i mejkulturnaya kommunikatsiya**, 2009, No: 1, s. 164.

⁹ V.V. Şmelkova, “K voprosu leksiçeskih izmeneniyah v russkom yazıke XX veka i ih otrajenii v tolkovih slovaryah”, **İzvestiya PGPU im. V. G. Belinskogo**, 2009, No: 11 (15), s. 88.

¹⁰ O.V. Zagarovskaya, S. A. Esmaeel, “Ob inoyazıchnih zaimstvovaniyah v političeskoj leksike russkogo yazıka”, **Vestnik VGU, Lingvistika i mejkulturnaya kommunikatsiya**, 2008, No:3, s. 76.

sözcüklerin yer alması, yeni sözcüklerin dile giriş yaparak edebi eserlerde kullanıldığının kanıtı niteliğindedir.

3.1.1. Kişi Adlandırmalarında Kullanılan Yeni Sözcükler

Doktor Jivago adlı romanda kişi adlandırmalarında **анархист** (anarhist), **беспартийный** (bespartiynıy), **большевик** (bolşevik), **военком** (voenkom), **военспец** (voenspets), **делегат** (delegat), **комиссар** (komissar), **кооператор** (kooperator), **корреспондент** (korrespondent), **красноармеец** (krasnoarmeets), **красногвардеец** (krasnogvardeets), **коммунист** (kommunist), **лишенец** (lişenets), **манифестант** (manifestant), **меньшевик** (menşevik), **партиец** (partiets), **партизан** (partizan), **популяризатор** (populyarizator), **телеграфист** (telegrafist), **товарищ** (tovariş), **трибун** (tribun), **трудоармеец** (trudarmeets), **фабрикант** (fabrikant), **формалист** (formalist), **футурист** (futurist), **цензор** (tsensor), **черносотенец** (çernosotenets), **экспедиторский** (ekspeditorskiy), **экспедитор** (ekspeditor), **экстремист** (ekstremist), **эmissар** (emissar) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

“Анарşизм taraftarı, destekçisi”¹¹ anlamına gelen **анархист** (anarhist) sözcüğü, Yunanca *anarchia* (anarşi) sözcüğünden gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“Есть **анархисты** идейные, и беспаспортные голоштанники, и великовозрастные, выгнанные из средних учебных заведений женихи-оболтусы.”¹²*

Sözcük anlamı “1. Herhangi bir partinin üyesi olmayan kişi. 2. Komünist Parti üyesi olmayan kişi”¹³ olan **беспартийный** (bespartiynıy) sözcüğünün eserdeki kullanımından birine “Говорят, он **беспартийный**”¹⁴ cümlesi örnek verilebilir.

¹¹ S. A. Kuznetsov, **Bolşoy tolkovıy slovar russkogo yazıka**, S. Peterburg, Norint, 2000, s. 38.

¹² Boris Pasternak, **Doktor jivago**, Moskva, İzdatelstvo Ye, 2016, s. 308.

¹³ S. İ. Ojegov, Haz. N. Yu. Şvedovoy, **Slovar russkogo yazıka**, 21. bs., Moskva, Russkiy Yazık, 1989, s. 50.

¹⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 345.

Большевик (bolşevik) sözcüğünün “1. Sovyetler Birliği Komünist Parti üyesi, komünist. 2. Sosyalist yapının aktif katılımcısı ile ilgili, sosyalist toplumun ileri düzey insanı ile ilgili”¹⁵ olmak üzere birbiriyle bağlantılı iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri “*Вот видите, вы – **большевик** и сами не отрицаете, что это не жизнь, а нечто беспримерное, фантасмагория, несуразица*”¹⁶ cümlesinde yer almaktadır.

Военный комиссар (voenniy komissar) sözcük öbeğinin kısaltması olan **военком** (voenkom) sözcüğü “Kızıl Ordu’da (1918-1942) birliğin siyasi lideri; savaş komiseri”¹⁷ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Он узнал, наконец, что среди поездов, стоящих на путях с размещенными в них военными учреждениями, находится особый поезд краевого **военкома** Стрельникова, в вагон которого понесли докторовы бумаги.”*¹⁸

Военный специалист (voenniy spetsialist) sözcük öbeğinin kısaltması olan ve “Sovyet iktidarının ilk yıllarında Sovyet Devleti’nin Silahlı Kuvvetleri’nde hizmet eden Rus ordusundaki askeri uzman”¹⁹ anlamına gelen **военспец** (voenspets) sözcüğünün eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“Совсем другой представлял себе доктор штаб-квартиру беспартийного **военспеца**, ставшего в короткое время славой и грозой целой области.”*²⁰

Делегат (delegat) sözcüğü, “devlet, topluluk tarafından yetkilendirilmiş seçilen ya da atanan temsilci”²¹ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Бывает, **делегаты** съезжаются на совещания, некуда рассовать людей*”²² cümlesi örnek verilebilir.

¹⁵ V. M. Mokienko, T. G. Nikitina, *Tolkoviy slovar yazıka sovdepii*, SPB, Folyo Press, 1998, s. 60-61.

¹⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 306.

¹⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 141.

¹⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 287.

¹⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 94.

²⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 287.

²¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 161.

²² Pasternak, **a.g.e.**, s. 239.

Комиссар (komissar) sözcüğünün, “1. Toplumsal politik ya da idari sorumlulukları olan lider. Halk Komiseri. 2. Askeri komiser; 1) 1918-1925 ve 1937-1942 arasındaki Sovyet Silahlı Kuvvetleri'nde: askeri birimin siyasi lideri, komutanla eşit statüde siyasi kişi. 2) Askeri komiserliğin başında bulunan kişi. 3. Askeri örgütlerde, inşaat takımı: siyasal ve eğitsel çalışmalardan sorumlu kişi. 4. Bazı ülkelerde polis karakolu şefi”²³ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri “*В это время проездом в армию в городе остановился новый комиссар этой части фронта*”²⁴ cümlesinde yer almaktadır ve ikinci anlamında kullanılmıştır.

Almanca *kooperator*, Fransızca *coopérateur* sözcüklerinden alıntılanan²⁵ ve “Kooperatiflerden mal satın alan, kooperatifte çalışan kişi”²⁶ anlamına gelen **кооператор** (kooperator) sözcüğünün, eserdeki kullanımına “*Кооператор Костоед сидел наверху в гостях у Живаго и со свистом обсасывал заячью лопатку, которой его угощали*”²⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Корреспондент (korrespondent) sözcüğünün “1. Yazışmayı yapan kişi. 2. Biriyle yazışmada olan kişi”²⁸ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri aşağıdaki gibidir:

*“Одни предлагали в Общество купеческих приказчиков, другие – в Высшее техническое, третьи – в Училище иностранных корреспондентов.”*²⁹

Красноармеец (krasnoarmeets) “Kızıl Ordu askeri”³⁰ anlamına karşılık gelmektedir.

Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

“Когда народу, явившегося в этот отдел по вызову, набралось достаточно, пришли красноармейцы, окружили собравшихся и отвели

²³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 288.

²⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 162.

²⁵ L. P. Krsina, **Tolkoviý slovar inostrannih slov**, Moskva, Russkiy yazık, 1998. s. 163.

²⁶ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 455.

²⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 261.

²⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 299.

²⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 51.

³⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 304.

их ночевать в Семеновские казармы, а утром препроводили на вокзал для погрузки в вологодский поезд.”³¹

Красногвардеец (krasnogvardeets) sözcüğü, “Kızıl Muhafız Birlikleri askeri”³² anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Только матросов не трогайте и красногвардейцев*”³³ cümlesi örnek verilebilir.

Коммунист (kommunist) “Komünist Parti üyesi”³⁴ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına şu cümle örnek verilebilir:

*“Большие половины мест из Москвы выговорили коммунистам, с тем, чтобы с их помощью, когда это будет удобно, совершить переворот и прибрать республику к рукам.”*³⁵

Лишенец (lišenets) sözcüğü “Sömürü sınıfına dâhil olmasından dolayı seçim ve diğer sivil haklardan yoksun olan kişi (1936 Anayasasının kabulüne kadar)”³⁶ anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde “*Слова «служитель культа», «лишенец» и тому подобные казались ей пятном бесчестия*”³⁷ cümlesinde yer almaktadır.

Sözcük anlamı “Yürüyüşe katılan kişi”³⁸ olan **манифестант** (manifestant) sözcüğü, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Несколько революционных организаций, причастных к затее, перегрызлись между собой и одна за другой от нее отступились, а когда узнали, что в назначенное утро люди все же вышли на улицу, наскоро послали к манифестантам своих представителей.”*³⁹

³¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 260.

³² Ojegov, **a.g.e.**, s. 304.

³³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 267. 268.

³⁴ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 269.

³⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 485.

³⁶ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 318.

³⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 553-554.

³⁸ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 519.

³⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 50.

Sözcük anlamı, “Menşevizm temsilcisi, Menşevik Parti* üyesi”⁴⁰ olan **меньшевик** (menşevik) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri “...Только знаете большевиками-меньшевиками шпыняются, большевики и **меньшевики**, ничего другого от вас не услышите”⁴¹ cümlesinde yer almaktadır.

Партиец (partiets) sözcüğü “SSCB’de Sovyetler Birliği Komünist Parti üyesi; komünist”⁴² anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde “Юрий Андреевич разыскал спасенного однажды **партийца**, жертву ограбления”⁴³ cümlesinde kullanılmıştır.

Sözcük anlamı, “silahlı halk mücadelesi katılımcısı, partizan hareketi üyesi”⁴⁴ olan **партизан** (partizan) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“Когда он дошел до предводителя **партизан** Ливерия и узнал, что до Москвы его слава не докатилась и в Москве ничего о «Лесных братьях» не слыхали, это показалось ему невероятным.”*⁴⁵

Популяризатор (populyarizator) sözcüğü “herhangi bir şeyin ya da herhangi bir kimsenin popülerleşmesiyle uğraşan kişi”⁴⁶ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

*“Работы изложены были доступно, в разговорной форме, далекой, однако, от целей, которые ставят себе **популяризаторы**, потому что заключали в себе мнения спорные, произвольные, недостаточно проверенные, но всегда живые и оригинальные. Книжечки расходились.”*⁴⁷

*1988 yılında daha sonra Komünist Parti adını alacak olan Rusya Sosyal Demokrat Partisi, dışarıda Emeğin Özgürlüğü Grubu’nu (Gruppa Osvobojdjeniya Truda) kurmuş olan birinci kuşak Rus Marksistlerinin (Georgy Plehanov, Paul Axelrode, Vera Zassulic, Lev Detsch) onayını alarak ikinci kuşak Marksistler (Lenin, Martov, Dan) tarafından kurulmuştur. Fernand Braudel, **Uygarıkların Grameri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge, 2001, s. 593., Parti içinde çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle Rus Marksistleri Lenin etrafında toplanan Bolşevikler ile Martov etrafında toplanan Menşevikler olmak üzere ikiye ayrılır.

⁴⁰ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 332.

⁴¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 170.

⁴² Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 783.

⁴³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 242.

⁴⁴ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 783.

⁴⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 315.-316.

⁴⁶ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 923.

⁴⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 545.

Телеграфист (telegrafist) sözcüğü, “1. Telgraf uzmanı. 2. Telgrafları kabul eden ve ulaştıran kişi”⁴⁸ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“На станцию возвращались вечерами, когда садилось солнце. Как бы из верности прошлому, оно продолжало закатываться на прежнем месте, за старую березой, росшей у самого окна перед дежурной комнатой телеграфиста.”*⁴⁹

Товарищ (tovariş) sözcüğünün, “1. Herhangi bir görüşe, faaliyete ve yaşam şartlarına ve aynı zamanda herhangi birine arkadaşça sempati duyan kişi. 2. Sovyet toplumunun bir üyesi, sosyalist bir ülkenin vatandaşı ve devrimci işçi partisinin bir üyesi olan kişi (genellikle soyadından, meslekten ve ünvanından önce). 3. Bazı görev adlandırmalarında: yardımcı”⁵⁰ olmak üzere üç anlamı bulunmakta olup sözcüğün eserdeki birinci anlamındaki kullanımı aşağıdaki gibidir:

*“Кроме того, если его не обманывал слух и это не был какой-нибудь однофамилец его товарища по Мелюзеевскому госпиталю, силами белых в этом направлении командовал хорошо известный Юрию Андреевичу Галиуллин.”*⁵¹

Sözcük anlamı, “işçi ordusunda askerlik yapan kişi”⁵² olan **трудоармеец** (trudarmeets) sözcüğü eserde “А наши **трудоармейцы** и дамы молодцы, что удрали”⁵³ cümlesinde kullanılmıştır.

Фабрикант (fabrikant) sözcüğünün “1. Kapitalist- Büyük bir fabrikanın sahibi. 2. Fabrika işleten kişi”⁵⁴ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğünün eserdeki kullanımına “Сын застрелившегося сибирского миллионера, жена — дочь здешнего **фабриканта** и помещика”⁵⁵ cümlesi örnek verilebilir.

⁴⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 790.

⁴⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 270.

⁵⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 798.

⁵¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 274.

⁵² Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 612.

⁵³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 278.

⁵⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 845.

⁵⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 457.

Формалист (formalist) sözcüğünün “1. Çalışmalarıyla biçimsel olarak ilgilenen ya da tüm formalitelerin gözetilmesine gereksiz yere önem veren kişi. 2. Biçimcilik yanlısı”⁵⁶ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Ее сосед спереди, из формалистов-законников, знающих при любых обстоятельствах все правила на свете, пояснил подробнее*”⁵⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı, “fütürizm takipçisi”⁵⁸ olan **футурист** (futurist) sözcüğü, eserde “*Сейчас он футуристом отрекомендуется – подумал Юрий Андреевич, и действительно, речь зашла о футуристах*”⁵⁹ cümlesinde yer almaktadır.

Черносотенец (chernosotenets) sözcüğü “Çarlık Rusya’da şovenizm* organizasyonu üyesi”⁶⁰ anlamına gelen sözcüğünün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Озорство и хулиганство в советской полосе оценивалось как признак черносотенства, в полосе белогвардейской буяны казались большевиками.”*⁶¹

Sözcük anlamı, “aşırılık yanlısı”⁶² olan **экстремист** (ekstremist) sözcüğü, eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“Сам он по своим убеждениям в дядю, сообщил словоохотливый субъект, – экстремист-максималист во всем: в вопросах жизни, политики и искусства.”*⁶³

⁵⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 853.

⁵⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 452.

⁵⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 857.

⁵⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 192.

*Fr. *chauvinisme* Kendi ulusunu öne çıkararak değişik ırk ve uluslar arasında düşmanlık yaratmayı amaçlayan bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı akım. Akalın, **Türkçe Sözlük**, s. 2230.

⁶⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 879.

⁶¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 378.

⁶² Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1518.

⁶³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 192.

Эмиссар (emissar) sözcüğü “siyasi bir görevle başka bir ülkeye gönderilen kimse (genellikle resmi olmayan yollarla)”⁶⁴ anlamına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Негласный **эмиссар** составляющегося правительства, наполовину тайно, наполовину при официальном советском попустительстве, привез мне приглашение войти министром юстиции в Дальневосточное правительство.”*⁶⁵

3.1.2. Kurum, Kuruluş ve Örgütleri Adlandıran Yeni Sözcükler

Eserde, kurum, kuruluş ve örgüt adlandırmalarında **комитет** (komitet), **комитет бедноты** (komitet bednotı), **фабрично-заводский комитет** (fabrično-zavodskiy komitet), **центральный комитет** (tsentralniy komitet), **домовый комитет** (domoviy komitet), **стачечный комитет** (staçeçniy komitet), **исполком** (ispolkom), **Комиссия** (komissiya), **военная комиссия** (voennaya komissiya), **ревизионный комиссия** (revizionniy komissiya), **приемочная комиссия** (priemoçnaya komissiya), **приемная комиссия** (priemnaya komissiya), **контора** (kontora), **ревтрибунал** (revtribunal), **совет** (sovet), **горсовет** (gorsovet), **юрсовет** (yursovet), **райсовет** (raysovet) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

Комитет (komitet) sözcüğünün “1. Herhangi bir çalışmayı üstlenen, seçimle gelen, kolektif organ. 2. Belirli görevleri yerine getiren devlet organı”⁶⁶ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Решение о забастовке было принято, но в **комитете** дороги не могли толковаться о дне ее объявления*”⁶⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Комитет бедноты (komitet bednotıy) sözcük öbeği, “Yoksulluk Komitesi. Halk Komiserleri Konseyi tarafından 11.06.1918’de oluşturulmuştur. Yoksulluk Komiteleri tahılların, tarım araç gereçlerinin dağıtımı ve kulaklardan elde edilen fazla tahıllara el

⁶⁴ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1522.

⁶⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 485.

⁶⁶ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 444.

⁶⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 40.

koyma gibi faaliyetleri yürütmektedir.”⁶⁸ Sözcük öbeğinin eserdeki kullanımlarından birine şu cümle örnek verilebilir:

*“Разогнали у себя **комитет бедноты**, это вам раз; воспротивились декрету о поставке лошадей в Красную армию, а заметьте, поголовно татары – лошадики, это два; и не подчинились приказу о мобилизации – это три, как видите.”*⁶⁹

Sözcük anlamı, “Sanayi işletmesinin sendikal komitesi”⁷⁰ olan **фабрично-заводский комитет** (fabrično-zavodskiy komitet) sözcük öbeğinin kısaltması olan **фабзавком** (fabzavkom) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Сведения о голоде показывают невероятную бездеятельность местных организаций. Факты злоупотребления очевидны, спекуляция чудовищна, но что сделало бюро местных профоргов, что сделали городские и краевые **фабзавкомы**?”*⁷¹

“Partileri kongreler arasında aralıklarla yöneten en yüksek organ, Merkez Kurul Komitesi”⁷² anlamına gelen **центральный комитет** (tsentralniy komitet) sözcük öbeği eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“Докладчик, объезжавший Сибирь с Военной инструкцией **Центрального Комитета**, витал мыслями в ширях пространств, которые ему еще предстояло охватить.”*⁷³

Sözcük anlamı “kiracılara yöneticilik yapan, konutların bakımı ile ilgili konularla ve çevre düzenlemesiyle ilgilenen seçimle gelen divan; komite”⁷⁴ olan **домовый комитет** (domoviy komitet) sözcük öbeğinin eserdeki kullanımlarından birine “Он

⁶⁸ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 264.

⁶⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 267.

⁷⁰ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 264.

⁷¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 440.

⁷² “tsentralniy komitet” (Çevrimiçi)

<https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/19661/%D0%A6%D0%95%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9B%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%99>, 23.08.2018.

⁷³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 370.

⁷⁴ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 262.

*попросил первого попавшегося у двери указать кого-нибудь из **домового комитета***”⁷⁵ cümlesi örnek verilebilir.

Стачечный комитет (staçeçnyy komitet) sözcük öbeği, “grev komitesi” anlamına gelmektedir. Sözcük öbeğinin, eserdeki kullanımına “*То на Высших женских, то в Религиозно-философском, то на Красный Крест, то в Фонд **стачечного комитета***”⁷⁶ cümlesi örnek verilebilir.

Исполком (ispolkom) sözcüğü bir kısaltmadır. Sözcüğün anlamı “yürütme komitesi üyeleri”dir.⁷⁷ Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri “*Под полканом, как ты, может быть, догадываешься, надо в его парафразе понимать **исполком***”⁷⁸ cümlesinde yer almaktadır.

“Savaş Komisyonu” anlamına gelen **военная комиссия** (voennaya komissiya) sözcük öbeğinin eserdeki kullanım şekli şöyledir:

*“У жильцов происходило ранее назначенное общее собрание при участии представительницы из райсовета, как вдруг в дом явилась с обходом **военная комиссия**, проверявшая разрешения на хранение оружия и изымавшая неразрешенное.”*⁷⁹

Ревизионная комиссия (revizionnaya komissiya) “Denetleme Kurulu” anlamına gelmektedir. Sözcük öbeğinin eserdeki kullanımına “*Перевыборы членов **ревизионной комиссии***”⁸⁰ cümlesi örnek verilebilir.

“Teslim alma komisyonu” anlamına gelen **приемочная комиссия** (priemoçnaya komissiya) sözcük öbeğinin eserdeki kullanımı şöyledir:

*“В Кутейном провожали забранных на службу новобранцев, в Малом Ермолае под председательством полковника Штресе продолжала работу **приемочная комиссия**, свидетельства, после пасхального*

⁷⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 239.

⁷⁶ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 55.

⁷⁷ **A.e.**, s. 234.

⁷⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 488. 489.

⁷⁹ **A.e.**, s. 234. 235.

⁸⁰ **A.e.**, s. 398.

перерыва, подлежащую призыву молодежь Малоермолаевской и нескольких прилегавших волостей.”⁸¹

Приемная комиссия (priemnaya komissiya) “Kabul komisyonu” anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde “Случайно это была **приемная комиссия** по трудовой повинности”⁸² cümlesinde kullanılmıştır.

“Совет iktidarının ilk yıllарında ceza organı, devrim mahkemesi”⁸³ anlamına gelen *революционный трибунал* (Revolutsionnyy tribunal) sözcük öbeğinin kısaltılmasıyla oluşturulan **ревтрибунал** (revtribunal) sözcük, eserde “Сюда в коллегию **ревтрибунала** перевели из Ходатского двух старых политкаторжан, из рабочих, неких Тиверзина и Антипова”⁸⁴ cümlesinde yer almaktadır.

Горсовет (gorsovet) sözcüğü *городской совет народных депутатов* (gorodskoy sovet narodnykh deputatov) adlı kurumun kısaltmasıdır. Sözcük, “SSCB’de Halk Vekilleri Kent Konseyi (Şehirde devlet egemenliğini temsil eden organ)”⁸⁵ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “Делали заявку в **горсовет** о желании открыть кооперативную книжную торговлю”⁸⁶ cümlesi örnek verilebilir.

Райсовет (raysovet) sözcüğü, “SSCB’de Halk Vekilleri Bölge Konseyi”⁸⁷ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri aşağıdaki gibidir:

*“У жильцов происходило ранее назначенное общее собрание при участии представительницы из **райсовета**, как вдруг в дом явилась с обходом военная комиссия, проверявшая разрешения на хранение оружия и изымавшая неразрешенное.*”⁸⁸

Юрсовет (yursovet) sözcüğü, юридический совет (yuridiçeskiy sovet) sözcük öbeğinin kısaltmasıdır. Hukuk meclisi anlamına gelen sözcük, eserdeki

⁸¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 373. 374.

⁸² **A.e.**, s. 260.

⁸³ **A.e.**, s. 518.

⁸⁴ **A.e.**, s. 470.

⁸⁵ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 221.

⁸⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 544.

⁸⁷ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1084.

⁸⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 234-235.

kullanımlarından birine “У нас была своя, казенная, в здании гимназии. Когда гимназию занял жилотдел Юрсовета, меня с дочерью переселили в часть этой, покинутой”⁸⁹ cümlesi örnek verilebilir.

3.1.3. Yayın Organlarını Adlandıran Yeni Sözcükler

Eserde yayın organlarını adlandırmada **брошюра** (broşyura) ve **стенгазета** (stengazeta) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

Sözcük anlamı “genellikle toplumsal-siyasal ya da bilimsel popüler içeriğe sahip küçük (50 sayfaya kadar) kitapçık”⁹⁰ olan **брошюра** (broşyura) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir: “Террасу слегка проскваживало. На листах **брошюры** лежали куски гранита, чтобы они не разлетелись”⁹¹ cümlesinde yer almaktadır.

“Duvar gazetesi”⁹² anlamına gelen **стенгазета** (stengazeta) sözcüğünün eserdeki kullanımına “Она под вымышленной фамилией, под которой все меня узнавали, высмеивала меня сколько душе угодно в **стенгазете**”⁹³ cümlesi örnek verilebilir.

3.1.4. Toplumsal Hareketleri Adlandıran Yeni Sözcükler

Eserde toplumsal hareketleri adlandırmada **бастовать** (bastovat), **демонстрация** (demonstratsiya), **забастовка** (zabastovka), **манифест** (manifest), **митинг** (miting), **митинговать** (mitingovat), **переворот** (perevorot), **революция** (revolyutsiya), **революционность** (revolyutsionnost), **революционизировать** (revolyutsionizirovat), **контреволюция** (kontrevolyutsiya) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

⁸⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 344.

⁹⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 65.

⁹¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 195.

⁹² Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 585.

⁹³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 582.

Бастовать (bastovat) sözcüğünün “1. Grev ilan etmek, iş durdurmak. 2. Herhangi bir şeyi yapmayı reddetmek”⁹⁴ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Он знал, что их стремления последних дней, беспорядки на линии, речи на сходках и их решение **бастовать**, не приведенное пока еще в исполнение, но и не отмененное, – все это отдельные части этого большого и еще предстоящего пути.”*⁹⁵

Демонстрация (demonstratsiya) sözcüğü, “bir tür toplumsal-siyasal durumu ifade etmenin bir işareti olarak gerçekleştirilen kitle yürüyüşü, gösteri”⁹⁶ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Вскоре после Манифеста семнадцатого октября задумана была большая **демонстрация** от Тверской заставы к Калужской*”⁹⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı, “örgütlü toplu iş feshi, grev”⁹⁸ olan **забастовка** (zabastovka) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri aşağıdaki cümlede yer almaktadır:

*“Ввиду патриархальных нравов, царивших в мастерской, в ней до последнего времени продолжали работать, несмотря на **забастовку**.”*⁹⁹

Манифест (manifest) sözcüğü, “1. Hükümetin halka yönelik yazılı hitabı. 2. Bir program içeren yazılı bildiri”¹⁰⁰ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde birinci anlamında şu şekilde kullanılmıştır:

*“Государь, понимаешь, **манифест** подписал, чтобы все перевернуть по-новому, никого не обижать, мужикам землю и всех сравнять с дворянами.”*¹⁰¹

⁹⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 43.

⁹⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 88.

⁹⁶ Mokienko, Nikitina, **a.g.e.**, s. 153.

⁹⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 203.

⁹⁸ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 310.

⁹⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁰⁰ Ojegov, **a.g.e.**, s. 340.

¹⁰¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 49.

Sözcük anlamı “siyasi ve güncel konuları tartışmak amacıyla yapılan kitle toplantısı”¹⁰² olan **митинг** (miting) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri “Вчера я ночной **митинг** наблюдал”¹⁰³ cümlesinde yer almaktadır.

Митинговать (mitingovat) sözcüğünün “1. Mitinge katılmak, miting yapmak. 2. Boş konuşmalar, tartışmalar yapmak, herhangi bir işle uğraşmayı istememek”¹⁰⁴ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcük eserde birinci anlamında “Пока **митинговали**, на улице повалил снег”¹⁰⁵ cümlesinde yer almaktadır.

“1. Keskin bir dönüş bir şeyin gelişiminde bir dönüm noktası. 2. Toplumsal hayattaki keskin değişim. 3. Bir taraftan diğerine dönüş”¹⁰⁶ olmak üzere üç anlamı bulunan **переворот** (perevorot) sözcüğünün eserdeki kullanımına “Война – особое звено в цепи революционных десятилетий. Кончилось действие причин, прямо лежавших в природе **переворота**”¹⁰⁷ cümlesi örnek verilebilir.

Sözcük anlamı, “1. Toplumsal yaşamda, önceki toplumsal ve politik sistemin bölünmesine ve yeni bir iktidarın kurulmasına neden olan köklü devrim. 2. Bir nitelikli durumdan diğerine keskin bir geçiş yapılmasını sağlayan köklü devrim”¹⁰⁸ olan **революция** (revolyutsiya) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“События чрезвычайной важности. В Петербурге уличные беспорядки. Войска петербургского гарнизона перешли на сторону восставших. **Революция.**”¹⁰⁹*

Революционность (revolyutsionnost) sözcüğü “devrimcilik” anlamına gelmektedir. Sözcük, eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“В дни неумеренного пафоса и самых крайних взглядов **революционность** Стрельникова, тоже ни перед чем не останавливавшегося, выделялась своей подлинностью, фанатизмом, не*

¹⁰² Ojegov, **a.g.e.**, s. 357.

¹⁰³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 173.

¹⁰⁴ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 546.

¹⁰⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 52.

¹⁰⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 499.

¹⁰⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 581.

¹⁰⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 671.

¹⁰⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 156.

напетым с чужого голоса, а подготовленным всею его жизнью и не случайным.”¹¹⁰

3.1.5. Ekonomi Kavramalarını Adlandıran Yeni Sözcükler

Eserde ekonomi kavramlarını adlandırmada **НЭП** (NEP), **капитал** (kapital), **контрибуция** (kontributsiya), **субсидировать** (subsidirovat), **аграрный** (agrarniy) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

“Новая экономическая политика (novaya ekonomičeskaya politika)- Yeni Ekonomi Politikası- 1921’den 20’li yılların sonuna kadar Sovyet Devleti’nin ulusal ekonomiyi yeniden kurma amacıyla kapitalist unsurların kabul edilmesine dayanan ve bu unsurları devletin komuta etme düzeyini koruyan politika”¹¹¹ anlamına gelmektedir. **НЭП** (NEP) sözcüğü eserde “Он пришел в Москву в начале нэпа, самого двусмысленного и фальшивого из советских периодов”¹¹² cümlesinde kullanılmıştır.

Капитал (kapital) sözcüğü, (Fr. İng. capital, Lat. capitalis- ana, temel) “1. Kar getiren araçların (mülk, para, gayrimenkul) toplamı. 2. Önemli miktarda para”¹¹³ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“Народ лелеял бескровно обсудить завоевания революции, но как партия большевиков будучи слуги иностранного **капитала**, его заветная мечта, Учредительное собрание, разогнано грубою силою штыка, и кровь льется беззащитною рекою. Молодые отъезжающие люди!”*¹¹⁴

“Galip olan devletin yenilen devletten aldığı para, tazminat”¹¹⁵ anlamına gelen **контрибуция** (kontributsiya, Lat. contribution) sözcüğü eserde “Из которых для примеру вышибли дух, ну остальные и присмирели. Забрали **контрибуцию**”¹¹⁶ cümlesinde yer almaktadır.

¹¹⁰ А.е. s. 292.

¹¹¹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 450.

¹¹² Pasternak, **a.g.e.**, s. 535.

¹¹³ Ojegov, **a.g.e.**, s. 266.

¹¹⁴ Pasternak, **a.g.e.**, s. 375.

¹¹⁵ Ojegov, **a.g.e.**, s. 293.

¹¹⁶ Pasternak, **a.g.e.**, s. 275.

Субсидировать (subsidirovat) sözcüğü, “1. Para yardımı sağlamak. 2. Birine para vermek”¹¹⁷ anlamlarına karşılık gelmektedir. Sözcük, eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Он прятал у себя нелегальных, нанимал обвиняемым на политических процессах защитников и, как уверяли в шутку, **субсидируя** революцию, сам свергал себя как собственника и устраивал забастовки на своей собственной фабрике.”¹¹⁸*

Sözcük anlamı “Toprak mülkiyeti ve toprak kullanımı ile ilgili, tarımsal”¹¹⁹ olan **аграрный** (agrarniy-Lat. agrarius) sözcüğü eserde şu şekilde kullanılmıştır:

*“Я не иду дальше сказанного, не проповедую толстовского опрощения и перехода на землю, я не придумываю своей поправки к социализму по **аграрному** вопросу.”¹²⁰*

3.1.6. Siyasi Kavramları Adlandıran Yeni Sözcükler

Eserde siyasi kavramları adlandırmada **анархизм** (anarhizm), **капитализм** (kapitalizm), **марксизм** (marksizm), **радикализм** (radikalizm), **социализм** (sotsializm), **левизна** (levizna) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

“Тüm devlet egemenliğini ve örgütlü siyasal mücadeleyi reddeden bireyin sınırsız özgürlüğünü salık veren toplumsal siyasal akım”¹²¹ olan **анархизм** (anarhizm) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri şu şekildedir:

*“Юрию Андреевичу трудно было следить за их изложением. Философия Погоревших наполовину состояла из положений **анархизма**, а наполовину из чистого охотничьего вранья.”¹²²*

Капитализм (kapitalizm) sözcüğü, “1. Fon sahipleri ve ücretli çalışanlar olmak üzere iki temel gruptan oluşan piyasa ekonomisinin, üretim araçlarının ve sivil toplumun

¹¹⁷ Ojegov, **a.g.e.**, s. 775.

¹¹⁸ Pasternak, **a.g.e.**, s. 92.

¹¹⁹ Ojegov, **a.g.e.**, s. 26.

¹²⁰ Pasternak, **a.g.e.**, s. 324.

¹²¹ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 38.

¹²² Pasternak, **a.g.e.**, s. 193.

özel mülkiyetinin çeşitli biçimlerine dayanan sosyal sistem.¹²³ 2. Marksizm’de yerini kaçınılmaz olarak sosyalizme bırakan feodalizmin yerini alan toplumsal ekonomik oluşum”¹²⁴ anlamlarına gelmektedir. Sözcük, eserde aşağıdaki gibi kullanılmıştır:

*“Как бы это ни называлось, феодализм ли и крепостное право, или **капитализм** и фабричная промышленность, все равно неестественность и несправедливость такого порядка давно замечена, и давно подготовлен переворот, который выведет народ к свету и все поставит на свое место.”*¹²⁵

Sözcük anlamı, “K. Marks ve F. Engels’in oluşturduğu ve V. İ. Lenin tarafından geliştirilen işçilerin uluslararası sınıf mücadelesinin teori ve taktikleri, sosyalist devrimin tarihsel kaçınılmazlığı ve toplumsal gelişimin en genel yasaları hakkındaki öğretisi”¹²⁶ olan **марксизм** (marksizm) sözcüğünün eserdeki kullanımlarından biri “Все это были руководства по **марксизму**”¹²⁷ cümlesinde yer almaktadır.

Радикализм (radikalizm) sözcüğünün “1. Kısmi demokratik reformların gerçekleşmesine yönelik siyasi akım ve hareket. 2. Kesin bir eylem planı”¹²⁸ olmak üzere iki anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“В духе такого **радикализма** говорили нигилисты прошлого века и немного спустя некоторые герои Достоевского, а потом совсем еще недавно их прямые продолжения, то есть вся образованная русская провинция, часто идущая впереди столиц благодаря сохранившейся в глуши основательности, в столицах устаревшей и вышедшей из моды.”*¹²⁹

Социализм (sotsializm Lat. socialis- yoldaşlık, toplumsal) sözcüğü “1. Üretim araçlarının devlet mülkiyetinde olduğu toplumsal yapı. 2. Böyle bir toplumsal sistemi kurma doktrini. 3. Kapitalist toplum reformu ile ilgili toplumsal çelişkilerin eşitlenmesi ve düzenlenmesi üzerine kurulan çeşitli doktrinlerin adı”¹³⁰ anlamlarına gelmektedir.

¹²³ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 416.

¹²⁴ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 416.

¹²⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 211.

¹²⁶ Ojegov, **a.g.e.**, s. 341.

¹²⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 350.

¹²⁸ Ojegov, **a.g.e.**, s. 637.

¹²⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 192.

¹³⁰ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1243.

Sözcük, eserde “Я тоже думаю, что России суждено стать первым за существование мира царством **социализма**”¹³¹ cümlesinde yer almaktadır.

“Топлumsal siyasal görüşte solculuk”¹³² anlamına gelen **левизна** (levizna) sözcüğü, eserdeki kullanımına “Опять запахло Петенькой Верховенским, не в смысле левизны, а в смысле испорченности и пустозвонства”¹³³ cümlesi örnek verilebilir.

3.1.7. Eserde Geçen Diğer Yeni Sözcükler

Eserde diğer alanlarda **протокол** (protokol), **эксплуатация** (ekspluatatsiya), **баррикада** (barrikada), **республика** (respublika), **декрет** (dekret) yeni sözcükleri kullanılmıştır.

Протокол (protokol) sözcüğünün “1. Bir oturumda, toplantı ya da sorguda gerçekleşen her şeyin kaydını tutan bir belge. 2. Herhangi bir gerçeği belgeleyen doküman. 3. Kamu düzeni ihlal yasası. 4. Uluslararası anlaşma türlerinden biri”¹³⁴ olmak üzere dört anlamı vardır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından biri şöyledir:

*“Распространяли третье мнение, что так как убившийся видное лицо, то его поверенный, ехавший с ним в поезде, потребовал, чтобы с ближайшей станции Кологривовки вызвали понятых для составления протокола.”*¹³⁵

Эксплуатация (ekspluatatsiya) sözcüğü (Fr. exploitation) “sömürmek”¹³⁶ anlamına gelmektedir. Sözcüğün eserdeki kullanımı şöyledir:

*“Очень неудачный выбор слова! «Пошлость» – это у них и голос инстинкта, и порнографическая литература, и эксплуатация женщины, и чуть ли не весь мир физического.”*¹³⁷

¹³¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 214.

¹³² Ojegov, **a.g.e.**, s. 320.

¹³³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 245.

¹³⁴ Ojegov, **a.g.e.**, s. 623.

¹³⁵ Pasternak, **a.g.e.**, s. 27.

¹³⁶ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1516.

¹³⁷ Pasternak, **a.g.e.**, s. 56.

Sözcük anlamı, “sokak kavgası sırasında koruma görevi gören taştan ve ağaçtan yapılmış engel”¹³⁸ olan **баррикада** (barrikada-Fr. barricade) sözcüğü, eserde “*С предварилкой знакомилась, сражалась на баррикадах*”¹³⁹ cümlesinde yer almaktadır.

Республика (respublika-Lat. respublica) sözcüğünün “1. En yüksek devlet organının belli bir süre için seçildiği hükümet şekli: böyle bir hükümet biçimine sahip bir ülke. 2. SSCB’de: Sovyetler Birliği’nin bir parçası olan sosyalist devlet (1917-1991)”¹⁴⁰ olmak üzere iki anlamı vardır. Sözcüğün eserdeki kullanımına “*Республика не признавала власти Временного правительства и отделилась от остальной России*”¹⁴¹ cümlesi örnek verilebilir.

Декрет (dekret) sözcüğünün “1. Yüksek otorite kararı 2. Bazı durumlarda; gebelik ve emzirme izni”¹⁴² olmak üzere iki farklı anlamı bulunmaktadır. Sözcüğün eserdeki kullanımlarından birine “*Я записала имущество Жабринской на госпиталь, потому что таков был смысл декрета*”¹⁴³ cümlesi örnek verilebilir.

SONUÇ

“Boris Pasternak’ın “Doktor Jivago” Adlı Romanında Tarihsel ve Yeni Sözcükler” başlıklı tezimizde çalışmamızın kaynağını oluşturan eserin tarihsel ve yeni

¹³⁸ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 60.

¹³⁹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 213.

¹⁴⁰ Kuznetsov, **a.g.e.**, s. 1119.

¹⁴¹ Pasternak, **a.g.e.**, s. 159.

¹⁴² Ojegov, **a.g.e.**, s. 161.

¹⁴³ Pasternak, **a.g.e.**, s. 172.

sözcüklerini sözcükbilimsel, sözlükbilimsel ve anlambilimsel yöntemlerle incelemeyi amaçladık. Romanın ahlaki, politik, toplumsal ve dini konulara değinen yapısı, Rusya'yı geniş ve çok yönlü bir biçimde ele alması sözcükler ve toplum arasındaki ilişkiyi saptayabilmek adına bizi **Doktor Jivago**'nun tarihsel ve yeni sözcüklerini incelemeye yönlendirdi.

Amacımız doğrultusunda ilk bölümde Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığını oluşturan ve eski sözcükler sınıfına giren tarihsel sözcükler ile yeni sözcüklerin tanımlarını yapmaya çalıştık. Bu bağlamda öncelikle sözcükbilimin araştırma alanlarına kısaca değinerek Rusya'da sözcükbilim çalışmalarını araştırdık. Rusya'da sözcük üzerine yapılan çalışmaların 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda yoğun bir biçimde devam ettiğini tespit ettik. Bu dönemde yapılan çalışmaların çoğunlukla toplum ve dil arasındaki ilişkiden yola çıkarak ilerlediğini saptadık. Bir sonraki yüzyılda ise sözcüğün yapısına ve sözlük hazırlamaya yönelik çalışmalara ağırlık verildiğini gözlemledik. Devamında ise Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığında yer alan tarihsel ve yeni sözcüklerin saptanma yöntemlerine değinerek bu sözcüklerin türlerini açıklamaya çalıştık. Buradan tarihsel sözcüklerin dil dışı, yeni sözcüklerin ise hem dil içi hem de dil dışı etkenler nedeniyle dilin pasif sözcük dağarcığında yer aldığı çıkarımını yaptık. İlk bölümün son alt başlığında ise Rusya'da yapılan tarihsel sözlük çalışmalarından örnekler vererek bu sözlükleri tanıtmaya çalıştık.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ülkemizde Pasternak üzerine yapılan sınırlı sayıda çalışmayı göz önünde bulundurarak yazarın yaşamına ve sanatsal yaratıcılığına kısaca değindik. Yazarın yaratıcılığının şekillenmesine ve tarihi roman olarak da nitelendirilebilecek **Doktor Jivago**'yu kaleme almasına yol açan etkenlerden biri olan yazarın tarih anlayışı üzerinde durduk. Eserde yer alan tarihsel sözcükleri tespit ederek onları sözlükbilimsel bir yöntem olan sınıflandırma yöntemiyle adlandırdıkları konular bakımından ele aldık ve bu sözcüklere eserdeki cümlelerden örnekler sunduk. Her alt başlık altında topladığımız sözcükleri alfabetik sırayla verirken sözcüklerin anlamlarını Rusça-Rusça açıklamalı ve tarihsel sözlüklerden yararlanarak gösterdik.

Eserde yer alan tarihsel sözcüklerin romanın sözcük hazinesindeki çeşitliliğe katkı sağladığını saptadık. **Doktor Jivago**'da tespit ettiğimiz tarihsel sözcüklerin büyük

ölçüde kişi, idari ve bölgesel kurumları arsa ve mekânları, ticari ve ekonomik alanlardaki kavramları, ulaşım araçlarını ve taşımacılıkla ilgili kavramları, giysi ve aksesuarları, binaları, odaları ve yapıları ölçü ve ağırlık birimlerini, eğitim ve öğretim ile ilgili kavramları son olarak da törenleri ve eğlenceleri adlandırmada kullanılan tarihsel sözcükler gibi temalar altında toplamının mümkün olduğunu gördük. Doktor Jivago'da yer alan tarihsel sözcüklerin en çok kişi adlandırmalarında kullanılan sözcükler olduğunu saptadık. Bu durumun nedeni olarak romanın tarihsel özelliği göz önünde bulundurulabilir. Ayrıca romandaki kişilerin sayıca çokluğu da bu nedene eklenebilir. Bu sözcüklerin, tarihsel sözcükleri saptarken dikkat ettiğimiz en önemli özelliklerden biri olan Çağdaş Rus Dilinde eş anlamlılarının bulunmaması özelliğini de göz önünde bulundurduk. Eserdeki tarihsel sözcükleri, çalışmamızın birinci bölümünde de belirttiğimiz üzere açıklamalı sözlüklerdeki sözcüklerin anlamlarını inceleyerek bu sözcüklerin büyük çoğunluğunda belirli zamansal açıklamaların bulunduğunu gözlemledik.

Romanda konu edinilen olayların kırk yıllık süreci kapsamasının ve roman kişilerinin sayıca fazlalığının romandaki kişi adlandırmalarında kullanılan tarihsel sözcükleri doğrudan etkilediğini tespit ettik. Romanda yer alan tarihsel sözcüklerin okuyucunun zihninde romanın konu edinildiği dönemin canlanmasına katkı sağladığı söylenebilir.

Çalışmamızın son bölümünü oluşturan üçüncü bölümde ise 20. yüzyılın ilk yarısı Rusya'sının konu edinildiği eserde toplumsal-politik, ideolojik ve ekonomik alanlardaki değişimleri tespit etmenin mümkün olduğunu saptadık. Bu sürecin, romanın yeni sözcük hazinesine de doğrudan yansıdığını gördük. Romanın yeni sözcüklerini tespit ederken Rusya'da meydana gelen tarihi olayları göz önünde bulundurduk. Rusya'da ardı ardına gelen tarihi olayların etkisi ile Pasternak'ın romanda yeni sözcüklere yer verdiğini saptadık. Romanda, 1903 yılından başlayarak İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Rusya'nın toplumsal yapısındaki önemli değişikliklere bir kurgu çerçevesinde yer verildiğinden bu değişikliklerle doğrudan bağlantılı olarak eserde yeni sözcüklerin yer aldığını gördük. Çalışmamızın ikinci bölümünde kullandığımız yöntemi bu bölümde de devam ettirdik. Eserde yer alan yeni sözcükleri adlandırdıkları konular bakımından sınıflandırarak bu sözcüklere eserden

örnekler verdik. Romanda yeni sözcüklerin kişi, kurum, kuruluş, yayın organları, toplumsal hareketler, ekonomi ve siyasi kavramlar alanlarında kullanıldığını tespit ettik. Ayrıca çalışmamızda tüm bu sınıflandırmalara dâhil olmayan diğer yeni sözcüklere de yer verdik. Romanda en çok kurum, kuruluş ve örgütleri adlandıran yeni sözcüklere yer verildiğini saptadık. Bu durumun nedeni olarak Çarlık Rusyası'nın yıkılıp yerine SSCB'nin kurulması ve bununla da doğrudan bağlantılı olarak Rusya'daki toplumsal düzeninin yeni kurum, kuruluş ve örgütlerle yeniden inşasının sağlanması gösterilebilir. Tarihsel gerçeklerle örtüşen romanda bu durum yeni sözcükler aracılığı ile aktarılmıştır.

Bu bölümde tarihsel sözcüklerden farklı olarak yeni sözcüklerin büyük ölçüde kısaltmalar ve yabancı sözcüklerden oluştuğunu saptadık. Aynı zamanda **Doktor Jivago**'nun yeni sözcük hazinesinde genel anlamda siyasal alanda kullanılan sözcüklerin sayıca fazla olduğunu da gördük.

Eserde yer alan tarihsel ve yeni sözcükleri saptarken romanın kaleme alındığı 1945 ve 1955 yılları arasındaki süreci değerlendirdiğimizi belirtmenin faydalı olacağı kanısındayız. Özellikle romanda yer alan yeni sözcükleri günümüzden değerlendirdiğimizde bu sözcüklerin büyük çoğunluğunun tarihsel sözcük sınıflandırmasına gireceğini söylemek olasıdır. Yine çalışmamızın birinci bölümünde belirttiğimiz üzere Çağdaş Rus Dilinin pasif sözcük dağarcığında yer alan tarihsel ve yeni sözcüklerin günümüzde ana dili konuşurları tarafından anlaşıldığını ancak ana dili konuşurlarının konuşmalarında bu sözcüklere sıkça yer vermedikleri belirtilebilir.

Yukarıda ortaya koymaya çalıştığımız bilgiler ışığında Çağdaş Rus Dilinin sözcük dağarcığının sürekli olarak kendini yenileyen ve içinde bulunduğu döneme göre dilde tasarruf ve zenginlik gibi dilin temel ilkelerine uyum sağlayan özelliğini **Doktor Jivago**'da saptamanın mümkün olduğu söylenebilir. Bu doğrultuda tarihsel sözcüklerin dilde tasarruf, yeni sözcüklerin ise dilde zenginlik ilkesiyle ilişkilendirilebileceği çıkarımı yapılabilir.

Doktor Jivago'da yer alan tarihsel ve yeni sözcükler ile toplumsal çeşitliliği ve değişimi sözcükler yoluyla kavrayabilmemin mümkün olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

- Agenosova, V. V. : **Russkaya literatura XX veka, uebnik dlya obeobrazovatelnyh urejdeniy**, Drofa, Moskva, 2004.
- Akalın, ükrü Haluk: **Sözcük Bilimi ve Sözlükçölük**, Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, Şubat 2010, s.162-169.
- Aksan, Doęan: **Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dilbilim I**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1977.
- Arkadyeva, T. G. : “Problema opisaniya istorizmov i arhaizmov v sovremennoy leksikografii” Vestnik VGU. **Lingvistika i mejdu kulturnaya kommunikatsiya**, No: 3, 2014, s. 14-20.
- Baevskiy, V. S. : **İstoriya russkoy literaturı XX veka**, Moskva, Yazıki Russkoy Kulturi, 1999.
- Basko, N.
V.,Andreyeva, İ. V. : **Slovar ustarevşey leksiki k proizvedeniyami russkoy klassiki**, Moskva, Ast-PressKniga, 2013.
- Bragina, A. A. : **Neologizmiy v russkom yazıke**, Moskva, Prasveşenie, 1973.
- Braudel, Fernand: **Uygarlıkların Grameri**, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara, İmge, 2001.
- Britsin, M.
A.,Kononenko, V.İ. : **Sovremenniy russkiy yazık**, Vişā Şkola, 1983.

- Bryuhanova, Yu. M. : **Tvorçestvo Borisa Pasternaka kak hudojestvennaya versiya filosofii jizni**, İrkutsk, İrkutskogo Gosudarstvennogo Universiteta, 2010.
- Çernışevskiy, N. G. : **Polnoe sobranie soçineniy; stati i retsenzii 1853-1855**, II., Moskva, Gosudarstvennoe İzdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 1949.
- Dal, V. İ. : **Bolşoy ilyustrirovanniy tolkoviy slovar russkogo yazıka: sovremennoe napisanie**, Moskva, Astrel: AST, Tranzitkniga, 2006.
- Dvoniçenko, A. YU. : **Oteçestvennaya istoriya: do 1917 goda**, Moskva, Gardariki, 2002.
- :Kaşenko, S. G., Florinski, M. F. :
- Ehrenburg, İlya: “Pasternak”, **Yeni Dergi**, No:24, Eylül 1966.
- Ermakova, O. P. : **Jizn rossiyskogo goroda v leksike 30-40-h godov xx veka**, Moskva, Flinta, Nauka, 2011.
- Fomina, M. İ. : **Sovremenniy russkiy yazık leksikologiya**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1990.
- Fortunatov, F. F. : **Sravnitelnoe yazıkovedenie**, Moskva, Stereotip, 2016.
- G. Tleumeratov: **Lectures on Lexicology**, Moskva, Nukus, 2007.
- Gerd, A. S. : “K tipologii istoričeskih slovarey”, **İstoričeskaya leksikologiya i leksikografiya**, Peterburg, SPB, Filologičeskiy Fakultet SPBGU, 2010.

- Germanovna, Tatyana Şarri: **Lingvodidaktičeskie osnovı rabotı na istorizmami na zanyatiyah po lingvostranavedeniyu v inostrannoy auditorii**, Sankt-Peterburg, Rosskiskiy Gosudarstvenniy Pedagogičeskiy Universitet İmeni A. İ. Gertsena, 2000.
- Ginzburg, R. S. , Khidekel, S. S. Knyazeva, G. Y. , Sankin, A. A. : **A course of modern English language**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1979.
- Glinkina, L. A. : **İllyustrirovanniy slovar zabıtih i trudnih slov iz proizvedeniy russkoy literaturı XVII-XIX vekov**, Orenburgskoye Knijnoye İzdatelstvo, Orenburg, 1998.
- Gorbaçeviç, K. S. : **Normı sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka**, 3.bs., Moskva, Prosveşenie, 1989.
- Hobsbawn, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991**, Çev. Yavuz Aloğan, İstanbul, Everest Yayınları, 2015.
- Hosking, Geoffrey: **Rusya ve Ruslar Erken Dönemden 21. Yüzyıla**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2011.
- İmer Kamile, Kocaman Ahmet, Özsoy A. Sumru: **Dilbilim Sözlüğü**, 2. bs. İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2013.
- İnanır, Emine: **Rus Edebiyatında Aydınlanma Çağı**, Yenilenmiş 2. Basım, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2017.
- Jackson Howard, Amvela Etienne Ze: **Words, Meaning and Vocabulary. An introduction to Modern English Lexicology**, London, Continuum, 2000.

- Karpuhina, İ. E. : **Golosa serebryannogo veka**, Sterlimak, Sterlimatakskogo Gosuderstvennogo Pedagogičeskogo İnstituta, 1992.
- Kasatkin, L. L., v.d. : **Russkiy yazık: obşiesvedeniya, leksikologiya sovremennogo russkogo literaturnogo yazıka, fonetika, grafika i orfografiya**, Moskva, Prosveşenie, 1989.
- Kıran, Zeynel, Kıran Ezilen, Ayşe: **Dilbilime Giriş (Dilbilgisinden Dilbilime)**, 4. bs., Ankara, Seçkin, Sosyal Bilimler, 2013.
- Klyatis, A. S. : **Pasternak v jizni**, ACT, Moskva, 2015.
- Klyatis,A. S.,Lekmanov, O. : **Vısokaya bolezn Borisa Pasternaka, dve redaktsii poemı. Kommentariy**, Yevropeyskogo universiteta b sankt peterburge, 2015.
- Koduhov,V. İ. : **Obşee yazıkoznaniye**, Moskva, Knijnıy Dom “Librokom”, 2017.
- Konıraşov, N. A.: **İstoriya lingvistiçeskikh učeniy**, Moskva, Prosveşenie, 1979.
- Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü**, 1. bs., Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992.
- Kotelova, N. G. : **Novie slova i slovari novıh slov**, Leningrad, Nauka Leningradskoe otdelenie, 1983.
- Krisin, L. P. : **Tolkoviy slovar inoyazıçnıh slov**, 2. bs.,Moskva, Russkiy Yazık, 2000.
- Kuznetsov, S. A. : **Bolşoy tolkoviy slovar russkogo yazıka**, S. Peterburg, Norint, 2000.

- Kuznetsova, E. V. : **Leksikologiya russkogo yazıka**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1989.
- Loya, Ya. V. : **İstoriya lingvistiçeskih učenii**, Moskva, Vısşaya Şkola, 1968.
- Martinyuk, A. YA. : “Russkaya leksikografiya: traditsii i perspektivi”, **Kultura Narodov Priçernomorya** No: 49, C:1, 2004.
- Martinet, Andre: **İşlevsel Genel Dilbilim**, Çev. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual, 1998.
- Maslenikova, Z. A. : **Boris Pasternak: Vstreçi**, İ. V. Zaharov, Moskva, 2001.
- Mokienko V. M. ,
Nikitina T. G. : **Tolkoviy slovar yazıka sovdepii**, SPB, Folyo Press, 1998.
- Ojegov, S. İ. : Yay. haz. N. Yu. Şvedovoy, **Slovar russkogo yazıka**, 21. bs., Moskva, Russkiy Yazık, 1989.
- Parer, M. Özlem: **Rus Biçimciliği ve Şklovski**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2004.
- Pasternak, Boris: **O Günler**, Çev. Melih Cevdet Anday, 1. bsk., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- : **Doktor jivago**, Moskva, İzdatelstvo Ye, 2016.
-: **Ohrannaya gramota**, Eksmo-Press, Moskva, 2011.
- Pasternak, E. V. : **Perepiska Borisa Pasternaka**, Moskva, Hudojestvennaya Literatura, 1990.

- Polivanov, K. M. : **Pasternak i sovremenniki, biyografiya, dialogi, paralleli, proçteniya**, Moskva, GU VŞE, 2006.
- **Doktor Jivago kak istoričeskiy roman**, University of Tartu Press, Tartu, 2015.
- Potebnya, A. A. : **O nekotoryh simvolah v slavyanskoy narodnoy poezii, O svyazine kotoryh predstavleniy v yazıke, O kupalskih ognyah isrodnih s nimi predstavleniyah**, 2. bs., Harkov, M. V. Potebnya, 1914.
- **İz zapisok po russkoy grammatike; Ob izmenenii znaçeniya i zamenah suşestvitelnogo**, C. III, Moskva, Prosveşenie, 1968.
- Potsebnaya, D. M. : **Leksikografiya ruskogo yazıka**, Peterburg, Filologičeskiy Fakultet SPBGU, 2013.
- Prohorova, Yu. E. : **Bolşoy lingvostranovedçeskiy slovar**, Moskva, Ast-Press, 2007.
- Rahmanova, L. İ.,
Suzdaltseva, V. N. : **Sovremenniy russkiy yazık: leksika, frazeologiya, morfologiya**, 3. bs., Moskva, AspektPress, 2010.
- Rjevskiy, L. : **“Yazık i stil romana B. L. Pasternaka ‘Doktor Jivago’**, Sbornik statey posvyaşennih tvorçestvu B. L. Pasternaka, Institut po izuçeniyu SSCB, München, 1962.
- Samotik, L. G. : **Leksika sovremennogo russkogo yazıka**, 2. bs., Moskva, Filinta, 2012.
- Selişev, A. M. : **Yazık revolyutsionnoy epohi; iz nablyudeniy nad russkim yazıkom poslednih let 1917-1926**, 5. bs., Moskva, URSS, 2001.

- Soldatkina, Y. : “Literaturnaya istoriosofiya B. L. Pasternaka (Doktor Jivago) i E. G. Bodalazkina (Lavr)”,
Shidnoyevropeyskogo Natsionalnogo Universitetu imeni Lesi Ukrainki, No: 28, 2013.
- Somov, V. P. : **Slovar redkih i zabıtyh slov**, Moskva, Astrel, AST, 2002.
- Şahmatov, A. A. : **Sintaksis russkogo yazıka**, 3. bs., Editorial URSS, Moskva, 2001.
- Şanski, N. M. : **Leksika i frazeologiya sovremennogo russkogo yazıka**, Moskva, Lenand, 2017.
-: **Leksikologiya sovremennogo russkogo yazıka**, Moskva, Lenand, 2017.
- Şmelkova, V. V. : “Otrajenie v leksike russkogo yazıka dinamik i razvitiya russkoy kultury”, **Vesti Mosk. un-ta, Lingvistika i mejkulturnaya kommunikatsiya**, 2009, No: 1.
-: “K voprosu leksişeskih izmeneniyah v russkom yazıke XX veka i ih otrajenii v tolkovıh slovaryah”, **İzvestiya PGPU im. V. G. Belinskogo**, 2009, No: 11 (15).
- Tsinsyan, Van: **Russkie neologizmi-univerbi: sposobi obrazavaniya, semantika, osobennosti funktsionirovaniya**, Sankt-Peterburg, Sankt Peterburgskiy Gosudarstvenniy Universitet, 2016.
- Tüfekçioğlu, Burak: “Dilsel Değişmelerin Dil Ekonomisi Bağlamında İnternet Ortamındaki Yazışmalara Yansımaları”, **The Journal of Academic Social Science Studies**, No: 3, Sayı: 2, 2010.

- Valgina, N. S. : **Aktivnie protsessı v sovremennom russkom yazıke**, Moskva, Logos, 2003.
- Vardar, Berke: **Dilbilim Yazıları**, İstanbul, Multilingual, 2001.
- : **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Multilingual, 2002.
- : **Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri**, İstanbul, Multilingual, 2001.
-: **Türkçe Sözlük**, 11. bs. Ankara, Türk Dil Kurumu, 2011.
- Vernadsky, George: **Rusya Tarihi**, Çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.
- Vinogradov, V. V. : **İstoriya russkih lingvističeskih učeniy**, Moskva, Vısşayaşkola, 1978.
- Werth, Nicholas: Nicholas Werth, **1917 Rus Devrimi**, Çev. Esra Özdoğan, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Zagarovskaya, O. V. “Ob inoyazıçnıh zaimstvovaniyah v političeskoj leksike
Esmaeel, S. A. : russkogo yazıka”, **Vestnik VGU, Lingvistika i mejkulturnaya kommunikatsiya**, 2008, No:3.
- Zemskaya, E. A. : **Russkiy yazık kontsa XX stoletiya 1985-1995**, Moskva, Yazıkı Russkoy Kulturi, 2000.
- “Medniy pyatak” (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/125425/%D0%9F%D1%8F%D1%82%D0%B0%D0%BA>, 19.09.2018.
- “tsentralny komitet” (Çevrimiçi)
<https://dic.academic.ru/dic.nsf/sie/19661/%D0%A6%D0>

%95%D0%9D%D0%A2%D0%A0%D0%90%D0%9B
%D0%AC%D0%9D%D0%AB%D0%99, 23.08.2018.

